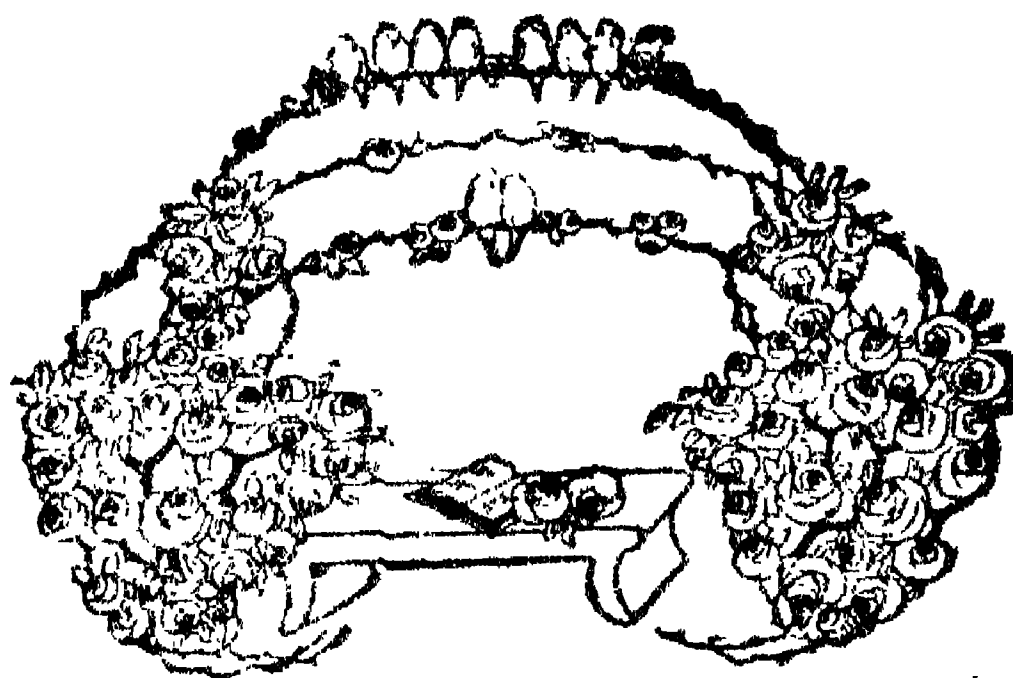

જંગે યરમૂક

સી ર તી

મુસ્લિમ લીગનો ઇતિહાસ

‘હિન્દુ’ મુસ્લિમ ગઝલકારણ’ નામના પુસ્તકને મુસ્લિમ-ગુજરાતી જનતા તરફથી જે ભાવભીના આદરમાન મળ્યાં છે, એ પરથી સિદ્ધાન્ત થાય છે.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કોંપીયુટર વિભાગ]

અનુક્રમિક 22259 કિંમત ૦.૧૦

ગ્રંથનામ નેગે ટર્મ્સ ઈ

વર્ગિકલ્પ ૪૬૪ : ૬. ૬૫

ઉદ્ભવ ભાષામાં પણ આવું પુરાવામયું હકીકત ભરપૂર પુસ્તક આ પ્રથમ પહેલુંજ છે, એમ કહેવામાં અતિશયોક્તિ નથી.

એન્ટિક કાગળ, લગભગ ૧,૦૦૦ પાન, પાકું સગંગ કપડાનું બાઈન્ડિંગ, દ્વિરંગી જેકેટ, આંખને ઉડી વળગે એવી નયનરંજક છપાઈ, દિલ્લહર ગેટ-અપ. કીમત માત્ર રૂ. ૨-૦-૦ પોસ્ટેજના દશ આના અલગ.

કોહિનૂર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, ઇકબાલ રોડ, બાંદ્રા.

‘ ખઝમે ઇકબાલ ’ ગ્રંથમાળા :

પુસ્તક ૨ જી

સખક ફિર પગલ શુભઅતકા, સદાકતકા, અદાલતકા,
લિયા જાયેગા તુમહસે કામ દુન્યાકી ઈમામતકા.

—ઇકબાલ

જંગે યર મૂક

[ઇસ્લામના ઇતિહાસનો એક અનોડ યુદ્ધ-પ્રસંગ જેમાં મુઝીલર
અરબ મુજાહિદો લાખોના રમી સૈન્ય સામે ઝઝૂમી કેવી રીતે વિજય
પ્રાપ્ત કરે છે તેની ઘટના આલેખવામાં આવીછે.]

‘ સીરતી ’

મૂલ્ય : પાંચ આના

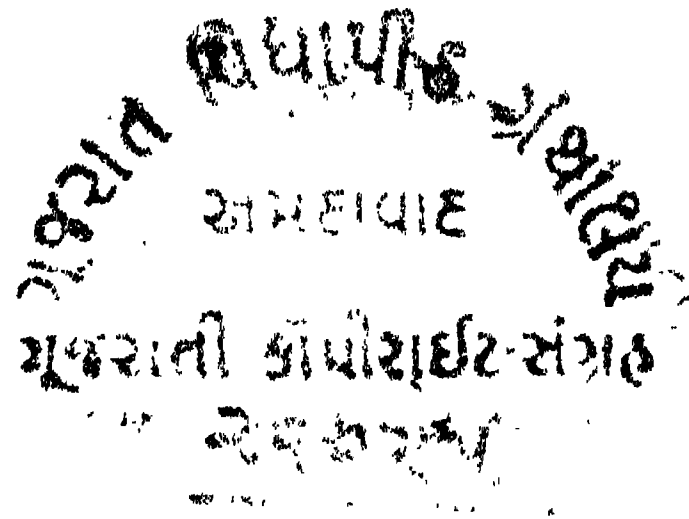
પ્રકાશક :

ખઝમે ઇકબાલ

કઠોર.

મુદ્રક :—

અબ્દુલ્લાહ કેખરદીન સૈયિદ,
મુસ્લિમ-ગુજરાત પ્રેસ,
ભાગાતાલાખ રોડ, મુરત.

પ્રત ૧૦૦૦]

૧૯૪૦

[આવૃત્તિ ૧ લી

પ્રકાશક :—

મુહમ્મદ સુલયમાન હરહાક
બજમે ઈકબાલ ઓરીસ,
ઠંઠોર (વાયા સાયણ.)

ઉપોદ્ધાત

આ પુસ્તકને (તારીખે ઈસ્લામ) હું અત્યંત લાભદાયક લેખું છું. પ્રત્યેક મુસલમાને એને અવશ્ય વાંચવું જોઈએ. આમ મુસલમાનોના આરિય-ઘડતર માટે આના જેવું સરસ સાધન બીજું એક નથી. આ પ્રકારના ઇતિહાસિક ગ્રંથો પ્રગટ કરવાથી મુસલમાનોને પોતાના ભૂતકાળનું જ્ઞાન થાય છે અને તેમની રેહણી કરણી ઉપર એથી સચોટ અસર પડે છે. કવમને પોતાના ઇતિહાસમાં કેટલો રસ છે એ ઉપરથી તેમની જાગૃતિનું માપ કાઢી સકાય છે. મુસલમાનો પોતાના ભૂતકાળથી કેટલી દિલચસ્પી ધરાવે છે તે આ પુસ્તકના પ્રકાશનથી જણાઈ આવશે.

મુસલમાનોમાં આમ રીતે એક પ્રકારની જાગૃતિ આવી છે. ઇતિહાસિક લેખો તરફ તેઓ ખાસ ધ્યાન આપે છે, એથી આપનો આ ગ્રંથ (તારીખે ઈસ્લામ) આવકારપાત્ર હોઈ આપણી હાલની ઝૂંરનોની ચાવી સમાન છે.

એના વાંચનથી સ્વયં મહારી ઉપર જે પ્રભાવ પડ્યો છે, તેનો છકરાર એથી સરસ શબ્દોમાં કરી સકું એમ નથી કે, વાંચતી વખતે અનેક વાર મહારી આંખો આંસુઓમાં ડૂબી જાય છે અને એની અસર દિવસો લગી મહારા દિલ ઉપર રહે છે. ખુદા કરે, કોઈ મુસલમાન ઘર આ પુસ્તકથી ખાલી રહેવા ન પામે.

— મુહમ્મદ ઈકબાલ.

(મહંમ મગદૂર)

ઇકબાલના આદર્શોને સાહિત્ય દ્વારા મુસ્લિમ-ગુજરાત સમક્ષ પેશ કરવાના અભિલાષ સેવતા બ્રજમે ઇકબાલ (કઠોર)ના ઉત્સાહી અને ખંતીલા જવાનોના સમાગમમાં હું આવ્યો છું. એમની કાર્ય ધગશે એમના પ્રત્યે મદારા દિલમાં માનની લાગણી ઉત્પન્ન કરી છે, અને મને તો લાગે છે કે એમનો ખંત અને ઉત્સાહ મુસ્લિમ-ગુજરાતથી સફળતાની ખંડણી વસુલ કર્યા વિના રહેવાનો નથી.

ગુજરાતી સાહિત્યે છેલ્લાં થોડાક વરસોમાં કવી ચીલઝડપી પ્રગતિ સાધી છે તે જણાવવાની જરૂર રહેતી નથી. આજે ભાઈબંધ કવમ તરફથી માંગો તે વિષયના થોડાંબંધ પુસ્તકો પ્રતિ વરસે બહાર પડતાંજ રહે છે. આજ મહાગુજરાતમાં સંખ્યાબંધ ગ્રંથમાળાઓ અસ્તિત્વમાં આવી છે. એક એક સંસ્થા પાંચ પાંચ છ છ ગ્રંથમાળા કાઢી રહી છે. ગુજરાત તેને હોશે હોશે અપનાવી પણ રહ્યું છે. કિતેજન અને કદને લઈ આજ ગુજરાતમાં નવી નવી ગ્રંથમાળાઓ બહાર પડતીજ રહે છે. હુંકમાં ભાઈબંધ કવમે આ દિશામાં આવકારપાત્ર પ્રગતિ સાધીને પોતાની ખાટ પુરી દીધી છે.

અફસોસની વાત છે કે મુસ્લિમ-ગુજરાતનું તેમ નથી. કિતેજનના અભાવે કહો કે ગફલતના કારણે આજ મુસ્લિમ-લેખકો તરફથી ભાગ્યેજ વરસ દિવસે બે ચાર પુસ્તકો બહાર પડતા હશે. કવમી એકદીએ અંતક આશા આપતા મુસ્લિમ લેખકોને કચરી નાખ્યા છે. તેમને પરાણે કલમનો ત્યાગ કરી નવકરી યા બીજા ધંધાઓનો આશરો લેવો પડ્યો છે.

આ ન સહન થઇ સકે એવી વાત છે. આજના પ્રગતિશીલ જમાનામાં મુસ્લિમ-ગુજરાતે પોતાના કપાળે ચોંટેલી આ કાળી ટીલીને ભુંસી નાખવી જોઇએ.

કઠોરના મદારા મિત્ર ભાઇ 'સીરતી' અને તેમના મિત્રોએ બ્રહ્મને ઇકબાલ અંથમાળા દ્વારા લખાતા છતાં નક્કર મુસ્લિમ સાહિત્યનું મિશ્રણ પીરસવાનો જે નિર્ધાર કર્યો છે તેનું મદારા હાદિક અભિનંદન છે. હું કેવળ અભિનંદન આપીતેજ એસી ન રહીશ પરંતુ એમના એ જાતી સ્વાર્થ વિનાના નેક સાહસને કામ્યાબ અનાવવા મદારાથી બનતો દરેક પ્રયત્ન કરીશ.

નજીવ લવાજમમાં હસો પાતાના આઠ પુત્રકો આપવાનો અંથમાળાના સંચાલકોએ કરેલો સંકલ્પ અવશ્ય સૌને સંતોષાવવા વિના રહેશે નહિ. કવમના થોડાજ ઉત્સાહી ભાઇઓ જે મન પર લે તો બ્રહ્મને ઇકબાલ પોતાના હેતુને આસાનીથી પાર પાડી સકે છે. કવમના બુઝૂર્ગો અને જવાનોની ફર્જ છે કે તેમણે જેમ બને તેમ વધુ આલોક અનાવી બ્રહ્મને ઇકબાલની સ્થિતિ સધ્ધર અનાવવી જોઇએ જેથી તેના સંચાલકો આ કરતાં પણ વધુ સુંદર અને સંગીન સાહિત્ય આપણને પુરું પાડી સકે.

ટુંકમાં કાંઈ પણ જાતના જાતી ફાયદા વિનાની આ અંથમાળાને કવમે ઉમળકાભેર વધાવી લેવી વટે છે.

છેલ્લે અંતઃકરણપૂર્વક દુઆ ગુઝારું છું કે ખુદા બ્રહ્મને ઇકબાલના ઉમંગી સંચાલકોના આ નેક અને નિઃસ્વાર્થ ઉદ્દેશને સફળ અનાવે. આમીન!

કમતરીન,
'અસર' સાલેરી.
(એમ. એ.)

નિવેદન

ક્રાઇ પણ જાતના અંગત સ્વાર્થ કે જાતી કાયદા વિનાની, મુકબાલના આદર્શોને પોપે એવા પ્રાણુવાન સાહિત્યનું સર્જન કરવાની અભિલાષ સેવતી. મુસ્લિમ ગુજરાતની આ પહેલી ગ્રંથમાળાનું બીજું પુસ્તક મુસ્લિમ-ગુજરાત સમક્ષ પેશ કરતાં અમને સંતોષ સાથે આનંદ થાય છે.

અલ્પ લવાઝમમાં વરસ દિવસે છસો કરતાં વધુ પૃષ્ઠોના આઠ પુસ્તકો આપવાનો નિર્ધાર અમારા કદ્રદાન વાંચકોને અવશ્ય પસંદ પડ્યા વિના રહેશે નહિ એવી અમને આશા છે. કવમના બુઝુર્ગો અને ભાઈઓ અમારા આ સાહસને વધાવી લઇ અમારા ઉત્સાહ દીપકમાં ઉત્તેજનનું તેલ સતત પુરતા રહેશે તો ઇન્શાઅલ્લાહ, બીજા વરસે આટલાજ લવાઝમમાં આઠસો કરતાં વધુ પાનાના પુસ્તકો આપવાનો અમારો વિચાર છે.

અમારા પુસ્તકો રૂપે અને રંગે આકર્ષક થાય એવી અમારી પણ ઝંખના છે, પરંતુ આવા મોંઘવારીના સમયમાં અમારી એ ઝંખના પૂર્ણ કરી સકતા નથી એ વાતનું અમને દુઃખ છે. ઇન્શાઅલ્લાહ ! અમારી સ્થિતિ સંગીન થતાં અમે ઘટતા સુધારા વધારા કરીશું એવી અમે અમારા કદ્રદાનોને ખાત્રી આપીએ છીએ.

કવમ અને મિલ્લતના થોડાજ હમદર્દો મન પર લેતો મુસ્લિમ-ગુજરાતની આ ન સહન થઇ સકે એવી ખોટ પ્રવાના અમારા મનોરથો ફળી સકે એમ છે.

છેલ્લે અમને કવમ તરફથી પુરતું ઉત્તેજન અને સદકાર મળશે એવી જો આશા રાખીએ તો તે વધુ પડતી નથીજ.

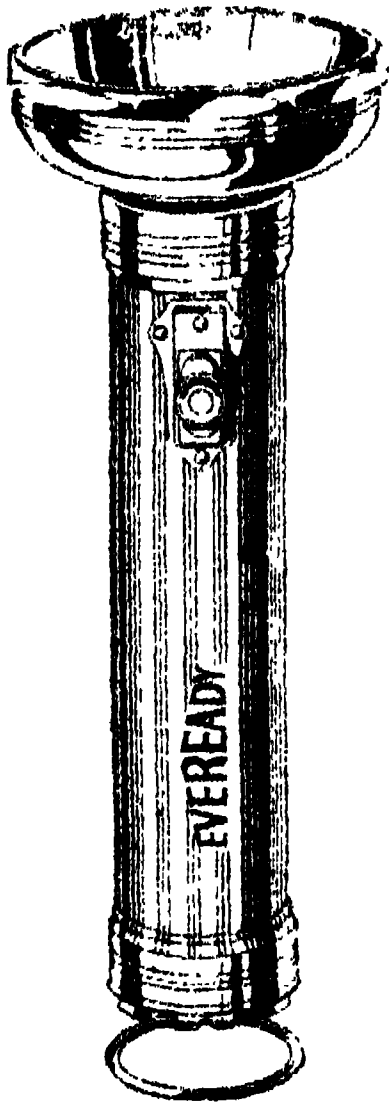
બજમે મુકબાલના સંચાલકો.

ધા ડ પા હુ ઓ

અને

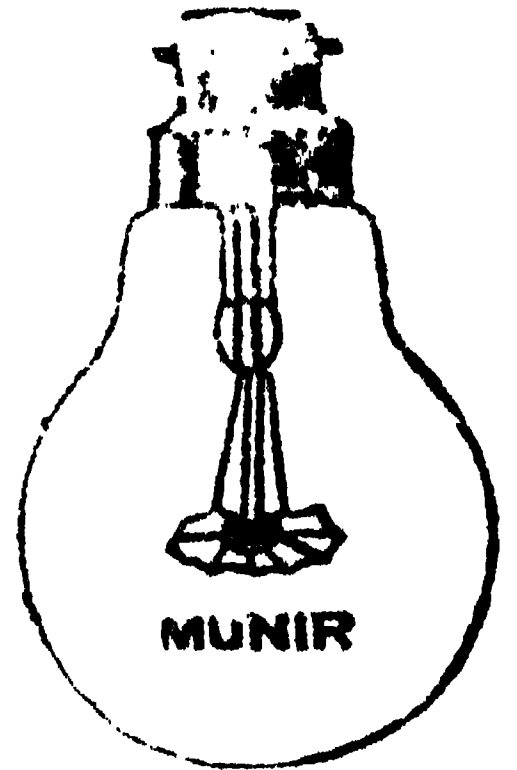
ભયંકર પ્રાણીઓથી

સાવચેત રહેવા માટે

અમારે ત્યાં વેચાતી
અમેરીકન એવરેડી
ફ્લેશ લાઇટનો ઉપયોગ
કરો. બટન દબાવતાની
સાથેજ તમોને સુંદર
ભભુ કે દાર લાઇટની
સગવડ આપશે.

ફ્લેશ લાઇટો,
બેટરીઓ, બલ્બ વગેરે
મોટા જથ્થામાં મળશે.
વાપરી ખાત્રી કરો.

ઠેકાણું નોંધી લેશો—

અ હ મ દ એન્ડ કો.

ઇલેક્ટ્રીકલ ગુડ્સ મર્ચન્ટ્સ

લાલગેટ પાસે, કલ્કત્તા, સુરત.

આ કોઈ કાલ્પનિક કહાણી નથી, અતિશયોક્તિના રંગ છાંટણાં વિનાનો નક્કર અને સાચો ઇતિહાસ છે. એડવર્ડ ગિબન, આર્થર ગિલ્મન, સાઈમન એક્લે, એડવર્ડ ક્રિકટન, વોશિંગ્ટન ઈર્વિંગ, ઈં ક્રીમેન, સ્ટેન્લી લેનપૂલ, ટબલ્યુ. બેન્નમિન, ટબલ્યુ. મ્યૂર, મહોનપૂલ, બી. સિમથ, જસ્ટિસ સેચિદ અમીરઅલી વાકિદી, તિબરી વગયરહ જગતના સુપ્રસિદ્ધ ફિરંગી અને મુસ્લિમ ઇતિહાસકારોના ઇતિહાસ-ગ્રંથો ઉપરથી કોઈ પણ પ્રકારની અતિશયોક્તિ વિના, જનાબ ગુલામ કાદિર ‘ફસીહ’ સાહિબે ઉર્દૂમાં તૈયાર કરેલા ‘તારીખે ઇસ્લામ’ નામના દળદાર ગ્રંથની ચરમૂકની યાદગાર જંગના કેટલાક પૃષ્ઠોનો આ અનુવાદ છે.

અગર ઉત્તેજન મળ્યું તો, ‘તારીખે ઇસ્લામ’ અને એવાજ બીજા પ્રમાણભૂત ઇતિહાસ-ગ્રંથો ઉપરથી આવા યુદ્ધ-પ્રસંગો તારવી ગુર્જર સાહિત્યના ચરણે ધરવા વિચાર છે.

કઠોર,
તા. ૧-૭-૧૯૪૦ } —સીરતી.

અર્પણ.

અમારી પ્રવૃત્તિમાં, અમારા પ્રત્યે જેમને સંપૂર્ણ રસ અને હમદર્દી છે એવા આ વહેરા-કઠોરના જિંદા દિલ અને ઉદાર મનજનને આ લઘુ પુસ્તક સપ્રેમ અર્પણ કરતાં અમને અત્યંત ખુશી થાય છે.

જનાબ ઈસ્માઈલ હાજી મુહમ્મદ દાદા-લાઈ સાહબ, કઠોરની એક માનનીય અને મુખલિસ હસ્તી છે. ઝાતમહેનતે અને આપખળે આગળ વધેલા કલકત્તાના એક આગેવાન વ્યાપારી તરીકે તેમની ગણના થાય છે. પરમાર્થી, પરોપકારી અને કવમોપયોગી કાર્યોમાં તેઓ સક્રીય રસ લે છે.

તેમને લાંબી ઉમ્મર અતા કરી કવમોપયોગી અને પરોપકારી કાર્યોમાં મદદ કરવાની તવશીક અને હિદાયત આપો એવી તે હકીકી માખૂદથી અમારી અંતઃકરણપૂર્વકની દુઆ છે.

લી૦ ખઝમે ઈકબાલના સંચાલકો.

જંગે ચરમૂકની એક ઘટના

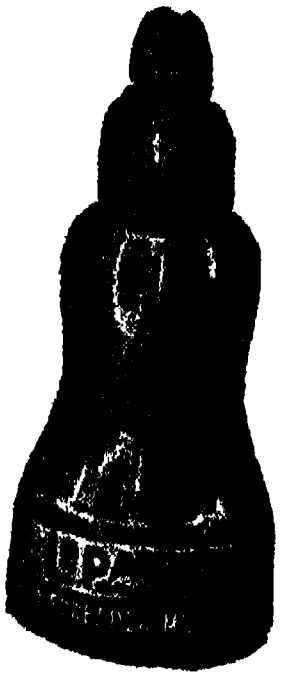
સફ અસ્તલ થે અરખકે જવાનાને તેગઅન્દ,
થી મુન્તઝિરે લિનાકી ઉરસે ઝમીને શામ.
ઇક નવજવાન સૂરતે સીમાએ મુઝતરિખ,
આકર હુવા અમીરે અસાકિરસે હમ કલામ.
“અય ખૂઝિઅયદહ! રખસતે પયકાર દે મુજહે,
લખરેઝ હો ગયા મિરે સબો સુઝૂંકા જામ.
એતાબ હો રહા હું ફિરાકે રસૂલમેં,
ઇક દમકી ઝિંદગીલી મુહબ્બતમેં હય હરામ.
જાતા હું મંય હુઝૂરે રિસાલત પનાહમેં,
લેન્નહિંગા ખૂશીસે, અગર હો કોઇ પયામ.”
એહે ઝવક વ શવક દેખકે પુરનમ હુઘ વુહ આંખ,
જિરકી નિગાહથી સિક્કતે તેગે એ ન્યામ.
બોલા અમીરે ફવજ કે : “વુહ નવજવાં હય તૂ,
પીરોંપે તેરે ઇસ્કકા વાજિબ હય ઇલતિરામ.
પૂરી કરે ખુદાયે મુહમ્મદ તિરી મુરાદ,
કિત્તા ખુલ્લંદ તેરી મુહબ્બતકા હય મુકામ.
પહોંચે જો બારગાહે રસૂલે અમીં મંય તૂ,
કરના એહે અર્ઝ મેરી તરફસે પસઅઝ સલામ :
હમ પર કરમ કિયા હય ખુદાયે ગુઝૂરને,
પૂરે હુવે, જો વઅદે કિયેથે હુઝૂરને !

(બાગે દરા)

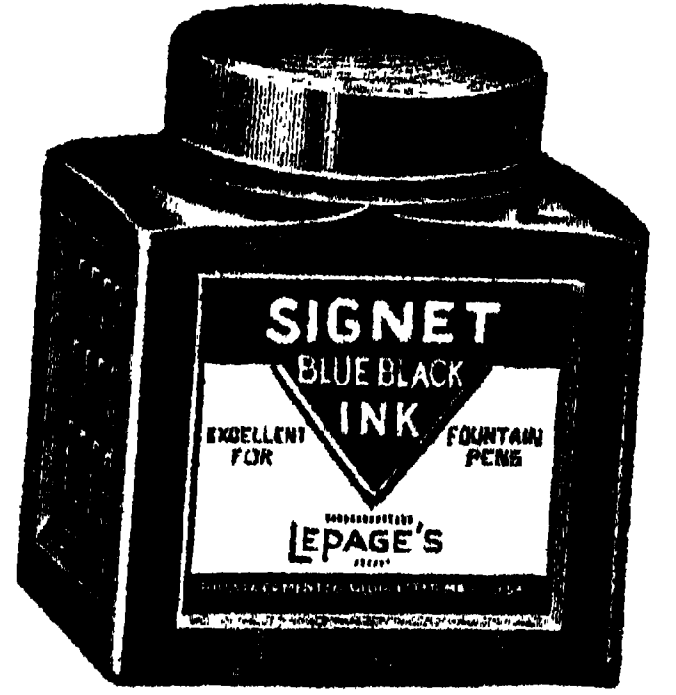
—ઇકબાલ.

સી
ગ્ને
ટ

શા
હી
વા
પ
રો.

તમે શાહીઓ તો
ઘણી જાતની વાપરી
હશે, પરંતુ હવે
સીગ્નેટ શાહી એક
વાર વાપરી ખાત્રી
કરો.

એકવાર એ શાહી વાપર્યા પછી ખીજી
શાહીનું કદી નામ પણ લેશો નહિ.

હમારી દુકાને દરેક જાતના કાગળ,
સીલ્વર પેપર, કાફ પેપર, સ્ટ્રાબોર્ડ તથા દરેક
જાતની ફેન્સી સ્ટેશનરી અને કાઉન્ટન પેનો :
પાર્કર, શેફર્ડ, કેમલ વગેરે કિફાયત ભાવે
મળશે.

સીગ્નેટ શાહીના એકલા એજન્ટ :

કાગદી જી. જે. પ્રધર્સ

લીમડા ચોક, સુરત.

તા કે ત પિલ્સ

ઘડપણ યા જવાનીમાં અવી ગયલી નબળાઈ અને અશક્તિઓને દૂર કરી શરીરમાં નવું લોહી, તાઝગી, અંતરો ઉત્સાહ અને આનંદ પયદા કરે છે. ક્રિક્કા પડી ગયલા ચહેરાને તેજગ્વી બનાવે છે. દિલ અને દિમાગની કમઝોરીને સદંતર દૂર કરી અસાધારણ ફાયદો પહોંચાડે છે.

આ ગોળીઓમાં કીમતી વસ્તુઓનું મિશ્રણ હોય જ્ઞાન તંતુઓને બેલદ ફાયદો પહોંચાડે છે. શરીરની ચુકતે નિર્બળતાઓને દૂર લડસેલી ચમત્કારિક ગુણુ દેખાડે છે.

ઐના સેવનથી અપૂર્વ આનંદ, અખૂટ શક્તિ અને અંતરો ઉત્સાહ મળે છે. વગર ઝુઝરે વાપરવાથી તાકત હમેશા માટે ટકી રહે છે.

અકેક ગોળી સવાર સાંજ ગરમ દૂધ સાથે લેવી.

ડી. શીશી ઐકતા રા. ૩-૦-૦ (પોસ્ટેજ અલગ)

આ ઉપરાંત પણ અમારી ફાર્મસીમાં ચુકતે રોગોની દવાઓ કિફાયતે મળે છે. એક આનાના સ્ટાંપ બીડી પ્રાઇસ લિસ્ટ મુફત મળાવે. યા એકવાર અમારી ફાર્મસીની મુલાકાત લઈ ખાતરી કરો.

લખો અથવા મળો :

મેનેજર : ઇન્ડિયન ફાર્મસી.

કલુપીઠ, સુરત.

જંગે યર મૂક

[૧] રૂમી સૈન્ય

જ્યારે રૂમી સૈન્યને હરકલે અન્તાકિયાના મયદાનમાંથી કૂચ કરવાનો હુકમ આપ્યો; ત્યારે તેની સૂચનાનુસાર પહેલી દુકડીનો અફસર કનાતીર, તરતૂસ તરફ, બીજી દુકડીનો અફસર જર્જર, મઅરાત તરફ, ત્રીજી દુકડીનો અફસર કેરીર—જે હરકલનો ભાણેજ થતો હતો—હલખ તરફ અને ચોથી દુકડીનો અફસર દરીહાન કિન્નસ્ત્રીન તરફ રવાના થયો. દરેક દુકડીમાં એક લાખ સૈનિકો હતા. જ્યારે ચારે દુકડી રવાના થઈ ચુકી ત્યારે સમસ્ત રૂમી સૈન્યના સિપહસાલાર બાહાને જબલના સાઠ હજાર સૈનિકો સહિત હિમ્સ તરફ કૂચ કરી.

બાહાન હિમ્સ નજીક પહોંચ્યો ત્યારે તેને જાણ થઈ કે અરબો હિમ્સને જીતી બયતુલમુકદ્દસ તરફ વધ્યા છે. તેણે તેજ જગ્યાએ પડાવ નાખ્યો અને હરકલને એ વાતની જાણ કરી, પરંતુ હરકલનો જવાબ આવે તે પહેલાં હરકલના પુત્ર કુસ્તુન્તીને—જે સમુદ્ર તીરે કયસારિયામાં ગંજવર લશ્કર લઈ પડ્યો હતો—બાહાનને માહિતી આપી કે અરબો

સૈન્ય યરમૂક નદી ઉપર પડાવ પાથરી પડ્યું છે. સાથે તેણે બાહાનને સત્વર કૂચ કરી યરમૂક પહોંચી અરબોનો મુકાબિલો કરવા તાકીદ કરી.

અગર વિવિધ સ્થળોએ જઈ રહેલા સરદારો માર્ગમાંજ પોતાને આવી મળે તો અરબો પર એક સામટો હલ્લો કરવાનું વધુ અનુકૂળ થઈ પડે એમ વિચારી બાહાને પોતાના હાથ તળેના સરદારોને પોતાને યરમૂકના માર્ગમાં આવો મળવા હુકમો છોડ્યા. તેણે સૈન્યને કૂચ કરવાનો હુકમ કર્યો, માર્ગમાં બધા સરદારો પોતપોતાના સૈન્ય સહિત તેને આવી મળ્યા અને આમ તેણે લાખોના સૈન્ય સહિત યરમૂકના વિશાળ મયદાનમાં પહોંચી પડાવ નાખ્યો.

બાહાને જે સ્થળે પડાવ નાખ્યો તેની એક તરફ યરમૂક નદી અને બીજી તરફ એક નાનકડી નદી આવેલી હતી. આ સ્થળ તેને ખૂબજ ગમી ગયું અને આના જેવું સુરક્ષિત અને સુયોગ્ય સ્થળ એકે નથી એમ માની તે ખૂબ રાજી થયો, પરંતુ સત્વરજ તેને પોતાની ગંભીર ભૂલનું ભાન થયું અને ઈસ્લામી સિપહસાલારની દાનિશમંદી અને કુનેહનો તેને સ્વીકાર કરવો પડ્યો; જેમણે પોતાના સૈન્યને મયદાનના મુખ પર લાવી ઉતારેલું હતું.

[૨] હરકલનો સંદેશો

કેટલાય દિવસો લગી કોઈ પણ જાતની પ્રવૃત્તિ હાથ ધરવામાં આવી નહિ. બંને લશ્કરમાંથી કાઢીએ પણ પહેલ કરી નહિ. એટલામાં હરકલનો એક સંદેશો લઈ કાસદ ખાદાન પાસે આવ્યો. હરકલ અરબો સાથે સંધિ થાય એવું જાણતો હતો. અરબોની વીરતાએ તેને થરથરાવી મુક્યો હતો. અગર આ યુદ્ધમાં રૂમીઓને શિકસ્ત મળી તો પછી સમસ્ત શામ અને ફલસ્તીન ઉપર અરબોનો અધિકાર સ્થાપિત થઈ જશે એમ માની તેણે ખાદાનને કહેવડાવ્યું હતું કે “અગર અરબો એ વાત ઉપર રાજી થઈ જાય કે હિજ્જતથી લઈ જબિયહ લગીનો પ્રદેશ તેમના અધિકાર તળે રહે અને જબિયહથી અગળ ન વધવાનું તેઓ વચન આપતા હોય તો તેમની સાથે સુલ્હ કરી નાખવામાં આવે. અગર તેઓ ન માને તો પછી લડ્યા વગર છુટકા નથી.”

આ સંદેશો મળ્યા પછી ખાદાને સઘળા સરદારોને એકત્ર કરી હરકલનો સંદેશો વાંચી સંભળાવો કહ્યું :

“ખાદશાહ આવું ગંજવર સૈન્ય હતાં સુલ્હ કરી લેવાની સુચના કરે છે. અરબો સાથે વિનિટ ચલાવવાનું મ્હને તો હરગિઝ મુનાસિબ લાગતું નથી.” જજીરે કહ્યું :

“ખાદશાહની આજ્ઞાનું પાલન કરવું આવશ્યક છે. એમાં આપણું જાય પણ શું છે ?” ખાદાને જજીરે કહ્યું :

“ત્યારે તમેજ અરબી સૈન્યમાં જઈ તેમના કાંઈ આગેવાનને મ્હારી પાસે તેડી લાવો, યા બાદશાહની સૂચનાનુસાર સ્વયં તેમની સાથે વાટાઘાટ ચલાવી સંધિ કરી નાખો.”

સુંદર વસ્ત્રોમાં સજ્જ થઈ જઈર એક હજાર સૈનિકો સહિત ખસ્લામી છાવણીમાં ગયો. તેણે કહેવડાવ્યું :

“હું હરકલ તરફથી સુલનો પયગામ લખતે આવ્યો છું. એ અંગે વાટાઘાટ ચલાવવા તમારામાંથી કાંઈ મ્હારી સંગાથે રૂમી સૈન્યના સિપહસાલાર કને આવવા મન્જીતું હોય તો તેમ કરો; નહિંતર તમારા સરદારને કહો કે મ્હારી સાથે આજ સ્થળે આવી વાટાઘાટ ચલાવે.”

અમુ ઉખયદહને આ વાતની જાણ કરવામાં આવી. તેઓ સ્વયં થોડા પર સ્વાર થઈ જઈર પાસે આવ્યા. જઈરે કહ્યું :

“હે અરબીલાઈ ! અમને અમારા શહિન્શાહ હરકલે લાખોના સૈન્ય સહિત બાહાનની સરદારી હેઠળ તમારો મુકાબિલો કરવાનું મોકલ્યા છે. તમે શાહી સૈન્યને કેટલાક સ્થળે શિકસ્ત આપી થોડા ઘણા શહેરો જીતી લીધા એ સાચું છે; પરંતુ તમારે એ વિજયોના નશાથી લાન-સ્ત્રા થઈ જવું ન જોઈએ. અત્યારે અમારી સંગાથે છ થી સાત લાખનું સૈન્ય છે. આવા મહાન લશ્કર સાથે મુકાબિલો કરવાનો તમને કદી પ્રસંગ સાંપડ્યો ન હશે. અમારા સૈન્યમાં મોટા મોટા લડવૈયાઓ અને રણકેશરીઓ મવજૂદ છે. તમારી હસ્તીને નાખૂદ કર્યા પછીજ રણુભૂમિમાંથી પાછા ફરવાના તેઓએ આકરા શપથ લીધા છે પણ અમારો શહિન્શાહ દયાળુ છે. તેને ખૂનરેઝી પસંદ નથી. તેણે અમને હુકમ કર્યો છે કે અરબો સાથે

સંભવિત હોય તો સુલ્હ કરી નાખવામાં આવે. સાથે એ પણ હુકમ કર્યો છે કે જે કાંઈ માલ અસ્થાળ તમેએ અમારા શહેરોમાંથી લીધો છે તે અમારે પાછો ન માંગવો. તમે વસ્ત્રો, ખુરાક અને સાધન વિનાના અમારી સરહદમાં આવ્યા હતા. હવે તમે સંપૂર્ણ સાધનસંપન્ન અને માલામાલ થઈ ગયા છો. તમારા ચુકતે અપરાધોની તમને ક્ષમા આપવામાં આવે છે, સાથે અમારો બાદશાહ તમારી સાથે બીજો સુલૂક પણ કરવા માંગે છે. અર્થાત હિન્નજથી લઈ જાબિયહ લગીનો પ્રદેશ તમને બખ્શવામાં આવે છે. જો તમે જાબિયહથી આગળ ન વધવાનું સ્વીકારતા હો તો. તમારે આટલા પરજ સંતોષ માની લેવો પડશે. નહિતર પછી અમારી સાથે તમને અથડામણ થશે. લડાઈનું શું પરિણામ આવશે તે જાહિર છે. તમારી સંખ્યા ઘણીજ અલ્પ છે, તમારામાંથી એક પણ જીવતો બચવા ન પામશે એ દેખીતું છે. તમારા માટે હવે એકજ માર્ગ રહ્યો છે, તમારે કોઈ પણ પ્રકારની લાલચને વશ ન થતાં તમારી સમક્ષ અમે જે સર્તો રજુ કરી છે તેનો બેધડક સ્વીકાર કરી લો.” અબુ ઉબયદ્દએ એ સાંભળી કહ્યું :

“પ્રથમ તમારી તરફથી છેડતી કરવામાં આવી. તમારી સરહદી કવમેએ અમારી સરહદી કવમેને સતાવવા અને તેમનો સર્વનાશ કરવામાં કોઈ પણ પ્રકારની ખુલા રાખી નથી. તેમના રક્ષણ માટે અને સરહદ પર શાંતિ સ્થાપવાના ઇરાદે ન છુટકે અમારે પગલાં ભરવાં પડ્યાં પરંતુ તમારા બાદશાહ હરકતે તમારી સરહદી કવમે ની હિમાયતમાં અમારા સામના માટે શાહી સૈન્ય રવાના કર્યું. અલ્લાહની કૃપાથી તે યુધ્ધમાં અમેએ વિજય પ્રાપ્ત કર્યો અને ત્યાર પછી પણ અનેક યુધ્ધોમાં શાહી સૈન્યનો પરાજય થતો રહ્યો. અલ્લાહ પાકે

આપેલા વચનાનુસાર આ ધરતીના તેણે અમને વારિસ ઠેરવ્યા. અમારી સંખ્યા ઘણીજ અલ્પ છે એ ખરું પરંતુ અમને અલ્લાહ અને તેના રસૂલ (સં) ઉપર સંપૂર્ણ ધમાન અને આસ્થા છે. અલ્લાહ અને તેના રસૂલે (સં) અમારાથી જે વાયદો કર્યો છે તે અવશ્ય પાર પડ્યા વિના રહેવાનો નથી. અમે આવા ગંજવર સૈન્ય સામે ઘણીજ થોડી સંખ્યામાં અડગતા અને નિડરતાપૂર્વક ઊભા છીએ એ શું સચવે છે? અગર અમારા સ્થાને કોઈ બીજો હતે તો આવડું મોટું તસ્કર નિહાળી જીવ લઈ ન્હાસી જતે, પરંતુ અમે તો જીવતથી અદંતર એપરના થઈ તમારો જીવલેણુ સામનો કરવાને અડીખમ ઊભા છીએ. અમારા દિલમાં તમારી બહુમતિનો ઝરાય ડર કે વસવાસો નથી. તમારી લડાયક અને ઝનૂની જાતિઓની પણ અમને પરવા નથી. અલ્લાહ અમારી સાથે છે જે સૌ પર ગાલિબ છે. તમે ટુંકમાંજ મહારા કથનની મયદાનમાં ખાત્રી કરી લેશો અને એ વાતનું તમને સત્વરજ્ઞ ભાન થઈ જશે કે અલ્લાહપાકે અમારા કાંડાઓમાં કેવા બળનું સીંચન કર્યું છે, ઇસ્લામે અમારા અંતઃકરણોને કેવા દિલેર બનાવી દીધાં છે, અમારા તંજાની અણી કેવી તેજ છે અને અમારી તલ્વારો કેવી પાણીદાર છે. તમારી બહુમતિ અને લડાયક જુરસાનું અમારી આગળ પ્રદર્શન કરવું અસ્થાને છે. એથી અમે સહેજ પણ ડરવાના કે ડગવાના નથી. અમે અલ્લાહ સિવાય બીજી કોઈ વસ્તુથી ડરતા નથી. અમારી સાથે સુલ્હ કરવી હોય તો તે બે રીતે સંભવિત છે.

(૧) અગર હરકલ તમામ પ્રજાજનો સહિત ઇસ્લામી દીનનો સ્વીકાર કરી લે તો તે આ દેશમાં બદસ્તૂર હુકૂમત ભોગવી સકે છે.

અમે તેને અમારા બિરાદર તરીકે લેખીશું અને કોઈ પણ જાતના ઉપદ્રવ વિના મૂંગા મૂંગા અમારે વતન ચાલ્યા જઈશું. અમે માનીશું, કે અમારો વારસો અમારા ભાઈઓના કબ્જામાં છે.

(૨) રમતો કયસર અમારા રક્ષણ હેઠળ આવી જાય અને અમારો વારસો અમને ગુપચુપ સ્વાધીન કરી દે. નહિંતર અમે લડીને અમારો વારસો બાહુબળે કબ્જે કરીશું.

અબૂ ઉબયદદતુ ઉપરોક્ત કથન સાંભળી જઈને આંસો પડી ગયો. એક શબ્દનાય ઉચ્ચાર કર્યા વિના તે પાછો ફરી ગયો. બાહાને જ્યારે તેના મુખે અબૂ ઉબયદદતી વાણી સાંભળી ત્યારે તેના આશ્ચર્યના પણ પાર રહ્યો નહિં. તે બોલી ઉઠ્યો :

“આ અરબો ખરેખર દ્વિતર છે. તેમને અમારી આવડી મોટી બહુમતિની પણ પરવા નથી. કોઈ બીજું હોત તો અમારી ઉદ્ધાર શર્તોનો સંદેશ પણ આનાકાની વિના સ્વીકાર કરી લેત; પરંતુ સમજ નથી પડતી. આ અરબોના મગજમાં શું ભુસું ભરાયું છે કે પહાડ સાથે માથાં અકાળવાને તત્પર બની બેઠા છે?” જઈરે કહ્યું :

“રમીઓને તેઓ બિલકુલ ગણકારતા નથી. કોઈ અરબ સરદારને તેમની કંઈ મોકલો જે કદાચ તેમને સમજાવી સકે.”

બાહાને જઈરનું કહેવું માની જમલાને તેડાવી કહ્યું :

“અરબો અમને ગણકારતા નથી, તમે! તેમની પાસે જઈ ડરાવી ધમકાવી યા સમજાવી પટાવી વિદાય કરો. તમે તેમના કબીલામાંથી છો. કદાચ તેઓ તમારા પ્રભાવથી અંજન તમારી સગાઈનો લિહાજ કરે.”

જમલા તુતજ સવાર થઈ ખસ્લામી જાવણીમાં ગયો. તેણે ત્યાં જઈ કહેવડાવ્યું :

“યમનવાસીઓમાંથી કોઈ જણ મ્હારી જોડે વિષ્ટિ ચલાવવાને આવે.”

અખૂઉખયદ્દએ અન્સારમાંથી ઉખાદ્દ બિન સામતને જખલ પાસે મોકલ્યો. જખલાએ તેમને નિહાળી કહ્યું :

“ભાઈ! તમારું શું નામ છે અને તમે કયા કખીલામાંથી છો ?” ઉખાદ્દએ કહ્યું :

“મ્હારું નામ ઉખાદ્દ બિન સામત છે અને હું યમનના કખીલા ખજરજમાંથી છું.” જખલાએ કહ્યું :

“હે મ્હારા કાકાભાઈ! તમારા સરદાર સુલ્હ માટે રાઝી નથી થતા તેનું શું કારણ ? આ સૈન્યમાં કેવળ રૂમીઓજ નથી બલ્કે સાઠ હજાર અરબો પણ છે જે તમારા સંબંધીઓ છે. એક ભાઈ બીજા ભાઈનું ગળું કાપે એ વાતનોય તમને ખ્યાલ નથી ? મ્હને તમારા હાલ પર દયા છુટે છે પછી તમને તમારા હાલ પર કેમ દયા નથી ઉપજતી ? હું જે કાંઈ કહી રહ્યો છું તે તમારી ભલાઈ અને મ્હેતરી માટેજ કહી રહ્યો છું. આ ગંજવર સૈન્ય સામે તમે હરગિજ ટકી સકવાના નથી, તમારો કરચરધાણ નીકળી જશે.”

ઉખાદ્દ એ સાંભળી બોલ્યા :

“અમારા સગાં અને ભાઈ કેવળ તેજ માણસો છે જેઓ મુસલમાન થયા છે. દુસ્મનોની બહુમતિ અમને ડગાવી સકે એમ નથી. અજનાદેનમાં રૂમીઓનું ગંજવર સૈન્ય એકત્ર થયું હતું. તેમાંય ત્રણાયક જુમ્સાવાળી અનેક કવમો મવજૂદ હતી. રૂમીઓનો મશ્હૂર દિલેર વરદાન તેમનો સિપહસાલાર હતો. અલ્લાહની અનુમતિથી અમે વરદાનને કતલ કર્યો, હજારો રૂમીઓને તલ્વારને ઘાટ ઉતારી

દીધા અને તેમને ભયંકર શિક્ષસ્ત આપી. એ વાત તમે કેમ બૂલી જાઓ છો ? અમે આ યુદ્ધમાં અલ્લાહની કૃપાથી અવશ્ય તમારા ઉપર વિજય પ્રાપ્ત કરીશું. ઉપરાંત અરબસ્તાનથી એક સૈન્ય અમારી કુમકે આવશે એવી અમને સંપૂર્ણ ઉમીદ છે.” જબલાએ કહ્યું :

“આના કરતાં વધુ શક્તિશાળી સૈન્ય અરબસ્તાનથી તમારી કુમકે આવે એવી મહને તો આશા જણાતી નથી. તમારામાં જેટલા બહાદુર લડવૈયા ત્યાં હતા તે અત્રે આવી ચુક્યા છે.” ઉબાદલએ કહ્યું :

“હે જબલા ! તું બૂલી ગયો છે કે હજરત અલી મુર્તુઝા, સૈરે ખુદા, હયદરે કરાર, સાહબે ઝુલ્ફિકાર, અસ્દુલ્લાહુલ ગાલિબ હજી મદીનહમાં મવજૂદ છે; જેમણે રણક્ષેત્રમાં કદી પરાજયના દર્શન કર્યા નથી અને કદી કોઇથી પરાજિત થયા નથી. તેમના મુકાબિલામાં શોભી સકે એવું આ ધરતી ઉપર તો કોઇ નથી, ઉપરાંત હજરત ઉમર, હજરત અબ્બાસ, હજરત તલ્હા, હજરત અબ્દુર્રહમાન બિન અવફ અને અન્ય ખરલામના ભડવીરો મદીનહમાં અમારી પીઠ પાછળ ઉભા છે. તાઇફ, મક્કહ અને યમનમાં હજી હજારો નરવીરો મવજૂદ છે અગર અમને સહાયની જુરર પડી તો તેઓ અમારી બહારે ન ધારો એમ તમે માનો છો ? જો કે ખુદાના ફઝલથી તમારા સમસ્ત સૈન્ય માટે અમો પુરતા છીએ એમ અમે માનીએ છીએ અને યુધ્ધમાં તમે જેશો કે અમારો પ્રત્યેક સિંહ તમારા કેટકેટલાં શિયાળાઓને ભગાડી સકે છે ? તમારે અમારા હાલ ઉપર દયા ખાવી ન જોઇએ. અમે તો અમારી જાનેને અલ્લાહની રાહમાં વકફ કરી ચુક્યા છીએ. અલબત્ત, અગર તમને તમારો જીવ બહાલો હોય તો મુસલમાન થઈ જાઓ. અમે તમને અમારા સગા ભાઈ તરીકે

લેખીશું. તમે ગરસાનના રહસ છો, સત્ય ધર્મ ઇસ્લામનો સ્વીકાર કરી અમારા ટોળામાં શામિલ થઈ જાઓ.”

જખલા એ સાંભળી ગુસ્સાભર્યા સ્વરે કહેવા લાગ્યો :

“મહારી સામે ઇસ્લામ પેશ ન કરો, હું તમારા દીનથી બેઝાર છું. રૂમીએને જેમ ડરાવ્યા તેમ તમે મહનેય ધમકાવવા માંગો છો ? શું હું અરબ કવમનો રહસ નથી ? શું હું રણવીર નથી ? યાદ રાખો, અગર તમે મહારા મુકાબિલામાં આવ્યા તો પ્રત્યેકને વીણી વીણી કતલ કરી નાંખીશ. મહેં સગાઇનો હક્ક અદા કરી દીધો; અગર તમે મહને સગા તરીકે નથી લેખતા તો તમે જાણો અને તમારું કામ.” ઉખાદહ બોલ્યા :

“હે જખલા ! તમારી કને અમે સુલહનો પયગામ લઈને નથી આવ્યા; તમે સ્વયં અમારી કને વારંવાર આવો છો જો કે તમને અમારી સુલહની શર્તોની સારી પેઠે માહિતી છે. જ્યાં લગી તમે તેમાંથી એક મંજૂર ન કરો ત્યાં લગી અમે હરગિઝ સુલહ કરી સફીએ એમ નથી. તમે જે ઇરાદાથી અમારો મુકાબિલો કરવાનું આવ્યા છો તેને અમલમાં મેલી જુઓ, અને પછી જુઓ કે પરિણામ શું આવે છે ? કોને અલ્લાહ ઇઝઝત આપે છે અને કોને અલ્લાહ ઝિલ્લતની ઉંડી ખાઇમાં ધકેલે છે ?”

જખલા એ સાંભળી એકદમ તપી જઈ બોલ્યો :

“તમારા સરદાર તમારા જેવા ઉબ્ધત માણસને મહારી સાથે વિષ્ટિ ચલાવવાને મોકલશે એવી આશા ન હતી.” ઉખાદહએ કહ્યું :

“મહેં જે કાંઈ કહ્યું તે દુરસ્ત છે. અમારામાંથી જેની સાથે વાત કરશો તે મહારી જેમજ કહેશે. અમારી ઝખાન એક, વિચાર એક, દિલ એક, ખુદા એક, રસૂલ એક, ખલીફા એક, કવમ એક અને અવિભાજ્ય છે.”

જખલા નારાજ થઈ પાછો ફરી ગયો. બાહાન પાસે જઈ તેણે કહ્યું :

“અરબો પોતાની જિદ્દ છોડે એમ લાગતું નથી. તેમણે એક ગુસ્તાખ અને અવિવેકી માણસને મહારી કને મોકલ્યો. જેણે અપમાનકારક વેણે ઉચ્ચારી મહારા તનખદનમાં આગ લગાડી દીધી છે. તમે મ્મને ત્યાં મોકલી નકામે અપમાનિત કર્યો. તે લોકોને મૃત્યુને ઘાટ ઉતાર્યા વિના છુટકો નથી. તેઓ અત્યંત ગર્વિષ્ટ અને માથાફરેલ છે. તેઓ આપણા આવા મહાન સૈન્યને પરાજીત કરી વિજયી થવાના સ્વપ્ના સેવી રહ્યા છે.” બાહાન બોલ્યો :

“વાર ન માને તો તેમની મરજી, આપણે બાદશાહની આજ્ઞાનું પાલન ફરી દીધું. કાલ સવારે તમે તમારા સાઠ લઝાર જવાનોને લઈ મયદાનમાં જજો. અરબોની સંખ્યા ત્રીસ લઝાર કરતાં વધુ નથી. પ્રથમ તો તમે તેમના મુકાબિલા માટે પુરતા છો. ઝુર પડી તો હું તમારી બહારે ધાધશ. તમે અરબ છો. તમે તમારી વીરતાની પ્રતીતિ કરાવી તેમને શિકસ્ત આપશો તો જેટલો પ્રદેશ અરબોએ જીતી લીધો છે તે બધોજ બાદશાહ તમને ભેટ ધરી તે પ્રદેશના તમને બાદશાહ બનાવી દેશે.” જખલા એ સાંભળી કહેવા લાગ્યો :

“આજની વાતો સાંભળી મહારા દિલને ખૂબજ રંજ પહોંચ્યો છે. તેમને વિજય અને વિનય શીખવવા માટે હું તત્ત્વાર વડે તેમની જીભ કાપી નાખીશ. હું કાલ રણુભૂમિમાં શું કરું છું તે જોઈ ખરેખર આપ આફ્રિનજ પુકારી ઉઠશો. મહારી પાસે તેમના કરતાં બમણું સૈન્ય છે, મહારા જવાન તેમના જેવાજ દિલેર અને બહાદુર છે. જ્યાં લગી એકેએક મુસલમાનને કતલ ન કરું ત્યાં લગી હું પાછો હરગિઝ ફરીશ નહિ.”

ઉર્દૂની મશ્હૂર લેખિકા હિજાબ ઈમ્તિયાઝઅલી કૃત :

આં સૂ ની ઈ મા ર ત

[એક સુંદર ખુલાસી નવલકથા]

મૂલ્ય : આઠ આના

પોસ્ટેજ બે આના વધુ

આફ્રિકા શિલિંગ એક પોસ્ટેજ સહિત

લખો :—બઝમે ઇકબાલ

કઠોર KATHOR

(વાયા સાયણ)

[૩] લડાઈની તૈયારીઓ

ત્યાં ઉબાદહ બિન સામત અબુ ઉબયદહ કને ગયા, અને જબલા અને તેમની વચ્ચે થયેલી વાતચીતથી તેમને વાકિફ થા. અબુઉબયદહએ સાંભળી પ્રસન્ન થઈ બોલ્યા :

“હવે આપણે લડાઈ માટે તૈયાર થઈ જવું જોઈએ.”

પછી ખાલિદ બિન વલીદ અને બીજા સરદારોને એકત્ર કરી કહ્યું :

“દુશ્મનોની સંખ્યા આપણા કરતાં અનેક ગણી વધારે છે. તેમના પ્રમાણમાં આપણે ધણાજ થોડા છીએ. હે અબા સુલયમાન! તેમનો સામનો સરસ રીતે કરી સકીએ એવી કોઈ તદ્દબીર આપણે વિચારવી જોઈએ.”

ખાલિદ બિન વલીદે કહ્યું :

“રૂમી સૈન્ય જે સ્થળે પડાવ પાથરી પડ્યું છે ત્યાંથી તેઓ આપણી સામી દિશાઓથીજ હુમલો કરી સકે છે; બાકીની દિશાઓથી તેઓ હુમલો કરી સકે એમ નથી. અને આમ આપણી પીઠ પાછળ ધા થાય એવો આપણને ઝરાય અંદેશો નથી. હું તો એવી તજવીઝ પેશ કરું છું કે સ્ત્રીઓનો મુકામ આપણી પછવાડેની ટેકરી ઉપર રાખવો જોઈએ. ટેકરી પર તંબુ તાણી આપણે ચુકતે સરસામાન પણ ત્યાંજ રાખવો જોઈએ.”

ખાલિદ બિન વલીદની સુચનાનો તુર્તજ સ્વીકાર થયો. ખુદા ન કરે મુસલમાનો મયદાન છોડી નાસે તો તેમને શરમાવી શૂર ચઢાવી પુનઃ રજુભૂમિમાં પાછા મોકલે એ માટે અવરતોને લસ્કરની પછવાડે તંબુ તાણવાની તાકીદ કરી દેવામાં આવી. અવરતોએ કહ્યું :

“અમે કામને પણ નહાસવા દઈશું નહિં. જુરર પડી તો તેમના મોઢાં પર પથરો મારી તેમને પાછા હડસેલીશું અને સ્વયં લડવાને તૈયાર રહીશું.”

આ તરફની ચિંતા દુર થઈ એટલે અંબુ ઉબયદદુએ કહ્યું :

“ઇસ્લામના ઇતિહાસમાં આ મહાન યુદ્ધ હમેશા પાદગાર રહેશે. અત્યંત કપરા સંજોગોમાંથી આપણને પસાર થવાનું છે. આપણી હિમ્મત, વીરતા અને અડગતાની કસોટી થવાની છે. આવી જખરદસ્ત સૈન્ય સામે ઝઝૂમવાનો આપણને કદી પ્રસંગ સાંપડ્યો નથી. ખુદા આપણને સખ્ર અતા કરે, સાબિત કદમ રાખે અને દુશ્મનોને ભારે શિકસ્ત આપી આપણને જ્વલંત ફત્હ ઇનાયત કરે. આપણામાંનો દરેક જણ સહાય માટે રાત દિવસ અલ્લાહને પ્રાર્થનો રહે.”

સાંજ પડી, ઊવણીની આસપાસ પહેરો ગોઠવી દેવામાં આવ્યો. નમાઝથી ફારિગ થઈ સૈનિકો પોતપોતાના તંબુઓમાં આરામ માટે ગયા.

સવારના અંબુ ઉબયદદુએ નમાઝ પઢાવી મુસલમાનો આગળ એક નાનકડું ભાષણ આપ્યું :

“આજ લડાઈનો પહેલો દિવસ છે. આપણે ધીરજ અને અડગતાપૂર્વક દુશ્મનોનો સામનો કરવાનો છે. યાદ રાખો, જે માણસ

પીઠ ફેરવશે તે અલ્લાહની નારાઝગીનો સજાવાર થશે. જે માણસ આજે પોતાની મહામૂલી જ્ઞાન અલ્લાહની રાહમાં કુર્બાન કરશે તે અલ્લાહ અને તેના રસૂલ (સં)ની રજામંદી હાસિલ કરશે. ખુદાએ મહાન ઉદ્દેશ પાર પાડવા તમારી વરણી કરી તમારા દિલોમાં હિદાયતનું નૂર ભરી દીધું તે માટે તમે અલ્લાહનો શુક્ર અદા કરો. એ શુક્ર ઝખાનથી નહિ પરંતુ આજે મયદાનમાં પ્રાણ પાથરી અદા કરવાનો છે. ફરમનોની સંખ્યા બેશક ઘણી વધારે છે તેમના સૈન્યમાં અરબ કવમે પણ સામિલ છે, પરંતુ તમારે એ વાતથી ઝરાય થડકવાનું નથી. અલ્લાહ સૌ પર ગાલિબ છે, તે ચાહે તેને વિજય આપે છે. અલ્લાહની આપણા ઉપર કૃપા દ્રષ્ટિ છે. અગર અડગ રહેશો, મયદાનમાંથી પીઠ ન ફેરવતાં મૃત્યુને સહ્ય વધાવી લેશો તો અલ્લાહ આપેલા વચ્ચનાનુસાર તમને આ ધરતીના સ્વર્ગના માલિક બનાવશે અને પરલોકમાં જન્નત નસીબ કરશે.”

[૪] જખલા ન માન્યો

જખલાએ પોતાના સાઠ હજાર જવાનોને મયદાનમાં લાવી ખડા કરી દીધા. અબુ ઉબયદુલ્લાને જ્યારે એ વાતની જાણ થઈ કે સાથી પહેલાં મુકાબિલા માટે અરબ કવમો આવી છે અને તેમની સંગાથે એક પણ રમી સિપાહી નથી ત્યારે તેમણે કહ્યું :

“જખલાએ સગાઈનો હક અદા કરવા સુલ્હની દરખાસ્ત કરી હતી એટલે આપણે પણ તેને સમજાવવા અને મુકાબિલાથી બાઝ રાખવા તેનાજ કબજાના થોડાક માણસોને તેની પાસે મોકલવા જોઈએ. કમથી કમ તે તટસ્થ થઈ રમી સૈન્યથી વિખુટા પડી જાય તો બસ છે, પછી આપણે રમીઓ સાથે સમજી લઈશું. અગર તે તે ન માને તો પછી તેની સાથે લડ્યા વગર છુટકો નથી. આમ આપણો ફર્જ અદા થઈ જશે અને આપણે સાથે સાથે લશ્કરની હારો પણ દુરસ્ત કરી સકીશું.”

કયસ બિન સમદ, કઅબ બિન માલિક, મઆઝ બિન જબલ, જાબિર બિન અબ્દુલ્લાહ અને અબુ અય્યુબ ખાલિદ બિન ઝયદને જખલા પાસે વિશિષ્ટ ચલાવવાને મોકલવામાં આવ્યા. તેમણે જખલાના લશ્કર પાસે જઈ કહ્યું :

“અમે તમારા કાકા બાઈ છીએ અને તમારા સરદાર સાથે વિશિષ્ટ ચલાવવાને આવ્યા છીએ.”

તુર્તજ તેમને જખલા પાસે લઇ જવામાં આવ્યા. જખલાએ અત્યંત પ્રેમપૂર્વક તેમને પોતાની પાસે બેસાડ્યા પછી તેમના વચ્ચે નીચે પ્રમાણે વાતચીત થઇ :

“ભાઈઓ ! તમે મહારા સગાસંબંધી છો. હું કેવળ તમારી ભલામી માટે તમારી કને આવ્યો હતો, પરંતુ તમે એવો માણસ મહારી પાસે મોકલ્યો જેની અપમાનજનક વાતો સાંભળી મહને ખૂબ રંજ થયો.” જામિર બિન અબ્દુલ્લાહ બોલ્યા :

“હે જખલા ! ઉબાદલ બિન સામત સાચું કહેતા હતા. અમારા દીનની શર્તો એજ છે કે જે માણસ અમારા સામના માટે આવે તેને પ્રથમ ઇસ્લામની દા'વત આપીએ. જે માણસ અમને મળે તેને નસીહત કરી ખુદાના દીનની તરફ તેડીએ. અમે પણ એજ હેતુથી તમારી કને આવ્યા છીએ. તમે અમારા સગાસંબંધી છો. તમે ઇસ્લામ કુખુલ કરો, એમાં તમારી ભલામી છે, તમારો દિન અને દુન્યા ઉભય સુધરી જશે. અમે તમને કોઇ ખરાબ રસ્તે દોરવા નથી માંગતા બલકે તમને સાચા રાહ ઉપર લાવવા માગીએ છીએ, જ્યારે તમે મુસલમાન થશો ત્યારે, આપણે સગા ભાઇ સમાન થઇ જઈશું અને અમે તમને અમારી જાન કરતાંય વધુ બહાલો ગણીશું.” જખલાએ કહ્યું :—

“હું ઇસ્લામ કોઇ પણ કાળે સ્વીકારી સકું એમ નથી. તમારે જે કામ હોય તે કહો.” જામિર બિન અબ્દુલ્લાહ એ સાંભળી બોલ્યા :

“અમે આ કામનીજ વાત કરી છે. સ્નેહીઓ વચ્ચે ખૂનરેઝી ન થાય એવું તમે ઝાઢિર કર્યું હતું. ત્યારે તમે રમના શાહની તરફથી અમારી કને આવ્યા હતા. અન્યોન્યના ગળાં ન કાપીએ એ

હેતુને મદ્દેનઝર રાખી તમે અને સધળા અરબ લાઠીઓ સાથે મસ્લત ચલાવવાને અમે આવ્યા છીએ. તમે અગર ધરલામ કુખૂલ નથી કરતા તો રૂમી સૈન્યથી અલગ થઈ અમારી હિફાજતમાં આવી જાઓ. અમે તમારી સાથે સારી રીતે વર્તીશું અને હમેશા તમારા સહાયક રહીશું.” જબલા બોલ્યો :

મુસલમાન થવાથી હું તુચ્છ અને ઝલીલ થઈ જઈશ એટલા ખાતર હું ધરલામ કુખૂલતો નથી. અગર હું રૂમી સૈન્યથી વિખુટો પડી જાઉં અને રૂમી સૈન્ય તમને હરાવી વિજય પ્રાપ્ત કરે તો હરકલ મદારા અને મદારા સાથીઓ પર ઝુલ્મની ઝડીઓ વરસાવી આ ધરતી ઉપરથી બહાર કાઢ્યા વિના રહેશે નહિં એટલે હું અને મદારા સાથીઓ તમારી હિફાજતમાં આવી સહીએ એમ નથી.” કયસ બિન સમદે કહ્યું :

“ત્યારે તો સમાધાનના ચુકતે દ્વાર બંધ થઈ જાય છે અને લડયા વગર આપણો છુટકો નથી.” જબલા બોલ્યો :

હું લડાઈ માટે તૈયાર થઈને આવ્યો છું. તમે પણ મયદાનમાં આવી ખાંડાના ખેલ ખેલો.”

[૫] ખાલિદની માંગણી

પાંચે જણુ અબુ ઉમયદુ પાસે વાપિસ ચાલ્યા આવ્યા. અબુ ઉમયદુએ યુધ્ધ માટે તૈયાર થવા હુકમ આપ્યો. હુકમ સાંભળી ખાલિદ બિન વલીદે કહ્યું :

“આપણી સાથે યુધ્ધ ખેલવાને અરબ કવમો આવી છે. તેમની સંખ્યા આપણા કરતાં બમણી છે અને તેઓ આપણા જેવાજ સાહસિક, લડાયક જુરસાવાળા અને યુદ્ધકુશળ છે, અગર આપણે તમામ લશ્કર યુધ્ધમાં ઉતાર્યું તો હારી જવાનો સંભવ રહે છે. હું એક તજવીઝ આપની સામે પેશ કરું છું. આપણું ચુકતે સૈન્ય સંદેહ બાંધી અને સુસજ્જ થઈ અહિંઆ ઉભું રહે અને આપણામાંથી થોડાક માણસો યુધ્ધમાં ઉતરી દુશ્મનોના કાળજી કંપાવી નાંખે.” અબુ સુફ્યાને કહ્યું :

“હે અબા સુલયમાન ! જેને તમે ચાહો યુદ્ધમાં ઉતારો અને લડાઈ શરૂઆત કરી દો.” ખાલિદ બિન વલીદે કહ્યું :

“આપણો એક માણસ તેમના એક માણસ સાથે યુધ્ધમાં ઉતરે એમ હું કહેતો નથી; પરંતુ મહારી મતલબ તો એ છે કે આપણા થોડાંક માણસો જબજાના સમસ્ત સૈન્ય સાથે બાથ ભીડે.” અબુ સુફ્યાન એ સાંભળી બોલ્યા :

“હું તમારી મતલબ સમજી સક્યો નથી, જરા ખુલાસા સાથે વાત કરો.” ખાલિદે કહ્યું :

“દુશ્મનોનું સૈન્ય સાઠ હજારનું છે. હું એ તજવીજ પેશા કરું છું કે આપણા ત્રીસ માણસો યુધ્ધમાં ઉતરી જળલા સાથે બાથ ભીડે. અર્થાત આપણો એક માણસ બે હજાર સાથે મુકાબિલો કરે.”

આ સાંભળી બધાની અજ્ઞયખીનો પાર રહ્યો નહિં. તેઓ સમજ્યા કે ખાલિદ મઝાક ઉડાવી રહ્યા છે. અબૂકેબયદહએ આશ્ચર્યચકિત થઈ પુછ્યું :

“હે અબા સુલયમાન ! તમે મઝાક તો નથી ઉડાવી રહ્યાને?” ખાલિદે ઉત્તરમાં કહ્યું :

“દુશ્મનો આપણા લોહીના તરસ્યા થઈ રણ આંગણે ઉભા હોય અને હું મઝાક ઉડાવું ? હું જે કાંઈ કહી રહ્યો છું તે ખરેખર કહી રહ્યો છું.” અબૂસુફ્યાન બોલ્યા :

“હે અબા સુલયમાન ! તમે તો ગઝબ કરી રહ્યા છો ! એક માણસ બે હજાર સામે લડે અને તેય બે હજાર અરબ નસલના જવાન ? આપણા ત્રીસ માણસોને મારી નાંખાવવા ઇચ્છો છો ? ત્રીસ ત્રીસના મૃત્યુ વિષે મૃતને તો ઝરાય શંકા નથી.” ખાલિદ બિન વલીદે કહ્યું :

“હું જે કાંઈ બોલી રહ્યો છું તે મુસલમાનોના બલાં માટે સમજી વિચારીનેજ બોલી રહ્યો છું. જે ત્રીસ માણસને હું વીણી કાઢીશ તે એવા હશે કે દુશ્મનોની ફવજમાં ક્યામત બર્પા કરી દેશે. શી પર્યા છે અગર અમે બધાજ રણભૂમિમાં શહીદ થઈ જઈએ ? અમે દુશ્મનોનો કરચરવાણ વાળ્યા વિના થોડાજ મરવાના છીએ ? અગર આપણે જળલાના સૈન્યને અસ્ત વ્યસ્ત કરી નાખ્યું તો પછી રૂમીએ પર વિજય પ્રાપ્ત કરવો એ કોઈ મોટી વાત નથી. જળલાના

સૈન્યની ખાનાખરાબી દેખી તેમના કનેજનં હાલી જશે. તેમના હિતોમાં બીક પેંસી જશે કે આપણા ત્રીસ માણસો આવું પાણી દેખાડી સકે છે તો આપણું સમસ્ત સૈન્ય શું નહિં કરી સકે ? આપણા પચ્ચીસ ત્રીસ હજાર માણસો તેમના પાંચ છ લાખના સૈન્ય માટે પુરતા બદકે વધારે છે.”

અબૂ ઉબયદદ અને અબૂ સુફ્યાન, ખાલિદ બિન વલીદની તકરીર સાંભળી દિંગ થઇ ગયા. અબૂસુફ્યાન બોલ્યા :

“હે અબ્બા સુલયમાન ! હું તમારી તજવીજને મઝાક સમજી મુસલમાનો માટે તે હડહડતા ઝેર સમાન લેખતો હતો; પરંતુ તમે ચોખ્ખવટ કરી મહારી આંખો ઉઘાડી દીધી છે. હું તમારી કાર્યદક્ષતા આગળ મહારી ગરદના જુકાવું છું. ખરેખર તમે સુંદર તજવીજ પેશ કરી છે અને તમારા સિવાય એવી તજવીજ બીજો કોઇ પેશ કરી સકે એમ નથી. આ અગાઉની લડાઇઓમાં પણ તમારી દૂરદેશી, સમયસૂચકતા અને યુદ્ધ કૌશલ્યનો અમારે નિઃસંકોચ સ્વીકાર કરવો પડ્યો છે. તમે હાલ જે તજવીજ પેશ કરી છે તે તો સૌથી ચઢી જાય એવી છે પણ હું એમાં એક સુધારો સૂચવું છું. તમે ત્રીસના બદલે સાઠ માણસોનું પસંદ કરો. આપણો એક માણસ દુશ્મનના એક હજાર સામે લડે એમ હું ઇચ્છું છું.”

અબૂઉબયદદ પણ અબૂસુફ્યાન સાથે સંમત થયા. તેમણે કહ્યું :

“હે અબ્બા સુલયમાન ! હું અબૂસુફ્યાનના મત સાથે મળતો થાઉં છું. તમે ત્રીસના બદલે સાઠને મયદાનમાં દુશ્મનોના મુકાબિલા મા લઇ જાઓ.” ખાલિદ બિન વલીદે કહ્યું :

“વારં, હું તમારા હુકમને માથે ચઢાવું છું. હું ત્રીસના બદલે સાઠ જણને મુકાબિલા માટે લઈ જઈશ. હું નામ બોલતો જઈ અને તમે લખતા જાઓ.”

અને હજરત ખાલિદ બિન વલીદે નીચેના મસ્દૂર શહસવારોને વીણી કાઢ્યા.

ઝુબયર બિન અબ્વામ, અબ્દુર્રહમાન બિન અબીબક, અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમર, ફઝલ બિન અબ્બાસ, સુલયલ બિન અમર, હબીબા બિન આમિર, ઝરાર બિન અઝરર, રાફિઅ બિન ઉમયરહ, અદી બિન હાતિમતાઇ, કયસ બિન સમદ, કઅબ બિન માલિક, ઉબાદહ બિન સાગત, બનબિર બિન અબ્દુલ્લાહ, અબૂ અયુબ અન્સારી, શર્હબીલ બિન હસ્ના, સફ્વાન બિન ઉમય્યા, યઝીદ બિન ખતાબ, યઝીદ બિન અબી સુફ્યાન, રાફિઅ બિન સુલયલ, આસિમ બિન ઉમર, વગયરહ.

એ સાઠ માણસોમાં અન્સારોની સંખ્યા વિશેષ હતી. તેમને સઘળાને તેડવામાં આવ્યા. ખાલિદ બિન વલીદે તેમની સામે નાનકડું ભાષણ આપ્યું :

જબલાના સૈન્ય સામે આપણે સાઠ જણેજ ઝઝૂમવાનું છે. આપણામાંના પ્રત્યેક જને એક હજાર સાથે બાથ ભીડવાની છે. અગર તમારામાંથી જેમને પોતાનો જીવ બચાવો હોય તે મદારી સંગાથે ન આવે.”

બધા એક સાથે પુકારી ઉઠ્યા :

“અમે સહર્ષે રણ આંગણે સિધાવી અલ્લાહની રાહમાં જીન કુર્બાન કરવાને તૈયાર છીએ.” ખાલિદ બિન વલીદે કહ્યું :

“ભાઈએ! કોઈની મદદ કે સહાયની આશા વગર, શત્રુઓનો સામનો તમે અડગતા અને દૃઢતાપૂર્વક કરજો. મયદાનમાંથી હરગિઝ પીઠ ફેરવશો નહિં. આપણે કવસરની હવઝ પર ખુદાના રસૂલ (સ.)ની હુજૂરીમાં પાછા મળીશું એ વાતનો કોલ લઇ લો. હવે જાઓ; અને જેને મળવું હોય તેને મળી લો. ઘોડો તે લેજો જંના ઉપર તમને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ હોય, તદ્વાર તે લેજો જે બખ્તરને કાપી સકતી હોય, તેઓ તે લેજો જે બખ્તર છેદી દુશ્મનના જિગરમાં પ્રયવસ્ત થઇ જાય; ટુંકમાં સારી પેઠે સશસ્ત્ર થઇ આવજો.”

બધા પોતપોતાના તંબુમાં ચાલ્યા ગયા. ઝરાર બિન અઝવરે સશસ્ત્ર થઇ પોતાના બહેન ખવલા પાસે આવી બિદાય માંગી. ખવલાએ કહ્યું :

“ભાઈ! તમે તો એવી રીતે રૂખ્સત થઇ રહ્યા છો જાણે ફરી કદી મળવાનાજ ન હોઇએ.” ઝરારે કહ્યું :

“અમે સાઠ સાઠ હજાર સામે બાથ ભીડવાને જઇ રહ્યા છીએ. અગર જીવતા રહ્યા તો મળીશું; નહિંતર મદારા હકમાં મગફિરતની દુઆ પળી લેજો.” ખવલાએ કહ્યું :

“ભાઈ! અલ્લાહે તમારા કાંડામાં અપ્રતિમ બળતું સીંચત કયું છે. તમે દુશ્મનોનો કચ્ચર ઘાણુ વાળશો એ વાતનો મ્હને યકીન છે. અગર તમે શહીદ થયા તો હું દુશ્મનોથી તમારા ખૂનનો બદલો લીધા વિના હરગિઝ જંપવાની નથી. હું અવશ્ય તમને હવઝે કવસર થર આવી ભેટીશ.”

ઝુબ્બર બિન અબ્વામ—જેઓ આં હઝરત (સ.)ના ફેાષના દિકરા હતા—પોતાના પત્ની અસ્મા બિન્તે અબીબકથી વિદાય થયા. અસ્માએ પોતાના ભાઈ અબ્દુર્રહમાનને કહ્યું :

“ જહાલા ભાઈ! રસૂલે ખુદા (સ.)ના ફેાષભાઈથી તમે હરગિઝ વિખૂટા રેહશો નહિ. જ્યાં તેઓ હુમલો કરે ત્યાં તમે પણ કરજો. લડાઈમાં હરગિઝ ઢીલ કરશો નહિ. અપ્રતિમ શૌર્ય દાખવી મહુમ પિતાની રહને ખુશ કરજો.”

આમ, બીજા પહેલવાનો પોતપોતાના સંબંધીઓને મળી, ખાલિદ બિન વલીદ કને—જેઓ પોતાના પત્નીને મળી સૌથી પહેલાં નકકી કરેલા સ્થળે આવી ઊભા હતા—આવ્યા. અને હઝરત ખાલિદ બિન વલીદ સાથે જવાનોને લઈ મયદાનમાં શત્રુઓના સૈન્ય સામે જઈ ઊભા.

[૬] એક હઝાર સામે એક

જ્યારે જખલાએ સાઠ મુસલમાન સ્વારોને રણુઆંગણે ઉમેલા:

દીઠા ત્યારે તે એમ સમજ્યો કે, અરબ દૂતો પુનઃ સુલ્હની દરખાસ્ત લખીને આવ્યા છે. પરંતુ જ્યારે તેઓ મયદાનમાં મુનાસિબ સ્થળે ગોઠવાઈ ગયા; અને તેમનામાંથી કોઈ આગળ વધ્યું નહિં ત્યારે તે પોતે સામે આવ્યો, અને કહ્યું :

“ ભાઈઓ! તમારા સરદાર તરફથી તમે શો સંદેશો લાવ્યા છો ?” ખાલિદ બિન વલીદે કહ્યું :

“ અમે ન તો કોઈ સંદેશો લાવ્યા છીએ ન તો અમે દૂત બનીને આવ્યા છીએ. અમે તો તમારા સૈન્ય સાથે જંગ ખેલવાને આવ્યા છીએ.” જખલા બોલ્યો:

“ તમે સાઠ જણ મહારા સાઠ હઝારના સૈન્ય સામે લડવા આવ્યા છો ? મહારા માન્યામાં એ આવતું નથી. એમાં ઝુરર કાંઈ દગોફટકો હોય એમ લાગે છે.” ખાલિદે કહ્યું:

“ દગોફટકાને અમારા મઝહબે હરામ ઠેરવ્યો છે. અમે તો ખુલ્લા મયદાનમાં લડવાનું જાણીએ છીએ. મારવું યા મરવું એ અમારો નિશ્ચય છે.” જખલા એ સાંભળી બોલ્યો :

હું તમને આવા બેવકૂફ ધારતો ન હતો. તમે લડવાજ આવ્યા છો તો સાચેજ તમને તમારા નફસેને ફરેબ આપ્યો છે. અભિમાન અને ધમંડનું ભૂત તમારા માથે સ્વાર થયું હોય એમ

લાગે છે. તમે યકીનન મવતનો ગ્રાસ બન્યા વિના રહેવાના નથી. તમે સાઠ જણ અમારું શું બગાડી સકવાના છો?" ખાલીદે કહ્યું:

“તમે વારંવાર તમારા સંખ્યાબળથી અમને ડરાવી અને ધમકાવી રહ્યા છો. અમે તમારા સંખ્યાબળને કવી નજરથી જોઈએ છીએ એજ માનિત કરવાને તો અમે આટલી નજીવી સંખ્યામાં આવ્યા છીએ. વાસ્તવમાં સંખ્યાબળ કોનું વધારે છે એ અમે દર્શાવવા માંગીએ છીએ” જબ્બા એ સાંભળી ખોલ્યો:

“તમે ભલે ગમે તેવા દિલેર અને ભડવીર હો. પરંતુ એક માણસ એક હઝારનો મુકાબિલો શી રીતે કરી સકશે? અમારી રજોમાં પણ અરબી ખૂન દોડે છે. અમે ઘેટાં બકરાં થોડાજ છીએ? તમારી આ મૂર્ખાઈ પર ખરેખર મહાન હસવું આવે છે.” ખાલીદ ખોલ્યા :

એ તો અનુભવે સિદ્ધ થશે. નકામી માથાઝીક કરવાથી કાંઈ સાર નીકળવાનો નથી.” જબ્બા ખોલ્યો :

“ઠીક ત્યારે તમારા માથે મવત ભમી રહ્યું છે એટલે વધુ બકવાસ કરવી ફાગટ છે. તમારા એક માણસ સામે મહારો એક માણસ મોકલીશ એવી તમે હરગિઝ આશા રાખતા નહિ. હું એમ કરી મહારો સમય બગાડવા માંગતો નથી.” ખાલીદે એ સાંભળી કહ્યું :

“અમે ક્યારે એવી માંગણી કરી છે? બેઘડક તમારા સમસ્ત સૈન્યને એક સામટો હલ્લો કરવાનો હુકમ આપો.”

જબ્બા ચાલ્યો ગયો અને આગલી હારને આગળ ધપવાનો હુકમ કર્યો. જબ્બાના હુકમથી તેના લશ્કરે મુસલમાન પહેલવાનો પર હુમલો કર્યો.

લડાઈ શરૂ થઈ. બાહાન અને તેના હાથ તળેના સરદારો બુલંદ સ્થળોએ બેસી જંગનું અવલોકન કરી રહ્યા હતા. સાઠ મુસલમાનો સાઠ હજારના ઝખરદસ્ત સૈન્ય સામે બાથ ભીડી રહ્યા છે એમ જ્યારે તેમણે જોયું ત્યારે તેમની અજબબીનો પાર રહ્યો નહિં. જખલાના લશ્કર પર તેમને ઘણો નાઝ હતો. તેઓ સમજતા હતા કે અરબ કવમો મુસલમાનો પર વિજય પ્રાપ્ત કરી સકશે. પરંતુ મુસલમાનોએ તો તેમને મુહલ ગણકાર્યા નહિં. તેમના સંખ્યાબળની સહેજે પર્વા કર્યા વિના એક હજારના મુકાબિલામાં એક આવી ઉભો. લડાઈનો જો આવોજ રંગ રહ્યો તો અમારું શું ? તેઓ આજ વિચારોમાં લીન હતા એટલામાં ખાલિદ અને તેમના સાથીઓએ દુશ્મનોને નેઝા પર લઈ લીધા. યુધ્ધનો આરંભ થયો. આવા ગંભીર સૈન્ય સામે સાઠ માણસોની શી વિસાત ? જખલાના લશ્કરે મુસલમાનોને ચોમેરથી ઘેરી લીધા. રૂમી અને ઇસ્લામી લશ્કરની નજરમાંથી મુસ્લિમ પહેલવાનો અદૃશ્ય બની ગયા. દોસ્ત દુશ્મન ઉભયને એમજ લાગ્યું કે સાઠ જણ મૃત્યુનો ગ્રાસ બની ગયા. ઇસ્લામી સૈન્યમાં સન્નાટો વ્યાપી ગયો. તેઓ આપસમાં કહેવા લાગ્યા :

“અફસોસ ! ખાલિદ બિન વલીદે નકામા આપણા સાઠ જવાનોને મારી નંખાવ્યા.”

ત્યાં રૂમીઓના આનંદનો પાર ન હતો. તેઓ સાઠ મુસલમાનોને મરી પરવારેલા માની બગલો કુટતા હતા, પરંતુ આ શું ? અચાનક મયદાને જંગમાં એટલા તો ઝોરથી અલ્લાહુ અકબરનો ધ્વનિ બુલંદ થયો કે આસપાસની ગિરિમાળાઓ ગુંજી ઉઠી. ખાલિદ બિન વલીદે

દુશ્મનોનો હલ્લો થાંભાવી, એકદમ તકબીરનો ના'રો ખુલંદ કરી
 એવા તો બળ અને કૃતિપુર્વક તલ્વાર ચલાવી કે સેંકડો દુશ્મનો
 મૃત્યુને ઘાટ ઉતરી ગયા. ભયંકર કાપાકાપી ચાલવા લાગી. મુસલ-
 માનોની પાણીદાર તલ્વારોએ જોતજોતામાં દુશ્મનોને પાછા હડસેલી
 મુક્યા અને તેઓ પુનઃ મયદાનમાં અણુનમ રીતે ઉભા. મુસલમાનો
 પોતાના જવાનોને સલામત નિહાળી અત્યંત ખુશ થયા. જબ્બા
 અને રમો સરદારોના મોઢાં જોવા જેવાં થઈ ગયાં. જબ્બાએ પુનઃ
 લશ્કરને ઉશ્કેરી હલ્લો કરવાનો હુકમ આપ્યો. બીજો હલ્લો પહેલાં
 કરતાં પણ વધુ સખ્ત હતો. પરંતુ બીજા હુમલાનેય મુસલમાનોએ
 મારી હઠાવ્યો. અંતે લાચાર થઈ જબ્બાએ સમસ્ત સૈન્યને આગળ
 વધવાનો હુકમ આપ્યો અને જે માણસ ઢળી પડે તેની જગ્યા
 બીજા પુરે, કોઈ પાછળ ડગ ભરવાનું નામ ન લે એવી સખ્ત તાકીદ
 કરી. જબ્બાના સૈન્યે ફરી આક્રમણ કર્યું. હમણા લગી મુસલમાનો
 એકત્ર થઈ લડી રહ્યા હતા પરંતુ દુશ્મનોએ સખ્ત હુમલો કરી
 તેમને વિખેરી નાખ્યા. મુસલમાનોની અનેક ટુકડીઓ બની ગઈ,
 ખાલિદ બિન વલીદ, ઝુબયર બિન અબ્વામ, અબ્દુર્રહમાન બિન
 અબીબક, ફઝલ બિન અબ્બાસ, ઝરાર બિન અઝવર અને અબ્દુલ્લાહ
 બિન ઉમર એ છ સિ હો એક ટુકડીમાં હતા. એવીજ ન્હાની ન્હાની
 બીજી ટુકડીઓ બની ગઈ હતી. મુસ્લિમ પહેલવાનો ચોમેર કત્લે
 આમ ચલાવી રહ્યા હતા. દુશ્મનોની સંખ્યા વિશેષ હતી એટલે
 એક ઢળતો તેની જગ્યા બીજો પુરતો. ખાલિદ બિન વલીદની ટુકડીએ
 તો ભયંકર કત્લ ચલાવી કાળો કે'ર વર્તાવી મુક્યો. દુશ્મનોએ પુનઃ
 આક્રમણ કરી એ ટુકડીઓનેય વેરવિખેર કરી નાખી. મુસલમાનો

જખ્ખે ત્રણ ત્રણની દુકડીઓમાં બેંચાઈ ગયા. ખાલિદ બિન વલીદ અને અબ્દુર્રહમાન બિન અબીબકના ઘોડા ઝખ્ખી થઈ ગયા. તેઓ અરવેા પરથી ઉતરી પડી પગપાળા લડવા લાગ્યા. શત્રુ સેના આ તકને ગનીમત જાણી તેમના ઉપર દુટ્ટી પડી. અચાનક ફઝલ બિન અખ્ખાસ અને ઝુબયર બિન અબ્બામ —જેઓ તેમનાથી ઘડીક વાર માટે વિખુટા પડી ગયા હતા— દુશ્મનોના ઘેરામાંથી નીકળી તેમની નજીક જઈ પહોંચ્યા. ફઝલ બિન અખ્ખાસે દુશ્મનોને પડકારી એક પછી એક વીસ હુમલા કરી શત્રુઓના વીસ માણસને પળવિપળમાં કતલ કરી નાંખી મયદાન સાફ કરી દીધું. ખાલિદ બિન વલીદ અને અબ્દુર્રહમાન, માર્યા ગયેલા દુશ્મન સૈનિકોના બે ઘોડા પકડી તેમના પર ચઢી બેઠા અને પુનઃ અત્યંત બેજિગરીપુર્વક લડવા લાગ્યા. દુશ્મનોએ ફરી એક સામટો ધસારો કરી તેમને વિખેરી નાંખ્યા. પરંતુ ઇસ્લામના સિંહો તકબીર-ગર્જના કરતા શત્રુ સેનામાં ચોમેર ધુમી કચ્ચરવાણુ વાળી રહ્યા હતા. લાશોના ઢગના ઢગ ખડકાતા જતા હતા. મુસલમાનો યંત્રવત વાર પર વાર કર્યે જતા હતા અને દુશ્મનોના મસ્તંકો ધડ પરથી વિખૂટાં પડતાં જતાં હતાં. જગતના ઇતિહાસમાં અજોડ એવો આ માનવ સંહાર મંડાયો હતો. જબલાના સેંકડો સૈનિકો મૃત્યુને ઘાટ ઉતરી ચુક્યા હતા. મુસલમાનો તલ્વાર ચલાવતા ચલાવતા થાકીને લોથપોથ થઈ ગયા હતા. છતાં તેઓ રહેજે અટક્યા વિના સડયે જતા હતા. તરસના કારણે તેમના ખુરા હાલ હતા; પરંતુ કવસરની હવઝતું દ્રશ્ય તેમના જિગરને શાન્તવન આપતું હતું.

ધમસાણુનું યુદ્ધ ચાલતું હતું. સંજોગે અત્યંત નાજુક અને કપરા હતા; છતાં શહાદતની ધૂન દિમાગમાં સમાયલી હતી; અને રસૂલે ખુદા (સ.)ની હુજુરીની આતૂરતા દિલને રાહત બખ્શતી હતી. દોસ્ત અને દુશ્મન ઉભય આ રોમાંચક, અદ્ભુત, અને જીવલેણ સાહસ કર્મ નિહાળી અજ્ઞયખીમાં ગરકાવ થઇ ગયા. આવી ધીરજ, વીરતા અને શૌર્યના તેમને જીવનમાં પહેલીજવાર દર્શન થયા હતા. સાદ હજાર સામે સાઠ માણસોને અવર્ણનીય વીરતાપૂર્વક ઝઝુમતા તેઓ કાટે ડાળે નિહાળી રહ્યા હતા.

• સૂર્યાસ્ત થવાને ઝાઝીવાર ન હતી. લડાઇ ઝોર પર ચાલી રહી હતી. સાંજ પડી, અંધકાર ધીમે ધીમે પથરાવા લાગ્યો; પરંતુ મયદાને જંગમાં બરાબર એકધારી તલ્વાર વરસી રહી હતી. અંધકારમાં દુશ્મનોની તલ્વારો પોતાનાજ માણસો પર ચાલવા લાગી. એ નિહાળી જબલાએ પીછેહઠનું બ્યુગલ પૂંક્યું. તેના સંગાથીઓ આખા દિવસના યુધ્ધથી ક્યારના ધરાઇ ચુક્યા હતા. વાપિસીનો હુકમ મળતાંજ તેઓ જીવ લઇ નાઠા અને મયદાન મુસલમાંતાને હાથ રહ્યું.

જ્યારે ઇસ્લામી પહેલવાનો ખાલિદ બિન વલીદની આસપાસ ટોળે વળ્યા ત્યારે તેમની સંખ્યા—ખાલિદ સહિત—ત્રીસની હતી. એ નિહાળી ખાલિદનો બધો આનંદ ઓસરી ગયો. તેમને ધણીજ ગ્લાની ઉત્પન્ન થઇ. તેઓ પડી ગયલા મ્હેરે અબુ ઉબયદ્દ પાસે આવ્યા અને બોલ્યા :

“હે ઉમ્મતના અમીન ! મ્હારી મનોકામના તો પુર્ણ થઇ ગઇ; પરંતુ અમારામાંથી ચાલીસ જણ મુમ થઇ ગયા છે. તેમનામાં ફઝલ બિન અબ્બાસ, ઝુબયર બિન અબ્બાસ, અબ્દુર્રહમાન બિન અબીબક, ઝરાર બિન અઝવર, રાફિઅ બિન ઉમયરહ, યઝીદ બિન અબી સુફયાન, રબીઆ બિન આમિર પણ છે.”

એ સાંભળી અબુ ઉમયદહ પણ ધણા ખિન્ન થયા. અબુ સુફયાન બોલ્યા :

“આપણા વીરો શત્રુઓનો પીછો પકડી તેમની પાછળ ગયા હોય તેની શી ખબર ? ચાલો, મયદાને જંગમાં જઇ મરેલાઓની ગણતરી કરી પત્તો મેળવીએ.”

૭] સાથીઓની શોધમાં

અખુ ઉબયદ્દ બિન જર્હ, અખુ સુફ્યાન, ખાલિદ બિન વલીદ અને તેમના સંગાથીઓ, મશઅલો લઘ રણભૂમિમાં તલાશ અર્થે નીકળ્યા. ખાલિદ બિન વલીદ અને તેમના સાથીઓ આખા દિવસના યુધ્ધથી થાકીને લોથપોથ થઈ ગયા હતા; છતાં પોતાના ગુમ થયેલા સાથીઓની શોધમાં તેઓ આરામ અને આસાપ્રશને તિલાંજલી આપી નીકળ્યા. રણક્ષેત્રમાં લાશોના ઢગના ઢગ ખડકાયેલા હતા. સઘળી લાશો જળલાના સિપાહીઓની હતી. અખુ ઉબયદ્દએ પોતાના સાથીઓને ચાર ભાગમાં વહેંચી નાખતાં કહ્યું :

“દુશ્મનોની લાશોને ૧ ગણુતા જાઓ. આપણા સાથીઓમાંથી કોઈની લાશ હાથ લાગે તો તેમને નોખી તારવી લો.”

થોડા સમય પછી બધા પુનઃ ભેગા થયા ત્યારે જણાયું તો ખાલિદના સાથીઓમાંથી કેવળ દસ જવાનો શહીદ થયા હતા અને જળલાના સંગાથીઓ અર્થાત બની ગરસાન કબીલાના પાંચ હજાર સૈનિકો કામ આવ્યા હતા. અખુ સુફ્યાન કહેવા લાગ્યા :

“આપણા ભાઈઓએ અવશ્ય દુશ્મનોનો પીછો પકડ્યો હોય એમ લાગે છે.” ખાલિદે કહ્યું :

“નહિંતર દુશ્મનોને હાથ કયદ પકડાયા હશે.” અખુ ઉબયદ્દ બોલ્યા :

અફલાહનો શુક છે કે રસૂલે ખુદ (સ.)ના અરહાબો હજી હયાત છે, અગર તેઓ ગિરફતાર થઈ ગયા હોય તો આપણે તેમને છોડાવવાની કોઈ તદ્દખીર વિચારવી જોઈએ.”

બધા આનંદિત થઈ ખાલિદ અને તેમના સાથીઓના વખાણ કરવા લાગ્યા. અબુ ઉબયદહ બોલ્યા :

“હે અબ્બા સુલયંમાન ! તમે તો ગઝબ કરી નાખ્યો.” ખાલિદ બોલ્યા :

“ મહારા સાથીઓએ અપ્રતિમ શૌર્ય દાખવ્યું છે જેની મિસાલ કોઈ પેશ કરી સકે એમ નથી.” અબુ સુફ્યાન કહેવા લાગ્યા :

“નિઃસંદેહ, આજની ઘટના ઇસ્લામના ઇતિહાસમાં હમેશા યાદગાર રહેશે, ભાવિ પ્રગ્ન એ ઘટના વાંચી અન્નયબીમાં ગરકાવ બની જશે અને પોતાના વડવાઓના આ અન્નોડ અને અદ્ભુત કાર્ય પર ગર્વ કર્યા વિના રહેશે નહિ. સમસ્ત જગતમાં આ ઘટનાની ધુમ મચી જશે અને ગયર કવમેના દિલો પર આપણી હયબત પથરાઈ જશે.” અબુ ઉબયદહએ કહ્યું :

“આપણા માણસો દુશ્મનોની પાછળ ગયા છે યા તેઓ પકડાઈ ગયા છે એ શી રીતે જાણી સકાશે ? જ્યાં સુધી તેમના વિષે કોઈ માહિતી ન મળશે ત્યાં સુધી મૃતને નિરાંત વળશે નહિ.” ખાલિદ એ સાંભળી કહેવા લાગ્યા :

“આના માટે હું જ જવાબદાર છું એટલે હું જ એ વિષે માહિતી મેળવવા જઈ છું.”

અબુ ઉબયદહ, અબુ સુફ્યાન અને બીજા સાથીઓ છાવણી તરફ ગયા અને જગતના મહાન અને અન્નોડ લડવૈયા ખાલિદ

દુશ્મનોની છાવણી તરફ રવાના થયા. તેઓ થોડેજ દુર ગયા હશે ત્યાં સામેથી કેટલાક સ્વારો આવતા હોય એમ તેમને લાગ્યું. ખાલિદ ત્યાંજ થંભી ગયા. સ્વારો જોતજોતામાં ત્યાં આવી પહોંચ્યા. ફઝલ બિન અબ્બાસ, ઝુબયર બિન અબ્વામ અને અબ્દુર્રહમાન બિન અબ્બીબક મોખરે હતા. તેમને નિહાળી ખાલિદને ખુબ આનંદ થયો. તેમણે પુછ્યું :

“તમે અત્યાર લગી ક્યાં હતા? તમારા માટે અમે ભારે ચિંતામાં પડી ગયા હતા.” તેમણે કહ્યું :

“અમે નાસતા દુશ્મનોનો પીછો પકડી, તેમને કતલ કરતા ઘણે દૂર સુધી નીકળી ગયા હતા. તેમણે છાવણીનો આશરો લીધો ત્યારેજ અમે પાછા ફર્યા. નિઃસંદેહ, દુશ્મનોને ભારે શિકસ્ત મળી, તેઓ એવી રીતે નહાસી રહ્યા હતા જાણે તેમના માથે ભૂત કેમ સ્વાર થયું ન હોય.”

ખાલિદે ગણતરી કરી તો બધા મળીને પચ્ચીસ જણ હતા. ખાલિદ બોલ્યા :

“આપણા પાંચ સાથીઓ ગિરફતાર થઇ ગયા છે. મયદાનમાં કેવળ દસ લાશો હાથ લાગી છે. એ હિસાબે સાઠમાંથી પંદર માણસો ઓછા થયા છે. રાફિઅ બિન ઉમયરહ, ઝરાર બિન અઝવર, રબીઆ બિન આમિર, આસિમ બિન ઉમર અને યઝીદ બિન અબ્બી સુફ્યાન એ પાંચ જવાનો કયદ પકડાયા છે.”

મુકામ પર પહોંચી ખાલિદ બિન વલીદે અબુ ઉબયદદને કહ્યું :

પિસ્તાલીસ માણસો મવજુદ છે, પાંચ દુશ્મનોના હાથે કયદ થયા છે અને દસ જણે શહાદતનો જામ નોશ કર્યો છે. મયદાને

જંગમાં મહને શહાદતનો રત્નો હાસિલ થાય એ માટે મહેં ઘણી કાશિશ કરી પરંતુ મહારી આશા પૂર્ણ થઈ નહિં. આપણા દસ સાથીઓ કવસરના કિનારે રસૂલે ખુદા (સ.)ની હુજુરીનો શર્ફ હાસિલ કરી રહ્યા છે. ખયર, મહને એ ગૌરવ પ્રાપ્ત ન થયું. આપ નચિંત રહેશો, ઇબ્રાહીમ હોય તો અમે હવે અમારા મુકામે જઈ આરામ કરીએ. ખુદાની કૃપા હશે તો હું મહારા સાથીઓને દુશ્મનોના પંજમાંથી છોડાવવા અવશ્ય ફળીભુત થઈ સકીશ.”

પરાજિત થઈ જબલા પોતાની ઓવણીમાં પહોંચ્યો. બાહાને તેને તેડવી કહ્યું :

“લડાઈના હાલથી મહને વાકિફ કરો.” જબલાએ કહેવા માંડ્યું :

“હે સરદાર! અમારા સામના માટે સાઠ મુસલમાન જવાનો મયદાનમાં આવ્યા. એ સાઠ સમસ્ત ઈસ્લામી સૈન્યના સુનંદા અને મસ્દૂર પહેલવાનો હતા. અમે અત્યંત બહાદુરીપૂર્વક તેમનો જીવતોડ મુકાબિલો કર્યો, અગર જો સાઠને કતલ કરવામાં અમે કામ્યાબ થયા હોત તો પછી ઈસ્લામી સૈન્યમાં આપણો સામનો કરી શકે એવા ઘણાજ થોડા લડવૈયા બાકી રહ્યા હોત. તેઓમાંના થોડા ઘણા બચી ગયા હોય એમ લાગે છે અગર અધાર્ થઈ ગયું ન હોત અને આપસમાં કપાઈ મરવાનો ભય હોતો થયો ન હોત તો અમે એકને પણ જીવતો જવા દેત નહિં. આ પાંચ માણસો—એમને અમે મહામુશ્કિલીએ ગિરફતાર કરી સક્યા છીએ—ઈસ્લામી સૈન્યના સુનંદા અને કાબિલ લડવૈયાઓ છે. એમના ઘોડા ઝખ્મી થઈ ગયા, તલ્વારો ટુટી ગઈ, નેઝહના ટુકડા થઈ ગયા ત્યારે ક્યાંક એમને ગિરફતાર કરી શકાયા. બની ગરસાને અત્યંત જવાંમદીપૂર્વક દુશ્મનોને

વિખેરી નાંખ્યા, અગર અમે તેમને વેરવિખેર કરવામાં નિષ્ફળ જતે હોત તો તેમના ઉપર કાપુ મેળવવો મુશ્કેલ હતો.”

જબલા ! તમારી બની ગરસાન કવમ લડાયક અને બહાદુર છે, હર-કલને તમે ઉપર દૃઢ વિશ્વાસ હતો, એથીજ તમને મોખરેના લશ્કરના ઉપરી બનાવવામાં આવ્યા હતા. લોહું લોઢાને કાપશે એવી અમને તો આશા હતી; પરંતુ આજ સાઠ મુસલમાનોએ તમારા સાઠ હઝારના સૈન્યને શિકસ્ત આપી હઝારોને મૃત્યુને ઘાટ ઉતારી દીધા. આ શું કહેવાય ? મહારી તો બુધ્ધિ બહુર મારી ગઇ છે. જે માણસને હું દૂત તરીકે મોકલું છું તે નિષ્ફળ થઇ પાછો ફરે છે, જેને લડવા મોકલું છું, પરાજિત થઇ વાપિસ આવે છે. આખા દિવસ દરમિયાન બની ગરસાનથી સાઠ માણસો પણુ કતલ કરી ન સકયા એ તેમના માટે શોભરેલું તો નજ કહેવાય. તમે કાંઇજ ઉકાળ્યું નહિ. “જબલા એ સાંભળી કંઈક છોભાલો પડી કહેવા લાગ્યો:

એ સાઠ સિંહોનો સામનો કરવો એ બની ગરસાનનુજ કામ હતું, અગર તેમના બદલે તમારી સમસ્ત સેના તેમના સામના માટે ગઇ હોત તો તે લોકો અડધા દિવસમાંજ તેમને ભગાડી અમારા કરતાં બમણા માણસોને આસાનીથી કતલ કરી સકયા હોત.” બાહાન એ સાંભળી સરોપ અવાજે બોલ્યો :

“વાર, હું મહારી અર્મેનિયન કવમને લઇ મયદાનમાં ઉતરીશ. અર્મેનિયન તીરંદાઝો સામે કોણુ ઉભી મુકે છે તે આપણે જોઇશું. અરમોના શૌર્યનું ત્યારેજ માપ કાઢી સકાશે.”

૭] અબુ ઉબયદદનો પત્ર

મુસલમાનો પોતપોતાના તંખૂઓમાં નિરાંતે ઉંઘતા હતા.

એજ સમયે ઉમ્મતના અમીન અબુ ઉબયદદએ એક ઝડપી સ્વાર દ્વારા અમીરલ મુઅમિનીન ઉપર સંદેશો પાઠવ્યો, જેમાં લખવામાં આવ્યું હતું કે હરકલે દરેકે દરેક પ્રાંતોમાંથી સલાય મેળવી પાંચ લાખની સેનાને અમારા મુકાબિલા માટે યરમૂકના મયદાનમાં મોકલી છે. એમાં સાઠ હજાર બની ગરસાન છે. જેનો સરદાર જબલા બિન અસહમ છે. આજ જબલાના સાઠ હજાર જવાનો લડવા માટે મયદાનમાં આવ્યા, આપણામાંથી કેવળ સાઠ માણસો તેમની સાથે બાથ ભીડવાને ગયા. અલ્લાહે તેમને પરાજિત કર્યા, તેમના પાંચ હજાર મરાયા જ્યારે આપણા દસ માણસો શહીદ થયા અને પાંચ ગિરફતાર થયા છે. અમારા આ સાહસ—જે અમે મસ્જિદે કરી અમલમાં મુક્યું હતું—બદલ અમને દરગુઝર કરશે એવી મહારી વિનતિ છે. અમારી સંખ્યા અત્યારે ત્રીસથી ચાલીસ હજારની છે એટલે અમારી કુમકે બીજું લશ્કર તૈયાર કરી મોકલશે.”

જ્યારે અબ્દુલ્લાહ એ પત્ર લખ મદીનહ પહોંચ્યા ત્યારે પ્રથમ રસુલુલ્લાહ (સ.)ના રવઝા મુબારકની જિયારત કરી, પછી હઝરત અબુબક્ર સિદ્દીક (રદી.)ની કબ્ર પર જઈ ફાતિહા પઢ્યા અને ત્યાર બાદ કાગળ લઈ ખલીફા ઉમર (રદી.)ની ખિદમતમાં હાજિર થયા. હઝરત ઉમર (રદી.)ની પાસે તે સમયે હઝરત અલી, (રદી.) હઝરતે

અખ્ખાસ, (રદી.) હઝરત ઉસ્માન (રદી.) હઝરત અબ્દુર્રહમાન બિન અવફ (રદી.) અને હઝરત તલહા (રદી.) બેઠા હતા. હઝરત ઉમરે કાગળ લઈ ગુપચુપ વાંચ્યો. કાગળ વાંચતાંજ તેમનો ચિહ્નો બદલાઈ ગયો. સાથેજ મોઢામાંથી નીકળ્યું : “ઇન્ના લિલ્લાહે વ ઇન્ન ઇલયહે રાજેઊન.” હઝરત અલી બોલ્યા :

યા અમીરલ મુઅમિનીન! કાગળમાં શું લખ્યું છે જેના કારણે આપના ચિહ્નોના ભાવો એકદમ બદલાઈ ગયા?”

હઝરત ઉમરે કાગળ વાંચ્યો. મુસલમાનોની વીરતા, દીલેરી અને અડગતા સાંભળી સૈના દિલ ભરાઈ આવ્યાં. અબ્દુર્રહમાન બિન અવફ જુસ્સાપૂર્વક બોલ્યા :

“યા અમીરલ મુઅમિનીન ! અમારા ભાઈઓની કુમકે જવાની અમને પરવાનગી આપો. અમારા જવાથી તેમના બળ અને હિંમતમાં વધારો થશે; અને અમે તેમના સુખદુઃખમાં ભાગ લઈ સકીશું.”

હઝરત ઉમરના દિલ પર આ શબ્દોએ ખૂબ અસર કરી તેમણે અબ્દુલ્લાહને પુછ્યું :

“હે ભાઈ ! રૂમીઓનો સેનાપતિ કોણ છે ?” ઉત્તરમાં અબ્દુલ્લાહ બોલ્યા :

“રૂમી સેનાના પાંચ સરદારો છે. દરેકના હાથ નીચે એક લાખની સેના છે. એકનું નામ કારીર છે અને તે હરકલનો ભાણેજ થાય છે, બીજો દરીહાન છે, ત્રીજો કનાતીર, ચોથો જર્જર અને પાંચમો બાહાન—ઓર્મેનિયાનો સમ્રાટ—છે જે સમસ્ત સૈન્યનો સિપહસાલાર છે. તેનો મોખરેના લશ્કરનો સેનાનિ જબલા બિન અયહમ છે. તેના હાથ તળે સાઠ હજાર બની ગરસાન છે. જેમાંના

પાંચ હજારને આપણા બહાદુરોએ તસ્વારને ઘાટ ઉતારી દીધા.”
હજરત ઉમરે ફરમાવ્યું :

“દુશ્મનો અસ્લાહના નૂરને બુજાવવા માંગે છે પરંતુ તેમના ધમપછાડાથી એ નૂર થોડુંજ ઝાંખું થવાનું છે ?” પછી હજરત અલીને સંબોધી આપે પુછ્યું :

“આપનો શો અભિપ્રાય છે ?” હજરત અલી બોલ્યા :

“આપ ઉપર અસ્લાહની રહમત નાજિલ થાય; મુસલમાનોને ભયંકર યુદ્ધનો સામનો કરવો પડશે. અસ્લાહ તરફથી મુઅમિનોની સચ્ચાઇ અને ઇમાનની આઝમાઇશ થવાની છે. અસ્લાહપાક પોતાના બંદાઓનું કાર્ય જોશે, જે માણસ આ યુદ્ધમાં ધીર ધરશે અને અસ્લાહ પર સંપૂર્ણ ઇમાન અને આસ્થા રાખશે તે મહાન બદલાનો મુસ્તહક થશે અને જે માણસ મોઢું ફેરવશે તે ઝલીલ થશે. આ એક ભયંકર ફિત્નો છે અને એમાં જખ્ખર ધાણુ વળી જશે.”
હજરત અબ્બાસે પુછ્યું :

“હું મદારા ભાઇના પુત્ર ! એમાં કેનો ધાણુ નીકળશે ?”
હજરત અલી બોલ્યા :

“હું ચિચા ! જેઓ ઇસ્લામના દુશ્મન છે અને અસ્લાહના નૂરને બુજાવવા તલપાપડ થઇ રહ્યા છે તેમનો ધાણુ નીકળી જશે. ઇસ્લામને અસ્લાહ ગાલિબ કરશે અને જગત સામે એ ઘટના એક ચમત્કાર તરીકે લેખાશે. યા અમીરલ મુઅમિનીન ! અબુ ઉબયદહ ઉપર લખો કે અંજમ મુસલમાનોના ભલાંનો આવશે. ધીરજ અને અડગતાપુર્વક દુશ્મનોનો મુકાબિલો કરતા રહો અને અસ્લાહ ઉપર સંપૂર્ણ ઇમાન અને શ્રદ્ધા રાખો. અસ્લાહ અવશ્ય ફત્હ આપ્યા વિના રહેશે નહિ.”

હઝરત ઉમરે અબુ ઉબયદહ પર નીચે પ્રમાણે કાગળ લખ્યો :

“તમારો પત્ર મળ્યો, તમારું સાહસ અને હિંમત અભિનંદનને પાત્ર છે. ફતહ અલ્લાહના હાથમાં છે એ હરગિઝ ભૂલતા નહિં. તે જેને ચાહે તેને ફતહ આપે છે અને જેને ચાહે તેને શિકસ્ત. તમારાં અદ્ભુત પરાક્રમે એ છલાહી પ્રેરણા છે. ભવિષ્યમાં પણ અલ્લાહ ઉપર સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખજો. કુમક બનતી તાકીદે મોકલવામાં આવશે. વિજય સંખ્યા બળ ઉપર અવલંબિત નથી. બદકે અલ્લાહની ઇચ્છાને આધીન છે. અલ્લાહજી લઘુમતિને બહુમતિ ઉપર વિજય આપે છે. અલ્લાહ પર તવક્કલ રાખી દુશ્મનોનો અડગતાપૂર્વક સામનો કરો. દુશ્મનોના સંખ્યાબળથી રહેજ પણ ચિંતાતૂર થતા નહિ. તમામ મુસલમાનોને ધીરજ અને અડગતા માટે તાકીદ કરો. અલ્લાહ અવશ્ય તમને વિજય અપાવશે. આ યુધ્ધ એક આકરી કસોટી છે, જે માણસ એ કસોટીમાંથી પાર ઉતર્યો, તે અલ્લાહ અને તેના રસૂલ (સ.)ની રજામંદી હાસિલ કરશે. હું પુનઃ તમને નસીહત કરું છું કે તકવાને તમારો આદર્શ લેખી પળવાર પણ તેનું વિસ્મરણ કરશો નહિં. એ ઉપરજ તમારી સફળતાનો દારોમદાર છે.”

“આ પત્ર લખી હઝરત ઉમરે અબ્દુલ્લાહ બિન કર્તને હવાલે કર્યો; અને ફરમાવ્યું :

“એક પળનાય વિલંબ વિના ઇસ્લામી સૈન્યમાં આ પત્ર લખ બધ પહોંચો !” અબ્દુલ્લાહ બોલ્યા :

“આપ કોઇ લશ્કર મહારી સાથે રવાના કરત તો સારું થાત. મુસલમાનો મહને એકલો જોશે તો તેએ નિરાશ થશે.” હઝરત ઉમરે ફરમાવ્યું :

“કુમક તાકીદે મોકલવામાં આવશે. તમે કાગળ લખ બનતી ઝડપે ત્યાં જાઓ; જેથી કાગળ વાંચી મુસલમાનોને આશ્વાસન મળે. તમામ મુસલમાનોને મહારાં સલામ પાઠવી કહેજો કે સાચા દિલથી દુશ્મનોનો મુકાબિલો કરે, ઝરાય થડકયા વિના સિંહની જેમ તેમના ઉપર ટૂટી પડી. અલ્લાહની રજામંદી હાસિલ કરે.” અબ્દુલ્લાહ બિન કર્ત બોલ્યા :

“આપ અમો સઘળા માટે દુઆ કરો.”

હઝરત ઉમર અને તેમના સાથીઓએ હાથ ઉંચા કરી ઇસ્લામી સૈન્યના વિજય માટે દુઆ માંગી. અબ્દુલ્લાહ બિન કર્તને સંતોષ થયો અને તેઓ યરમૂક તરફ રવાના થયા. તેમના જવા પછી હઝરત ઉમરે યમન, હજ્ઝ મવત અને મક્કહથી સાત હજાર જવાન ભેગા કરી અબૂ ઉબયદહની કુમકે મોકલ્યા અને તેમને જેમ અને તેમ જલ્દી મયદાને જંગમાં પહોંચવાની તાકીદ કરી.

બજમે ઇકબાલ ગ્રંથમાળા :

પુસ્તક પહેલું

સીરતી કૃત :

થોડાંક ચરિત્ર—દર્શનો

[ઇસ્લામના અગિયાર મહાન નરરત્નોના અદ્ભૂત જીવન પ્રસંગો]

માત્ર એકજ માસમાં એની ૮૦૦ નકલો ખપી ગઈ છે જુન નકલો સિલ્લકમાં છે. આજેજ ઓર્ડર મોકલો

મૂલ્ય : છ આના [પોસ્ટેજ સહિત]

બર્મા : સાડા છ આના

આફ્રિકા : ૯ પેન્સ

મળવાનું ઠેકાણું : બજમે ઇકબાલ

કઠોર KATHOR (વાયા સાયબુ)

[૮] બાહાનનો ફરેબ

જંગે યરમૂકની બીજી સવારે બાહાને પાંચે મુસલમાન કચદીઓને સાથે લઈ પોતા પાસે હાજિર થવા જબ્બાને કહેણ મોકલ્યું. જબ્બા મુસલમાન કચદીઓ સહિત બાહાન પાસે હાજિર થયો. બાહાને તેમને નખ શીખ તપાસી કહ્યું :

“જ્યાં સુધી કતલનો હુકમ ન કરે ત્યાં સુધી એમને કારાગૃહમાં રાખો.” પછી જબ્બાને સંબોધી તેણે કહ્યું :

“આ કચદીઓ તો કમઝોર અને નિર્બળ લાગે છે.” જબ્બાએ કહ્યું :

એ જોવામાં તો કમઝોર લાગે છે પરંતુ જ્યારે મયદાને જંગમાં આવે છે ત્યારે સિંહની જેમ ગર્જે છે. એ પાંચે ઇસ્લામી સૈન્યના સરદાર છે. તેમના સાથીઓને અમે કતલ કર્યા; પરંતુ એક સરદાર અમારા હાથથી છટકી જવા પામ્યો છે અને તે એ સધળાઓમાં અત્યંત દિલેર છે.” બાહાને પુછ્યું :

“તે કોણ છે ?” જબ્બાએ કહ્યું :

“ખાલિદ બિન વલીદ, જેણે તદમુર, હવરાન, બુસરા, દમિશ્ક વગયરહ જીતી લીધા, અજનાદ્યનમાં રૂમી સેનાને ભારે શિકસ્ત આપી અને કિન્નસ્રીનના હાકિમને આપણા સિપાહીઓની રૂબરૂ કતલ કર્યો. અરબોમાં કોઈ ખડતલ રણવીર હોય તો તે ખાલિદ બિન વલીદજ છે. તેનાજ કારણે બાકીના સરદારો વીરતાપૂર્વક ઝઝૂમે છે,

અમર તે માર્યો જતે તો પછી ઇસ્લામી સૈન્ય આપણા મુકાબિલાની હામ હરગિઝ ભીડી સકતે નહિં.” બાહાન એ સાંભળી બોલ્યો :

“જો એમજ હોય તો પછી ખાલિદને કાઠ ન કાઠ રીતે મૃત્યુને ધાટ ઉતારવો. જોઈએ અગર એનાજ ઉપર આપણી હાર જીતનો દારોમદાર હોય તો તેને ફરેબ આપી કતલ કરી નાંખવો જોઈએ.” જબલા બોલ્યો :

“તેને અહિંઆ તેડી ગિરફતાર કરી લઈએ.” બાહાને કહ્યું :

“તે આપણી પાસે થોડોજ આવવાનો છે ?” જબલા બોલ્યો :

“તેના સાથીઓને આપણે ગિરફતાર કર્યા છે. ઇસ્લામી સરદાર તેમના છુટકારા માટે અવશ્ય ચિંતાતૂર હશે. કાઠ માણસ મારફત ઇસ્લામી છાવણીમાં સંદેશો મોકલાવે કે બાહાન મુસલમાન ક્યદીઓના બારામાં ખાલિદ બિન વલીદ સાથે વાટાઘાટ કરવા ઇચ્છે છે અગર સમાધાનનો કાઠ માર્ગ નીકળ્યો તો ઇસ્લામી ક્યદીઓને છોડી મુકવામાં આવશે. જ્યારે મુસલમાનોને આ સંદેશો મળશે ત્યારે ખાલિદ બિન વલીદને તેઓ અવશ્ય આપણી કને મોકલ્યા વિના રહેશે નહિં. તે જેવો અહિંયા આવે એટલે આપણે સત્વર ગિરફતાર કરી, પાંચે ક્યદીઓ સહિત તેને કતલ કરી નાંખીશું, પણ આપણી બદનામી થયા વિના રહેશે નહિં અને આપણા કપાળે વિશ્વાસઘાતની કાળી ટીલી ચોંટશે.” બાહાન એ સાંભળી કહેવા લાગ્યો :

“જો આ રીતે મુસલમાનોને શિકસ્ત આપી સકાતી હોય, અને એ બલા હમેશના માટે આપણા દેશમાંથી દૂર થતી હોય તો પછી બદનામીની મહત્તે પર્વા નથી. આપણા બાદશાહને એ રીતે

આપણે રાત્રી કરી સકીશું, અને તે અવશ્ય આપણી કદ ક્યાં વિના રહેશે નહિ.” જબલા બોલ્યો :

“ત્યારે તો પળનાય વિલંબ વિના એ તજવીઝને અમલી સ્વરૂપ આપો.”

બાહાને તુર્તજ એક દૂતને ઇસ્લામી છાવણીમાં દોડાવ્યો. જેણે અબૂ ઉબયદહ પાસે હાઝિર થઇ બાહાનનો સંદેશો પહોંચાડ્યો. એ સમયે અબૂ ઉબયદહ ખાલિદ બિન વલીદ સાથે કયદીએને છોડાવવાના બારામાં મસ્તિરો કરી રહ્યા હતા. બાહાનનો સંદેશો સાંભળી ખાલિદ પ્રસન્ન થઇ કહેવા લાગ્યા :

“હું જવાને તૈયાર છું.”

“ત્યાં એકલા જવામાં ડહાપણ નથી. સાવચેતી ખાતર સો સવારો સંગાથે લેતા જાઓ.”

ખાલિદ બિન વલીદ સો હથિયારબંધ સવારોને સાથે લઈ રૂમી છાવણી તરફ ગયા. જ્યારે જબલાના પડાવ પાસે—જે રૂમી સૈન્યના મોખરે હતો—પહોંચ્યા ત્યારે જબલાએ પુછ્યું :

“તમે કેમ આવ્યા છો ?” ખાલિદે કહ્યું :

“બાહાનને મળવા આવ્યો છું.”

“બાહાને તો તમને એકલાને તેડ્યા હતા. આ સો સવારોને શા માટે સાથે લેતા આવ્યા ?”

“બાહાન અગર કોઇ શર્ત પેશ કરે તો અમે મસ્તિરો કરી સકીએ. અમે આપસમાં મસ્તિરો કર્યા વિના કોઇ કામ કરતા નથી.” જબલા એ સાંભળી બોલ્યો :

“તમે અહિંઆજ થોભો, હું બાહાનને પૂછતો આવું.”

જખલા ગભરાયલા જેવો બાહાન પાસે ગયો. તેણે કહ્યું :

“ બાલિદ બિન વલીદ આવ્યો તો છે; પરંતુ તેની સંગાથે સો સ્વારો પણ છે.” બાહાન બોલ્યો :

તેણે સાવચેતીથી કામ તો લીધું છે પરંતુ વાંધો નહિં. આપણી છાવણીમાં આવે પછી ખબર પડશે. જેટલા મુસલમાન આપણે હાથ ચઢ્યા એટલા ખરા.”

જખલાએ વાપિસ જઈ બાલિદ બિન વલીદને કહ્યું :

“બાહાન તમને મળવાને તૈયાર છે.”

બાલિદ સો સ્વારો સહિત બાહાનના તંબુ પાસે જઈ ઉતરી પડ્યા. એક રૂમી અફસરે કહ્યું :

“ હથિયાર અમને સોંપી તંબૂમાં સિધાવો.”

“ અમે હથિયારો કોઈ કાળે સોંપવાના નથી. બાહાનને ડર લાગતો હોય તો તંબૂની બહાર નીકળી મ્હારી સાથે વાત કરે.”

રૂમી અફસરે બાહાનને આ વાતની જાણ કરી. બાહાને હથિયાર સમેત બાલિદને તંબૂની અંદર આવવા કહ્યું.

[૯] હાથના કાર્યાં હૈયે વાગે

ખાહાને ઉમળકાભેર ખાલિદ અને તેમના સાથીઓને આવકાર આપ્યો. સામાન્ય શિષ્ટાચાર પછી તેણે કહ્યું :

“ હે અરબી સરદાર ! મહેં તમને એકલાનેજ વિનિટ ચલાવવાને તેડ્યા હતા. તમે નાહક આટલા બધા માણસો સાથે લેતા આવ્યા.” ખાલિદે કહ્યું :

“ મસ્તિરો કરવામાં સુગમતા પડે એટલા ખાતર હું એમને મહારી સંગાથે લાવ્યો છું.” ખાહાન બોલ્યો :

“ તમે અરબી સૈન્યના એક સરદાર છો. સાથે બુધ્ધિમાન છો; પછી તમને મસ્તિરાની શી જુરર છે ? તમે મનફાવ્યું કરી સકો એમ છો. ”

“ અમને અમારા ખુદા અને રસૂલ (સ.)નો હુકમ છે કે દરેક વાતમાં પરસ્પરના મસ્તિરાથી કામ લો. પરસ્પરના મસ્તિરા વગર કોઈ પણ કામ ન કરવાની અમારા ખલીફાએ પણ અમને સખ્ત તાકીદ કરી છે. ”

“ પરસ્પર તો સરદારો મસ્તિરો કરે છે, સામાન્ય સિપાહીઓનો મસ્તિરામાં કોઈ શામિલ નથી કરતું.”

“ અમારામાં કોઈ સામાન્ય સિપાહી નથી. બધા સરદાર છે અને બધાની સલાહ લેવી આવશ્યક છે. અમારા ખલીફાની પણ આમ મત ઉપર ચુંટણી થાય છે. અને તે ત્યાંજ લગી ખલીફા રહી

સકે છે જ્યાં લગી તે ખુદા અને રસૂલ (સ.)ના હુકમોનું પાલન કરતો રહે અને સધળાઓ કરતાં વધુ મુત્તકી અને પરહેઝગાર હોય. અમે અન્યોન્યને માનની દષ્ટિએ નિહાળીએ છીએ. કાંઈને અદના કે હલ્કી પંકિતના લેખતા નથી. એથીજ જે ઝુરર પડે તો એમની સાથે મસ્લેહત કરી સકું એટલા ખાતર હું એમને મહારી સંગાથે તેડતો આવ્યો છું. ખીજું હું સાવચેતી ખાતર પણ એમને સાથે લાવ્યો છું; આ દુશ્મનોની છાવણી છે અને દુશ્મનથી હમેશા સાવચેત રહેવું આવશ્યક છે. હવે મૂળ વાત ઉપર આવો.”

“મહેં તમને સુલ્હ માટે તેડ્યા છે. આ પહેલાં હરકલનો સંદેશો તમને પહોંચાડી ચુક્યો છું જેને તમે નામંજૂર રાખ્યો છે. હું એમાં મહારા તરફથી વધારો કરવા માંગું છું. સો દીનાર તમારા પ્રત્યેક સિપાહીને હઝાર દિનાર તમારા સિપહસાલારને અને દસ હઝાર દીનાર તમારા ખલીફાને આપવા માંગું છું, તમારા પાંચ સાથીઓને પણ છોડી મુકવામાં આવશે અને હું તમને મારા ભાઈ તરીકે લેખીશ.”

“અમે જે સુલ્હની શર્તો પેશ કરી ચુક્યા છીએ તેમાં વધારો ઘટાડો કરવાનો અમને કશોય અધિકાર નથી, અગર તમે મહારા ભાઈ બનવા માંગો છો તો અંતઃકરણપૂર્વક ઇસ્લામને સ્વીકારી લો, અગર ધર્મ પરિવર્તન કર્યા વિના સુલ્હના અભિલાષી છો તો પછી અમારી હિફાઝતમાં આવી જાઓ. એ સિવાય સમાધાન માટે અમારી કંને ખીજો કોઈ માર્ગ નથી.”

“તમે દાનિશમંદ થઈને હાથે કરી શા માટે દુઃખ અને સંકટ બેઠો રહ્યા છો ? જુઓ, રૂમના શાહોએ અરબવાસીઓ પર ઉપકાર અને કૃપા કરવામાં પાછીપાની કરી નથી. તમારા દર દર રોટી માટે

ભટકતા કંગાલ કબીલાઓ અમારા આશ્રયે આવ્યા ત્યારે અમે તેમને જગ્યા આપી. તેઓ અમારા ઇલાકામાં આબાદ થઈ સમૃદ્ધ બન્યા. બળબળતા રેતાળ રણોત્તી જગ્યાએ તેઓ ફળદ્રુપ ઝમીનોના માલિક બન્યા. અમે કદી તેમને રંજડયા નથી. હવે તેમનાજ ભાઈઓએ તલ્વાર અને નેજાઓ વતી અમારી ઉપર આક્રમણ કરી, અમારા શહેરો જીતી અમારી દ્વલત પોતાની બનાવી લીધી. હજીય અમે તમને સન્માનપૂર્વક જવા દેવાને તૈયાર છીએ; પરંતુ તમે કેમે કર્યા માનતા નથી. સાંભળો ! આ લડાઈનો અંજામ તમારી તરફેણમાં તો આવવાનો નથીજ. તમે યા તો માર્યા જશો અથવા રણ તરફ તમને ભગાડી મુકવામાં આવશે અને આમ તમને પારાવાર યાતનાઓ સહન કરવી પડશે.”

“પહેલ તમારા તરફથી થઈ. અમે તમારો સામનો કર્યો અને તમને તલ્વારના બળે પરાજિત કર્યા. જે કાંઈ અમે તમારી કનેથી લીધું છે તે જંગના કાનૂન અનુસાર અમારો હક સમજીને લીધું છે. અમારા તરફથી કોઈ પણ પ્રકારનું દુષ્ટ વર્તન ચલાવવામાં આવ્યું નથી. જેમણે અમાન માંગી, તેમને અમાન આપવામાં આવી. જેમણે સુલ્હની માંગણી કરી તેમની સાથે સુલ્હ કરવામાં આવી. જેઓ સામા થયા તેમનો જવાંમદીપૂર્વક મુકાબિલો કરવામાં આવ્યો. અમે જંગના કાનૂન વિરૂદ્ધ એક પણ પગલું ભર્યું નથી. કદી વચન ભંગ કર્યો નથી. અલબત્ત, તમારા તરફથી વારંવાર વચન ભંગ થતા રહ્યા, વિશ્વાસઘાત કરવામાં આવ્યા. અમારા શિરે કોઈ પણ પ્રકારનો અપરાધ થોપી સકાય એમ નથી. કાલે તમે લડવાને નીકળ્યા, અમે લડ્યા. આજે તમે સુલ્હ માટે તેડ્યા, અમે હાજિર થયા.”

“તમે સુલ્હ માટે આતૂર હો એવું હરગિઝ લાગતું નથી. તમે તમારી જિંદ પર કાઈમ છો અને વારે વારે તેજ શર્તો પેશ કરી રહ્યા છો. હું આર્મેનિયાનો બાદશાહ છું. હરકલ મહારા જેવા અનેક બાદશાહોનો શહિન્શાહ છે. તે મહાન મર્તાબા અને ઝખરદસ્ત શાનવાળો ક્યસર છે. તમે મહને અને તેને ઇસ્લામ યા જઝિયા કુબૂલવાનું કહો છો. તમારી બુધ્ધિ તો બહાર મારી ગઈ નથીને ? જે શહિન્શાહ આંખના પલ્કારા માત્રમાં પાંચ લાખનું સૈન્ય યુદ્ધમાં ઉતારી સકે છે; તે તમારી ધમકીઓને વશ થવાનો છે ? નિઃસંદેહ, મૃત્યુ તમારા મસ્તકે ભમી રહ્યું છે અને સાચોસાચ તમે એ સજાને પાત્ર છો. અગર તમે તમારી જિંદ પર કાઈમ રહ્યા તો રણભૂમિમાંથી જીવતાજીવત પાછા ફરવાની તમાર! માટે મહને તો રહેજ પણ આશા જણાતી નથી. મૃત્યુજ તમને આ તરફ ઘેરીને લાવ્યું છે. અગર તમે સુલ્હ નથી કરતા તો હું હમણાજ મુસલમાન કયદીઓને તેડાવી તમારી આંખોની સામેજ કતલ કરાવું છું. ખાલિદ બિન વલીદે રહેજ પણ થડક યા વિના બુલંદ આવાજે કહ્યું :

“અમને મૃત્યુનો ડર આપી ધમકાવો છે ? મુસલમાન કયદીઓની તો એ તમન્નાજ છે અને હું પણ એજ ઝંખુ છું. અમને મૃત્યુ રહેજ પણ ડગાવી કે ડરાવી સકે એમ નથી. અમે મવતને તમારી જેમ મવત લેખતા નથી; પરંતુ અમે મવતને જિંદગી લેખીએ છીએ. અમને તમારી બહુમતિ કે સંખ્યાબળની રહેજ પણ પર્વા નથી. હું તો એ નિરખી પૂરલ્યો છું કે તમારા સૈન્યનો કચ્ચરઘાણ નીકળી ગયો છે, તમે અમારા સકંજમાં સપડાયા છો, તમારા ગળામાં રસી નાખી અમે તમને અમારા ખલીફા કને લઇ જઇએ છીએ અને તેમના હુકમથી હડેચોક તમને કતલ કરવામાં આવે છે.”

આ જડખાતોડ ઉત્તર સાંભળી બાહાનના ક્રોધનો પાર રહ્યો નહિં. તેના અંગરક્ષક સિપાહીઓએ—જેઓ તંબૂમાં મવળૂદ હતા— તલ્વાર પર હાથ નાખ્યો. ખાલિદ મામલાને બિચકતો જોઈ છલાંગ મારી બાહાનના તખ્ત ઉપર ચઢી ગયા અને તલ્વાર મ્યાનમાંથી બહાર ખેંચી કાઢી. ખાલિદના સાથીઓએ પણ તલ્વારો ખેંચી તખ્તની આસપાસ વર્તૂલ બાંધી લીધું. ખાલિદે ત્રાડ પાડી :

“અગર રૂમીઓ એક તસુ પણ આગળ વધ્યા, તો હું બાહાનનું કાપ તમામ કરી નાંખીશ, પછી ભલે અમારું ગમે તે થાય.”

બાહાનનો રંગ ફિક્કો પડી ગયો, તેના સિપાહીઓ થરથરી ઉઠ્યા. બાહાને પોતાના સિરે કઝાને ભમતી જોઈ ફેરવી તોળ્યું :

“તમારા કટુ વચનો સાંભળી મને ગુસ્સો ઉપજ્યો હતો. મારો ઈરાદો તમને હાનિ પહોંચાડવાનો ન હતો. તમે તલ્વારો મ્યાન કરી પોતપોતાના સ્થાને ખેસી જાઓ.”

જ્યાં લગી મુસલમાન કચદીઓને આઝાદ ન કરશે અને તેમને હથિયાર તેમજ ઘોડા દહ અમારી ભેળા ન કરશે ત્યાં લગી તલ્વારોને અમે હરગિઝ મ્યાન કરશું નહિં.”

બાહાનને પોતાની જાનની પડી હતી. તેણે તુર્તજ મુસલમાન કચદીઓને છોડી મુકવાનો હુકમ કર્યો. મુસલમાન કચદીઓ બંધનો-માંથી મુક્ત થઈ અને હથિયારો સજ પોતાના સાથીઓમાં આવી ભળ્યા. ખાલિદે કહ્યું :

“તંબૂની બહાર અમને કોઈ પણ પ્રકારની હરકત કરવામાં ન આવે તે માટે આકરા શપથ લો. નહિંતર અમે તમને મુક્ત કરીશું નહિં.”

બાહાને જબલા સાથે મળી ગોઠવણુ તો એજ કરી હતી કે, જ્યારે ખાલિદ અને તેમના સાથીઓ તંબૂની બહાર નીકળે ત્યારે તેમને એમેરથી ઘેરી લેવામાં આવે, પરંતુ ખાલિદની કુર્તિ અને ચાલાકી આગળ બધું નકામું ગયું. તે પોતેજ ઘેરાઈ ગયો અને તેને પોતાની જાનના સાંસાં પડી ગયા. ખાલિદના કહેવા મુજબ તેણે પ્રતિજ્ઞા લીધી અને જબલાને તેડી ખાલિદ અને તેમના સાથીઓને સંભાળપૂર્વક છાવણીની બહાર છોડી આવ્યા કહ્યું. જબલાએ દાંત પીસ્યા; પરંતુ તેનું કાંઈ વળે એમ ન હતું.

ખાલિદ અને તેમના સાથીઓ હર્ષના પોકારો કરતા પોતાના રહેઠાણે સહીસલામત પહોંચી ગયા. મુસલમાન કચ્છીઓને ખાલિદ બેળા નિદાળી ઇસ્લામી સૈન્યની ખુશદાલીનો પાર રહ્યો નહિ. તેમણે અલ્લાહ અકબરના નારાઓથી ગગન ગજવવી મુક્યું. અબૂ હુબયદાએ અબ્રાહનો બેહદ પાડ માન્યો અને ખાલિદને લકમાં દુઆઓ ખચર કરી, પછી ખાલિદને કહ્યું :

હે અબ્બા સુલયમાન! શો નિર્ણય કરી આવ્યો? ખાલિદે કહ્યું :
 “તેમને આપણી શર્તો મંજૂર નથી, એટલે લડ્યા વગર છુટકો નથી.”

“આ લોકોને શી રીતે મુકિત મળી?” ખાલિદે અચ્છતિ પ્રતિ જે કાંઈ બન્યું હતું તે કહી સંભળાવ્યું. અબૂ હુબયદા અને તમામ મુસલમાનો એ સાંભળી ખૂબ રાગી થયા.

[૧૦] ખાંડાના ખેલ

તે દિવસે લડાઈ મવડૂક રહી. બની ગસ્સાન મયદાનમાંથી પોતાના મકતૂલોને ઉપાડી દફન કરતા રહ્યા. સાંજની નમાઝથી ફારિગ થઈ અબૂ ઉબયદલએ કાલે પુનઃ લડાઈ થશે તેની પોતાના સૈનિકો આગળ જાહિરાત કરતા કહ્યું :

“પહેલી લડાઈમાં અલ્લાહે આપણને વિજય અપાવી દુશ્મનોના દિલોમાં આપણી ધાક ખેસાડી દીધી છે. કાલે અત્યંત અડગતા અને નિડરતાપૂર્વક બનતોડ મુકાબિલો કરવાનો છે. મયદાને જંગમાંથી હરગિઝ પીઠ ન ફેરવતાં મવતને ઉમળકાભેર સત્કારજો. કાલે જો અલ્લાહ અને તેના રસુલ (સ.)ને રાઝી કરશે તેજ તેમની ખુશનુદી હાસિલ કરશે એ વાત હરગિઝ ભૂલતા નહિ.”

અબૂ ઉબયદલ પછી ખાલિદ બિન વલીદ કહેવા લાગ્યા :

“ભાઈઓ! દુશ્મનોના સંખ્યાબળને હરગિઝ મન પર કાવતા નહિ. હું આજ તેમની જાવણીમાં ગયો હતો. તેઓની સંખ્યા આપણા કરતાં અતિ ઘણી વધારે છે એ વાત સાચી; પરંતુ તેમની હિમ્મત ડગી ગઈ છે, જુસ્સો નરમ પડી ગયો છે અને તેમના દિલોમાં મુસલમાનોની ધાક ખેંચી ગઈ છે, અગર તમે અડગતા અને નિડરતા-પૂર્વક લડશો, તો અલ્લાહ અવશ્ય તમને વિજય અપાવ્યા વિના રહેશે નહિ. આજ રાત્રે વિજય, હિમ્મત અને ધીરજ માટે અલ્લાહ પાસે દુઆ માંગતા રહેજો.”

સવાર પડી, અબૂ ઉબયદુલ્લએ નમાઝથી પરવારી ખાલિફને કહ્યું:

“હે અબા સુલયમાન! મહેં તમને આ લશ્કરનાં સરદાર મુકર્રર કર્યાં, તમે લશ્કરની સફા બરાબર ગાઠવો, જેમને ચાહો જમણી યા ડાબી પાંખના સરદાર મુકર્રર કરો. તમને મન ફાવે તેમ સૈન્યની સજ્જવટ કરો,” પછી સૈનિકોને સંબોધી કહ્યું “ખાલિફ બિન વલીદ તમને જે કાંઈ હુકમો આપે તેનું દિલોબ્બનથી પાલન કરજા. શીસ્ત જાળવવામાં ફર્ક આવે નહિ.”

ખાલિફ બિન વલીદે એક નિષ્ણાત સેનાનીની જેમ લશ્કરની સજ્જવટ કરવા માંડી. લશ્કરની જમણી અને ડાબી પાંખના સરદારો મુકર્રર કર્યાં. ત્યાં બાહાને પણ પોતાના સૈન્યને મયદાનમાં ઉતારી તેની ત્રીસ સફા એક બીજાની પછવાડે ખડી કરી દીધી.

જ્યારે ઉભય સૈન્ય સુસજ્જ થઈ સામસામા આવી ઉભા; ત્યારે રૂમી સૈન્યમાંથી એક રૂમી પહેલવાને મયદાનમાં નીકળી હરીફ તલબ કર્યો. ઇસ્લામી સૈન્યમાંથી ખુસરાના હાકિમ રૂમાસ—જેઓ ખુસરાના વિજય પછી મુસલમાન થઈ ઇસ્લામી સૈન્યમાં શામિલ થઈ ગયા હતા—તેની સાથે દ્વંદ્વ યુદ્ધ ખેલવાને બહાર પડ્યા.

રૂમાસે રૂમી પહેલવાનને રૂમી ભાષામાં સંબોધ્યો. આથી રૂમી પહેલવાને રૂમાસને મુસલમાન થઈ જવા બદલ મલામત કરી. રૂમાસ એ સાંભળી બોલ્યા:

“ઇસ્લામનો સંપૂર્ણ રીતે અભ્યાસ કર્યા પછીજ મહેં તેનો સ્વીકાર કર્યો છે. ઇસ્લામ જેવો સાચો દીન બીજો એકે નથી.” રૂમી પહેલવાન આથી ચીડાઈ બોલ્યો :

“હું અરખોના દીનને છોડજ લડકી પંકિતનો લેખું છું.”

સાથેજ તેણે રૂમાસ પર હુમલો કર્યો. તેમણે તેના વારને રોક્યો. થોડો સમય બંને વચ્ચે ઢાંઢા યુધ્ધ ખેલાતું રહ્યું. અંતે રૂમી પહેલવાન અત્યંત સ્ફુર્તિપૂર્વક એક સખ્ત વાર કર્યો; રૂમાસ ઝખ્મી થયા, અને એજ સ્થિતિમાં થોડો દોડાવી વાપિસ ચાલ્યા ગયા. તેમના ઝખ્મને ઘોઘ તેની મરદમ પટ્ટી કરવામાં આવી. રૂમી પહેલવાન પોતાની સફળતાથી કુલાહ મયદાનમાં સિંહની જેમ ગર્જવા લાગ્યો. ઇસ્લામી સૈન્યમાંથી મયસરહ બિન મગરૂક મયદાનમાં જવાને તૈયાર થયા; પરંતુ ખાલિદે તેમને રોકી કહ્યું :

“રૂમી પહેલવાન સાથે લડવા જવા કરતાં તમારું તમારા સ્થાને થોભવુંજ વધુ ઝુરૂરી છે.” એ સાંભળી આમિર બિન તુફયલ બહાર નીકળ્યા. ખાલિદે તેમને રોકી લઇ કહ્યું :

“તમે ન્હાના છો અને રૂમી પહેલવાન અનુભવી અને ખડતલ થોધ્યો છે. તમે તેને હરાવી સકશો નહિં.” એ સાંભળી આમિર વ્યાકૂળ થઈ બોલી ઉઠ્યા :

“હે સરદાર ! આપ એ રૂમી પહેલવાનને નકામું મહત્વ આપી અમારા દિલમાં તેની ધાક બેસાડી રહ્યા છો.”

“મહે” તેના લડવાના ઢંગને જોયો છે, તે આપણા એક પહેલવાનને હરાવી ચુક્યો છે. તે બીજાને પણ હરાવે એ વાત મહેને હરગિઝ પસંદ નથી. આથી રૂમીઓની હિમ્મત વધી જશે, તમે તમારી જગ્યાએ ઉભા રહો. તેમના પછી હરથ બિન અબદુલ્લાહ નીકળ્યા. તેમને ખાલિદે કહ્યું :

“તમે મઝબૂત છો એમાં શક નથી; પરંતુ કદી એકલા કેમ પહેલવાનનો મુકાબિલો કરવાનોય પ્રસંગ સાંપડ્યો છે તમને?” તેમણે કહ્યું :

“ નહિ. ”

“ત્યારે તમારું મુકાબિલા માટે જવું નકામું છે.” તેમના ધી કચસ બિન હખીરહચે મયદાનમાં જવા ખાલિદ પાસે ઇજ્જત મળી. ખાલિદે કહ્યું :

“એશક, તમે રમી પહેલવાનના સમોવડિયા છો. અલ્લાહનું નામ લઈ સિધાવો. રમી પહેલવાન યુધ્ધ કળામાં પુરો પાવરધો છે એ વાતનું બરાબર ધ્યાન રાખજો.”

આટલા સમયમાં તો રમી પહેલવાન ત્રાડો પાડી મયદાન ગળવી મુક્યું હતું. કચસે તેની સાથે બાથ ભીડી. પ્રથમ નેઝા વડે ઉભય પહેલવાનો લડતા રહ્યા. રમી પહેલવાન નેઝાખાઝીમાં નિષ્ણુત હતો. બંને બરાબર ઉતર્યા પછી બંનેએ નેઝા ફેંકી તલ્વારો ખેંચી. કચસે બળપૂર્વક રમી પર તલ્વારનો વાર કર્યો. રમીએ ઢાલ સામી ધરી. તલ્વાર ઢાલને કાપતી રમીના ખુદ પર પડી અને પડતાની સાથેજ બે ટુકડા થઈ ગઈ. રમીને રહેજ પણ હાનિ થઈ નહિ. તેણે કચસને નિઃશસ્ત્ર જોઈ હુમલો કર્યો. કચસ અચાનક ઘોડાને ફેરવી મયદાન છોડી ગયા. જ્યારે ઈસ્લામી સેના પાસે પહોંચ્યા ત્યારે તેમના દિલે મયદાન તજી જવા અને મૃત્યુથી ડરવા બદલ મલામત કરી. તેમણે તુર્તજ કમરમાંથી એક નાનકડું ખંજર ખેંચી કાઢ્યું અને ઘોડાને ફેરવી મયદાનની રાહ લીધી. ખાલિદ બિન વલીદે હાંક મારી :

“કચસ ! પાછા ચાલ્યા આવો.” કચસે ખુલ્લું આવાજે કહ્યું :

“શું આપ મહારી જિંદગીની કોઈ પણ ઘટાડી યા વધારી સકો છો?” ખાલિદ હતાશ થઈ બોલ્યા :

“ નહિં. ”

કયસે ઘેડાને મયદાન તરફ હંકારી મુક્યો. ખાલિદ એ દેખી ચીસ પાડી ઉઠ્યા :

“કયસની પાસે તલ્વાર નથી; કોઈ છે જે તેમને તલ્વાર આપી આવે?” અબ્દુર્રહમાન બિન અબીબક એ સાંભળી બહાર નીકળ્યા, તેમણે કહ્યું :

“હું જાઉં છું.” ખાલિદે તેમને તલ્વાર આપતાં કહ્યું :

“જલ્દી દોડો.”

અબ્દુર્રહમાને આંખના પટકારા માત્રમાં કયસ પાસે દોડી જઈ તેમને તલ્વાર આપી દીધી. અબ્દુર્રહમાનને મયદાનમાં નીકળેલા જોઈ રમીઓ સમજ્યા કે તેઓ પોતાના સાથીની મદદે નીકળ્યા છે. તુર્તજ એ રમી પહેલવાનો પોતાના પહેલવાનની મદદે દોડી આવ્યા. એકે અબ્દુર્રહમાનને પુછ્યું :

“ તમે ઇન્સાફી હોવાનો દા'વો કરો છો અને આ શું ?” અબ્દુર્રહમાન બોલ્યા :

“એશક, અમારો એ દા'વો સાચો છે.”

“એ પહેલવાન લડી રહ્યા હોય અને તમે તમારા સાથીની મદદે આવો; એનેજ ઇન્સાફ કહેતા હશે?”

“હું તમારા પહેલવાન સાથે લડવાને આવ્યો નથી. હું તો અમારા પહેલવાનને તલ્વાર આપવાને આવ્યો છું, અગર તમને એક

બેનો એટલો બધો ખ્યાલ છે તો તમે બે જણ છો અને હું એકલો. આવો, મહારી સાથે બાથ ભીડો.”

કયસ અને તેમનો હરીફ આશ્ચર્યચકિત થઈ અબ્દુર્રહમાનની વાતો સાંભળતા ઉભા હતા. બંને રમી પહેલવાને અજબ થઈ પુછ્યું :

“ઓહો, બે પહેલવાનો સામે લડી સકો એવા તમે દિલેર છો? એમ હોય તો આવી જાઓ, આપણે ઝરા હાથ આજમાવી જોઈએ !”

બંનેએ અબ્દુર્રહમાન પર હુમલો કર્યો. અબ્દુર્રહમાને ઘોડાને ફેરવી બંનેના વાર ચુકવ્યા, પછી સામસામા થતાંજ એક રમી પર તાકીને નેજાનો એવો તો વાર કર્યો કે તે તેના બખતરને છેદી જિગરની આરપાર નીકળી ગયો. રમી ધાયલ થઈ ધરતી પર ઢળી પડ્યો. પ્રથમ રમી પહેલવાન—જે કયસ સામે લડતો હતો—પોતાના સાથીને મરણ પામતો જોઈ ક્રોધથી ધુંવાંપ્રુવાં થઈ અબ્દુર્રહમાન સામે ધસ્યો. એ નિહાળી કયસ અબ્દુર્રહમાનની મદદે દોડ્યા. અબ્દુર્રહમાને તેમને ખુદાનો વાસ્તો આપી કહ્યું :

“પાછળ ખસી ઝરા શ્વાસ લઈ લો. મહત્તે એકલાનેજ બંને રમીઓ સામે ઝઝુમવા દો.”

કયસ પાછળ ખસી ગયા. અબ્દુર્રહમાને બંને રમીઓ સામે બાથ ભીડી. બંનેએ એક સામટો અબ્દુર્રહમાન પર વાર કર્યો. અબ્દુર્રહમાને વિજળી વેગે ઘોડાને કુદાવી રમીઓના વાર ચુકવ્યા અને લાગલોજ એક રમી પર તસ્વારનો ધા કીધો. રમી બે ટુકડા થઈ ઝમીન પર ઢળી પડ્યો. ત્રીજો રમી આ પુર્તિ જોઈ આભો બની ગયો. અબ્દુર્રહમાને કયસને ઇશારો કરી સવાબમાં શામિલ થવા કહ્યું. કયસે ધસી જઈ હરીફ પર તસ્વારનો વાર કર્યો, તે

ઘાયલ થઈ જમીન પર પટકાઈ પડ્યો. એ અદ્ભૂત ઘટના નિહાળી ઇસ્લામી સેનાએ હર્ષના પુકારો કર્યા અને રમી સૈન્યમાં સનસનાટી ફેલાઈ ગઈ.

બાહાનના સંતાપનો પાર રહ્યો નહિં. આ ત્રણ પહેલવાનો તેના સૈન્યમાં અતિ મહત્વનું સ્થાન ધરાવતા હતા. અબ્દુર્રહમાન મયદાનમાં ઉભા રહ્યા, તેમણે હરીફ તલબ કર્યો; પરંતુ તેમની સાથે દંડ યુદ્ધ ખેલવાની કોઈએ હામ ભીડી નહિં. મુકાબિલા માટે કોઈજ નીકળતું નથી એવી જ્યારે અબ્દુર્રહમાનને ખાત્રા થઈ ચુકી; ત્યારે તેઓ રમીઓની જમણી પાંખ ઉપર દૂટી પડ્યા અને અનેક રમીઓને કતલ કરી તેઓ પુનઃ મયદાનમાં આવી ઉભા રહ્યા, ખાલિદે એ નિહાળી હાંક મારી :

“અબ્દુર્રહમાન ! પાછા ચાલ્યા આવો.”

અબ્દુર્રહમાન પોતાના સૈન્યમાં વાપિસ ચાલ્યા ગયા.

રમીઓમાંથી કોઈ પહેલવાન ન નીકળ્યો; એટલે બાહાને મોખરેની દુકડીને આગળ વધવા હુકમ કર્યો. ત્યાં ખાલિદે પણ એક દુકડીને મયદાનમાં ઉતારી. ઉભય દુકડીઓમાં થોડીક ઝપાઝપી ચાલી. બન્ને તરફના ઘણાજ થોડા માણસો કામ આવ્યા, એટલામાં સૂર્યાસ્ત થયો અને ઉભય લશ્કર પોતપોતાની છાવણીમાં પાછા ફર્યા.

[૧૧] વાહાનની ચિંતા

જુલુભૂમિમાંથી વાહાન જ્યારે પાછો ફર્યો ત્યારે તે અત્યંત ચિંતાચક્ત હતો. રૂમી સંનિકે અરબોથી ડરે છે એ વાતનું તેને સંપૂર્ણ ભાન થઈ ચુક્યું હતું. એ વાત તેના દિલને ડારી ખાતી હતી, કે અગર આ યુધ્ધમાં ઇસ્લામી સેનાનો વિજય થયો તો અરબોની આગેદૂરને થંભાવી સકાશે નહિં અને શામ તેમજ રૂમ પર તેમના અધિકાર સ્થાપિત થઈ જશે. તેણે નીચેની મતલબનો એક પત્ર હરકલ ઉપર લખ્યો.

“અરબોનું સમાધાન માટે સમજાવ્યા, પ્રકાર પ્રકારની લાલચો આપી; પરંતુ તેઓ કેમે કર્યા માનતા નથી. જખલા તેની ગરસાન કવમ સાદિત પહેલા દિવસે મુસલમાનોના મુકબિલા માટે નીકળ્યો. અરબોમાંથી કેવળ સાઠ જવાનો સાઠ હજારની સેના સામે લડવાને નીકળ્યા. તેમના આ સાદસ અને દિલેરીએ અમને આલા બનાવી દીધા. બની ગરસાન એ સાઠ જણને પળવિપળમાં મૃત્યુને ઘાટ ઉતારી નાંખશે એ વાતનો અમને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ હતો; પરંતુ પરિણામ જોઈને અમારી હયરાની મર્યાદા ઓળંગી ગઈ કે તે સાઠ જવાનો સાંજ સુધી લડતા રહ્યા અને તેમણે બની ગરસાનના પાંચ હજાર સિપાહીઓ ઘાસની જેમ કાપી નાખ્યા. તેમના કેવળ દસ માણસો કતલ થયા અને પાંચ અમારે હાથ ગિરફતાર થયા. જખલાની મંજેરણીથી મહેં ઇસ્લામીઓના સરદારો સાથે ફરેબની ચાલ ચાલી

તેમને કત્લ કરવાના ઇરાદે મહારી પાસે તેડ્યા; પરંતુ તેઓ મહારા ઉસ્તાદ નીકળ્યા અને ઉલટ મહને મહારાજ તંબૂમાં ઘેરી લીધો. જન બચાવવા ખાતર મહારે તેમના ક્યદીઓને છોડી મુકવા પડ્યા. તેમની હિંમત અને નિડરતા મહને આભો બનાવી મુકે છે. હું આજ અત્યંત ગુસ્સાપુર્વક લશ્કરને લઈ રણુભૂમિમાં ઉતર્યો; અને અરખો સાથે આખો દિવસ લડતો રહ્યો; પણ અમારું કાંઈ વળ્યું નહિં. અમારા ત્રણ બહાદુર પહેલવાનો કત્લ થયા, જોડે તેમના થોડાક માણસોને કત્લ કરવામાં અમે શક્તિમાન થઈ સક્યા ખરા, પરંતુ અમારા ફેટલાક સિપાહીઓ પણ ખપી ગયા. આપણા સિપાહીઓ અરખોથી ડરે છે અને તેમના દિલો પર અરખોની હયામત છવાઈ ગઈ છે. તેઓ આજે અત્યંત સંકોચ અને ડરપુર્વક લડ્યા, અગર હું તેમની પાછળ ન હતો તો તેઓ રણુભૂમિનો ત્યાગ કરી અવશ્ય નહાસી નીકળતે. હવે મહને એ ચિંતા થાય છે, કે જો આ લડાઈમાં આપણે હાર પામ્યા તો પછી આપણું શું થશે? આપણે આવું ગંજવર સૈન્ય બીજી વાર ભેગું કરી સફીએ એમ નથી. થોડા દિવસ લડાઈ બંધ રાખું જેથી મહારા સૈનિકોનો ખવડ દૂર થાય અને તેમના દિલ મજબૂતી પકડે, એવો મહારો વિચાર છે. એક એવી બલા જેવી કવમ સાથે આપણને પાલો પડ્યો છે કે હું કાંઈ અર્જ કરી સકતો નથી. એઓ રાક્ષસ યા દેવો કરતાંય નહારા છે. મવત કોને કહે છે તે તો એ જાણુતાજ નથી. જોવામાં નિર્બળ અને કમઝોર લાગે છે, પરંતુ જ્યારે રણુભૂમિમાં નીકળે છે ત્યારે સિંહ જેવા બની જાય છે. ખયર, આ બલોને દુર કરવા મહારેથી બનતો પ્રયત્ન

કરીશ અને જ્યાં લગી મ્હારી જનમાં જન છે ત્યાં લગી મયદાનમાંથી પીછેહઠ કરીશ નહિં. આપને કાંઈ આશા યા સૂચના આપવી હોય તો ફરમાવજો.”

આ પત્ર બાહાને એક કાસદને આપી અન્તાકિયામાં હરકલને પહોંચાડવા હુકમ કર્યો. એટલામાં ભોજનનો સમય થયો. બાહાનનું ચિત્ત ઠેકાણે ન હોવાથી તેણે ખાણું ન ખાધું. આ સમાચાર વિજળી વેગે આખા લશ્કરમાં ફેલાઈ ગયા. તેજ સમયે તેના હાથ તળેના સરદારો તેની પાસે આવ્યા, તેમણે કહ્યું :

“આપ આટલી બધી ચિંતા શાને કરો છો ? યુધ્ધની તો એવીજ સ્થિતિ રહે છે. કદી આપણે ફાવ્યા તો કદી તેઓ હજી આપણે થોડાજ પરાજિત થયા છીએ ? કેવળ એ વાર મુકાબિલા થયા, અગર તેમાં અરખો ફાવ્યા તેથી શું થયું ? કાલે આપણે તેમના પર વિજય પ્રાપ્ત કરીશું. આપણું આવું ગંજવર સૈન્ય છે પછી ભય શી વાતના છે ? અરખોનો અવશ્ય પરાજય થયા વિના રહેશે નહિં.” બાહાન એ સાંભળી બોલ્યો :

“મહેં આજ લડાઈનો ઢંગ જોયો છે. આપણાથી કાંઈ પણ ન બની સકયું. આપણા સિપાહીઓ અરખોથી ડરે છે. આવા ડરપોક સૈન્ય વડે આપણે જીતીએ એવી આશા થોડીજ છે. થોડા દિવસ લડાઈ બંધ રહે એમ હું મચ્છું છું” જજીર બોલ્યો :

“લડાઈ બંધ કરવાનું કેશું કારણ નથી. એમાં આપણી કમઝોરી સાબિત થશે, અગર આપ સમસ્ત સૈન્યને મુકાબિલાનો હુકમ નથી આપતા તો અમને કહો, અમે વારાફરતી જઈ તેમની સામે ઝઝૂમીએ. અમારા હાથ તળે લાખ લાખ સિપાહીઓ છે. એક

દિવસ હું, બીજો દિવસે કનાતીર, ત્રીજો દિવસે કોરીર અને ચોથો દિવસે હરીહાન જશે. આમ વારાફરતી અમે તેમનો સામનો કરીશું. આપણા સૈનિકોને આરામ મળતો રહેશે અને અરબોની સંખ્યામાં ઘટાડો થતો રહેશે. ચાલીસ હજારની સેના વડે તેઓ છ લાખની સેનાનો ક્યાં લગી સામનો કરતા રહેશે? બે ત્રણ દિવસમાંજ તેઓ પરાજિત થઈ મયદાન છોડી જશે એવી મ્હારી તો ધારણા છે.”

“થોડા દિવસ લડાઈ મવકૂફ રાખવામાંજ આપણું શ્રેય છે એવી મ્હને સંપૂર્ણ ખાતરી થઈ ચુકી છે. ઉપરાંત મ્હું હરકલને પણ પત્ર લખ્યો છે. તમે થોડાક દિવસ ધીરજ ધરો અને લશ્કરને આરામ લેવા દો. મુનાસિબ વકતે હું સ્વયં લડાઈમાં ઉતરીશ.”

આ ઉત્તર સાંભળી ચારે સરદારો નિરાશવદને ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા.

ખુલામી સેનાએ નમાઝથી ફારિગ થઈ રાત આરામમાં પસાર કરી. સવાર પડી એટલે નમાઝથી પરવારી અબૂ ઉમયદહ લશ્કરની સન્નવટ કરી મયદાનમાં નીકળ્યા; પરંતુ અબૂ ઉમયદહના આશ્ચર્ય વચ્ચે રૂમીઓ જંગ માટે મયદાનમાં નીકળ્યા નહિં. તેમણે પરિસ્થિતિ જાણવા માટે જસસો રવાના કર્યા. તેઓ સમાચાર લાવ્યા કે, બાહાને હરકલને પત્ર લખ્યો છે અને તેના ઉત્તરની રાહ જોવાય છે, જ્યાં લગી ઉત્તર ન આવશે ત્યાં લગી લડાઈ બંધ રહેશે. ખાલિદ બોલ્યા:

“હે ઉમ્મતના અમીન! રૂમીઓના દિલ પર આપણી દેહશત પથરાઈ ગઈ છે; લયના કારણે તેઓ મયદાનમાં ઉતરતા નથી, અગર ઇન્જાત હોય તો હું લશ્કર લઈ દુશ્મનોની છાવણી પર હલ્લો કરું; અહાહ અવશ્ય આ મુશ્કિલને આસાન કર્યા વિના રહેશે નહિં.”

“હે અબ્બા સુલયમાન !” અબ્બુ ઉબયદદ બોલ્યા : ઉતાવળ કરવાથી કાંઈ વળવાનું નથી. ચાલો, આપણે વાપસ જઈએ, જ્યાં લગી રમીએ મયદાનમાં ન ઉતરે ત્યાં લગી આપણે પણ મયદાનમાં ઉતરવાનું નથી.”

“હે ઉમ્મતના અમીન !” ખાલિદ કહેવા લાગ્ય : દુશ્મનોને શા માટે તક આપી રહ્યા છો ? તેઓ બદલવાસ થઈ રહ્યા છે એટલે અવશ્ય આપણે ફત્હ હાસિલ કર્યા વિના રહીશું નહિ.”

પરંતુ અબ્બુ ઉબયદદ ખાલિદ સાથે સંમત થયા નહિ. તેમણે લશ્કરને વાપસીનો હુકમ આપ્યો. ખાલિદ આથી ખૂબ ખિન્ન થયા. પોતાના સિપહસાલારની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન થઈ સકે એમ ન હતું એટલે નિરાશવદન તેઓ પણ છાવણીમાં પાછા ફર્યા.

સાત દિવસ લગી લડાઈ મવકુફ રહી. કોઈ મયદાનમાં ઉતર્યું નહિ. એ અરસામાં સાત હજાર સૈનિકો જેમને હઝરત ઉમરે ભેગા કરી કુમકે મોકલ્યા હતા. આવી પહોંચ્યા. અબ્બુ ઉબયદદને આથી ખૂબ હર્ષ થયો. તે સેનામાં ઘણા ખરા મશ્હુર શમશીરબાજો અને રણકુશળ યોધાઓ હતા. ઇસ્લામી સૈન્યમાં હર્ષનું મવળું ફરી વળ્યું.

અરબો સદંતર ખામોશ છે અને તેમના તરફથી કોઈ જાતની પ્રવૃત્તિ હાથ ધરવામાં આવતી નથી એમ જ્યારે બાહાને જોયું ત્યારે તેણે બનીગરસાન કબીલાના બે ત્રણ માણસોને જસૂસી માટે ઇસ્લામી છાવણીમાં મોકલ્યા. તેઓ અદૃશ્ય રીતે ચોપીસ કલાક ઇસ્લામી સેનામાં રહ્યા. વાપસ જઈ તેમણે બાહાનને જાણ કરી કે, મુસલમાનો નિરાંતની ઉંઘ કાઢે છે, નમાઝ પઢે છે, રોઝા રાખે છે અને ખાંધ

પી આનંદમાં સમય પસાર કરે છે. રૂમી સેના જ્યાં લગી મયદાનમાં ન ઉતરે ત્યાં લગી તેમણે પણ મયદાનમાં ન ઉતરવાનો નિશ્ચય કર્યો છે. બાહાન એ સાંભળી બિચાર ઝાલે ચઢી ગયો. તેણે પોતાના હાથ તળેના સરદારોને તેડાવી કહ્યું :

“જ્યાં લગી આપણે મયદાનમાં ન ઉતરીએ ત્યાં લગી મુસલમાનો મયદાનમાં ઉતરવાના નથી. મહેં એક તદખીર ઘડી કાઢી છે. આપણે આજે રાત્રે લશ્કરને સજ્જ કરી સૂર્યોદય થવા પૂર્વે ઇસ્લામી છાવણી પર હલ્લો કરી દઈએ. મુસલમાનો ત્યારે બિલ્કુલ ગફલતમાં હશે. આપણે અચાનક તેમના ઉપર ટુટી પડી તેમને તસ્વારને ઘાટ ઉતારી દઈશું.”

બધાને આ તજવીઝ પસંદ પડી. રાત પડી એટલે બાહાને લશ્કરને સજ્જવા માંડ્યું. આખી રાત તે સફોને દુરસ્ત કરતો રહ્યો, જ્યારે લશ્કર સંપૂર્ણ રીતે સુસજ્જ થઈ ગયું અને હાથ તળેના સરદારોને સંપૂર્ણ સુચનાઓ અપાઈ ચુકી. ત્યારે બાહાને છેક વહેલી સવારે લશ્કરને કૂચ કરવાનો હુકમ આપ્યો. મુસલમાનો સદંતર ગાફિલ હતા. દુશ્મનો શી હિલચાલ કરી રહ્યા છે તેની તેમને ખાણ ન હતી. તેઓ દસ્તૂર મુજબ પ્રાતઃકાળે ઉઠી નમાઝ માટે ભેગા થયા. હજી નમાઝથી ક્ષારિગ પણ થયા ન હતા એટલામાં ખેડરા પરના સિપાહીઓએ હાંફળા ફાંફળા દોડતા આવી જાણ કરી કે, દુશ્મન સેના ઉતાવળે આપણી ઉપર હલ્લો કરવાને આવી રહી છે. અચૂક બિચારો એ સાંભળી ચિંતાતૂર થઈ બોલ્યા :

“બાહાને છળકપટથી આપણી ઉપર અચાનક હુમલો કર્યો છે. આપણે બિલ્કુલ તૈયાર નથી, આપણું લશ્કર વેરવિખેર હાલતમાં છે.

આપણે તૈયાર થઈએ તે પહેલાં તો રૂમીએ આપણા પર ટૂટી પડશે. હે અબ્બા સુલયમાન ! હવે શું કરવું જોઈએ ?” ખાલિદ ખોલ્યા :

“આપે ત્યારે મહારૂં કહેવું ન માની દુશ્મનની કમઝોરીથી લાલ ન ઉઠાવ્યો, હવે દુશ્મનોએ આપણી ગફલતનો લાલ લઈ આપણી ઉપર અચાનક છાપો માર્યો છે તેવા સંજોગોમાં શું થઈ સકે એમ છે ? પાંચસો સ્વારોને તાકીદે તૈયાર થવાનો હુકમ કરો. હું તેમને મયદાનમાં લઈ જઈ રૂમી સેનાને રોકવા પ્રયત્ન કરીશ એટલામાં તમે ઉતાવળે લશ્કરને સજ્જ કરી મહારી પાછળ આવી પહોંચજો.”

વિજળી વેગે આ સમાચાર સમસ્ત ઇસ્લામી છાવણીમાં ફેલાઈ ગયા. પાંચસો સ્વારો બનતી ત્વરાએ હથિયાર સજ્જ ખાલિદની સરદારી હેઠળ મયદાન તરફ રવાના થયા. ઝુબવર બિન અબ્બામ, મકાલિ બિન હાશિમ, અબ્દુર્રહમાન બિન અબ્બીબક, ફઝલ બિન અબ્બાસ, વઝીદ બિન અબ્બી સુફ્યાન, રબીઆ બિન આમિર, મયસરહ બિન મસ્રૂક, કયસ બિન હમીરહ ઝરાર બિન અઝવર, મિકદાદ બિન અસ્વદ, અબ્બૂ ઝર ગિફારી, અમર બિન મઅદી કરબ, અમ્માર બિન યાસર, રાફિઅ બિન ઉમયરહ, શર્હબીલ બિન હસ્ના અને અન્ય ઇસ્લામના વીરો જે ટુકડીમાં શામિલ હતા. તેમની રવાનગી પછી અબ્બૂ ઉબયદલએ લશ્કરને તૈયાર કરવા માંડ્યું. લગભગ બધા સરદારો ખાલિદ સંગાથે ગયા હતા એટલે તેમણે તેમના નાઇબોને તેમના સ્થાને જમણી ડાબી પાંખે મુકરર કર્યા.

જ્યારે પાંચસો બખ્તરધારી સ્વારો નેઝા તાણી મયદાનમાં પહોંચ્યા; ત્યારે રૂમી સેના સ્તબ્ધ થઈ બેઠી થઈ ગઈ. બાહાનની

મુરાદ ખર ન આવી. ઉભયમાંથી કોઇએ પણ હલ્લો કર્યો નહિ. ખાલિદ, જ્યાં લગી ઇસ્લામી સેના તૈયાર થઇ આવી ન પહોંચે, ત્યાં લગી લડાઇ શુરૂઆત થાય એમ ઇચ્છતાજ હતા. થોડાજ સમયમાં અબૂ ઉબયદહ લશ્કર લઇ ત્યાં આવી પહોંચ્યા. સૌ સરદારો પોતપોતાને સ્થાને ગોઠવાઇ ગયા. પાયદળ ફવજ પર શહાબીલ બિન હરના, જમણી પાંખે યઝીદ બિન અબી સુફ્યાન, ડાબી પાંખે કયસ બિન હબીરહ, વચ્ચે સ્વંય અબુ ઉબયદહ અને ઝેહફ સેના પર ખાલિદ બિન વલીદ પોતાનો ઝંડો લઇ ઉભા રહ્યા. બાહાને લશ્કરની નીચે પ્રમાણે ગોઠવણી કરી હતી.

કનાતીર પોતાની ટુકડી સહિત જમણી પાંખે, દુરીહાન ડાબી પાંખે, કારીર અને જહ્જર મધ્યમાં, જબલા મોખરે અને સ્વંય બાહાન એક બુલંદ સ્થળે ચઢી ગયો; જ્યાં તેના માટે એક તંબુ ઉભો કરવામાં આવ્યો હતો. એ તંબૂની આસપાસ બે હજાર ચુનંદા લડવંયાઓને ગોઠવવામાં આવ્યા હતા. અબુઉબયદહએ મુસલમાનોને અહલાહને યાદ કરવા અને ધીરજ તેમજ અડગતાપૂર્વક દુશ્મનોને મુકાબિલો કરવાનો બોધ આપ્યો. ખાલિદે દુશ્મનોની વ્યુહરચનાનું કીણવટપૂર્વક અવલોકન કરવા માંડ્યું. બાહાને અત્યંત કુશળતાપૂર્વક લશ્કરને ગોઠવ્યું હતું. ત્રીસ હજાર સિપાહીઓને નોખી નોખી ટુકડીઓમાં સાંકળો વડે જકડી લેવામાં આવ્યા હતા; જેથી તેઓ ભયભીત થઇ પારેઠના પગલાં ન ભરે. ખાલિદે દુશ્મનોની વ્યુહરચનાનો માપ કાઢી અબુઉબયદહને કહ્યું :

“રૂમીઓએ મરવા મારવાનો મક્કમ નિર્ધાર કર્યો છે એટલે લડાઇ ધમસાણની થશે. તેમણે અન્યોન્યને ઝંજીરો વડે જકડી લીધા

છે. તમારું સ્થાન સમ્રાટ બિન યજ્ઞીને સોંપી તમે જસો ત્રણસો સ્વારોને લઈ લસકરની પછવાડે જઈ ઉભા રહો, અગર મુસલમાનો હુમલાની તાબ ન લાવી નાસવા માંડે તો તમને જોઈ તેઓ લજવાશે અને અડગતાપુર્વક દુસ્મનોનો સામનો કરવાને મજબૂર થશે.”

અબૂ ઉબયદુલ્લાએ ખાલિફ સાથે સંમત થઈ તુર્તજ સમ્રાટ બિન ઝયદ—જેઓ ‘અશરએ મુખરશરહ’માંથી હતા—પોતાના સ્થાને કવજની મધ્યમાં ખડા કર્યા અને પોતે ત્રણસો સ્વાર સંગાથે લઈ લસકરની પછવાડે જઈ ઉભા. સાથી પહેલાં અઝદ કવમના એક નવજુવાન અબુ ઉબયદુલ પાસે આવ્યા અને કહ્યું :

“મયદાને જંગમાં જઈ અલ્લાહની રાહમાં મહારી જનને નિસાર કરે એ માટે મહત્તે પરવાનગી આપો. અગર રસૂલે ખુદા (સ.)ની સેવામાં કોઈ પયગામ મોકલવો હોય તો કહો.”

અબુઉબયદુલની આંખોમાંથી આંસુઓ લટકી પડ્યાં, તેમણે કહ્યું :

“હે ભાઈ! અલ્લાહ તારી મુરાદ પુરી કરે. જ્યારે રસૂલે ખુદા (સ.)ની ખિદમતમાં પહોંચ્યા; ત્યારે સલામ અર્જ કરી કેલગ્તે કે હુઝૂરે (સ.) જે વાઅદ કર્યા હતા તે બરાબર હતા.”

આ પયગામ લઈ અઝદી જવાન જુરસાપુર્વક મયદાનમાં નીકળ્યા અને હરીફ તલબ કર્યો. તુર્તજ એક રમી પહેલવાન તેમના મુકાબિલા માટે આવ્યો. અઝદીએ ઘોડાને ફેરવી અત્યંત બળપુર્વક રમી પર નેજાનો વાર કરી તેને ભોંય ભેગો કરી દીધો. બીજો રમી આવ્યો, તેને પણ કતલ કર્યો. ત્રીજો આવ્યો, તે પણ અઝદીના હાથે માર્યો ગયો, પછી ચોથો નીકળ્યો, તેય કતલ થયો. અને પાંચમાં રમી પહેલવાનના હાથે અઝદી શહીદ થયા. અઝદી કવમે જ્યારે

પોતાના પહેલવાનને સહીદ થતા જોયા; ત્યારે ક્રોધાતૂર થઈ તે આગળ વધી. મઝહજ, હમીર અને ઝુબયદ કવમે પણ તેમનો સાથ દીધો. ત્યાં રમીઓની જમણી પાંખની આગલી સફ આગળ વધી. લડાઈના મંડાણ થયા. ઇસ્લામી સેનાની ડાબી પાંખે અત્યંત સખ્તીપૂર્વક રમીઓનો મુકાબિલો કરી તેમને પાછળ હઠવાની ફર્જ પાડી. આથી રમીઓની જમણી પાંખની બીજી સફ હુમલો કર્યો. અરબોએ તેમને પણ થંભાવેલા રાખ્યા, એટલામાં રમીઓની જમણી પાંખની ત્રીજી સફ તેમના પર ટૂટી પડી. મુસલમાનો આ ત્રેવડા હુમલાની તાબ ન લાવી સક્યા. ઝુબયદ કવમ પાછળ ખસવા લાગી; પરંતુ અઝદીઓ અણનમ રહી અત્યંત વીરતાપૂર્વક ઝઝૂમવા લાગ્યા પોતાની ઝુબયદ કવમને પાછળ ખસતી જોઈ અમર મિત્ર મચ્છદી કરમે તેમને લલકારતાં કહ્યું :

હે ઝુબયદીઓ! ક્યાં જન્યો છો? તમે ઇઝઝત અને નામવરી ત્યાગી ઝિલ્લત અને નામોરીની તરફ જઈ રહ્યા છો? તમે જન્નતને છોડી જલ્નમ તરફ જઈ રહ્યા છો? તમારી આ નામદી ઉપર હઝારો વર ફિટકાર હો! અલ્લાહ તમને જોઈ રહ્યો છે એનું તમને ભાન નથી? અલ્લાહ સખ્તો બદ્લો દેનારો અને બે સચ્ચો પર ગઝમ નાઝલ કરનારો છે. અલ્લાહની રજામંદી છોડી તમે શીદ એ ગઝમને તમારા સિરે જોડારી રહ્યા છો? આવો. અને મચ્છદને જંગમાં ઝઝૂમી તમારી જનોને અલ્લાહની રાહમાં કુર્બાન કરી દો!”

અમરના શબ્દોએ ધારેલી અસર કરી. ઝુબયદી પુનઃ ગયરત ખાઈ રમીઓ પર ટૂટી પડ્યા. અન્ય કવમો અત્યંત અડગતા અને વીરતાપૂર્વક ઝઝૂમી રહી હતી. અઝદીઓના પુનઃ આગમનથી તેમનામાં

જુરસાતું સોંચન થયું. અબુહુરયરહ પાતાની અવસ કવમ સહિત તેમની બહારે ધાયા. અરબોએ બળ અને કિન્મતપૂર્વક તસ્વાર ચલાવી રમીઓના મોઢાં ફેરવી દીધાં. રમીઓ પાછળ હાલવા લાગ્યા. અઝદીઓએ ખરેખર રંગ રાખ્યો હતો. સાંચી વધુ તેમનાજ સિપાહીઓ કામ આવ્યા હતા.

આ તરફ આ સ્થિતિ હતી જ્યારે બીજી તરફ રમીઓની ડાબી પાંખે ઇસ્લામીઓની જમણી પાંખ પર ઝનુનપૂર્વક હલ્લો કર્યો. મુસલમાનોની જમણી પાંખન! સરદાર, ઝંડાધારી અને થોડાક બહાદુરો અણુનમ રહી ઝઝૂમતા રહ્યા; પરંતુ બાકીની સેનાએ નાસવા માંડ્યું. રમી તેમને દબાવતા અવરતોના પડાવ સુધી લઈ ગયા. અબૂસુફ્યાન પણ એ નાસનારાઓમાં હતા. જ્યારે અવરતોએ મુસલમાનોને નાસતા જોયા ત્યારે તેમણે પોતાના પુરૂષોના મોઢાંઓ પર પથરો મારવા માંડ્યા; અને તેમને લાંનત મલામત કરવા લાગી. અબૂ સુફ્યાનના પત્ની હિન્દએ આગળ વધી અબૂ સુફ્યાનના ઘોડાને ફટકારતાં કહ્યું:

“જહાલત-કાળમાં તો તમે ખૂબ બહાદુર હતા હવે મુસલમાન થઈને શું નામદં થઈ ગયા? તમારી ગયરતને શું થયું? અગર તમે પુરૂષો લડી સકતા નથી; તો અવરતોના લિઆસ પહેરી ઝનાનખાનામાં બેસો. અમે તમારી જગ્યાએ લડીશું.”

અબુ સુફ્યાન અત્યંત લજ્જિત થયા, તેમણે નાસતા મુસલમાનોને સંબોધી કહ્યું:

“મુસલમાનો! આપણી અવરતોના વેણો સાંભળવા કરતાં તો જંગમાં રમીઓના હાથે મરી જવું સારું છે. અવરતોની ઝખાન

રૂમીઓની તલ્વારો કરતાં વધુ તક છે અને એના લા જીરવાય એમ નથી. ”

એમેરથી નાસનારાઓ પર પત્થરોનો વરસાદ વરસ્યો. તેમને પુનઃ મયદાન તરફ ફરવું પડ્યું. પરંતુ રૂમીઓ ત્યાં ધસી આવ્યા હતા. અવરતો તલ્વાર ખેંચી મયદાનમાં ઊતરી પડી. અને રૂમીઓ સામે ઝડપવા લાગી. ખવલા મિન્ટે અઝર અને અન્ય અવરતોએ તે વીરતા દાખવી કે જોનારા આભા બની ગયા. ખવલા અને ખીજ કેટલીક અવરતો ઝખ્મી થવા છતાં ઝડપતી રહી. આ હાલત જોઈ નાસનારાઓની ગયરતે ઊછાળો માર્યો અને તેઓ અત્યંત ઝવૂત અને હિંમતપૂર્વક લડવા લાગ્યા. જોતજોતામાં રંગ બદલાઈ ગયો. રૂમીઓ ધીમે ધીમે પાછળ હટવા લાગ્યા, એટલામાં એક રૂમી ટુકડી તેમને આવી મળી. ઇસ્લામીઓની જમણી પાંખ પુનઃ હાર ખાધી. અવરતોએ જવલંત શૂરાતન દાખવી તેમને તસાડ્યા. ત્રીજી વાર મુસલમાનો પુનઃ ભાગ્યા પરંતુ અવરતો તેમને થંભાવી રૂમીઓ સામે ઝડપવા લાગી. અવરતોની અપ્રતિમ વીરતાએ રૂમીઓને પાછા હટાવી દીધા.

એટલામાં સયપ્રહલાદ (અલ્લાહની તલ્વાર) પોતાની અજીત સેના સહિત મુસલમાનોની કુમકે ત્યાં આવી પહોંચ્યા. અવરતોને રૂમીઓ સામે જંગ ખેલતી જોઈ તેઓ આભા બની ગયા. ઝરીઆ બિન હરસ નામની સ્ત્રીએ કહ્યું :

“હે ઇખ્તે વલીદ! શું તમે મુસલમાનોને નાસવાનું શીખવ્યું છે ?” ખાલિદે કહ્યું :

“હું તો નાસનારાઓમાંથી નથી.” એ સાંભળી ઝરીઆ ખેલતી :

“લા'નત હો તે સિપાહી ઉપર, જે પોતાના શરદારને ઝઝૂમતો જુએ અને મયદાન છોડી નહાસે.”

અરબ અવરતોને રૂમીઓ સામે લડતી જોઈ ખાલિદની ગયરતે ઉછાળો માર્યો. તેમની આંખોમાં ખૂન ઉતરી આવ્યું. તેમણે સાથીઓને જોશ ચઢાવી એવા તો જુરસાપુર્વક હુમલો કર્યો કે રૂમીઓ જીવ લઈ નહાઠા. ખાલિદ તેમની પાછળ પડ્યા અને રૂમીઓની લાશોના ઢગના ઢગ ખડકતા દરીદ્રાન મુઘી જઈ પહોંચ્યા. ઝરાર ખિન અઝવર દરીદ્રાનને નિહાળતાં વિજળી વેગે ફૂદ્યા; અને તેના પર નેઝાનો વાર કર્યો. દરીદ્રાન સાવધાન બને તે પહેલાં ઝરારનો નેઝો તેના જિગરની પાર થઈ ગયો. તે ઝમીન પર ટૂટી પડી તરફડવા લાગ્યો. ખાલિદને રૂમીઓની ડાબી પાંખ સામે ઝઝૂમી રહેલા નિહાળી જઈરે કારીરને કહ્યું :

“ચાલો, આપણે મુસ્લિમ સેનાની મધ્ય હરોલ પર હુમલો કરીએ.” કારીરે કહ્યું :

“તમે તમારી ટુકડી સહિત તેમના પર હુમલો કરો, પાછળથી હું તમારી સહાયે આવીશ.” જઈર બોલ્યો :

“તમે અને હું બરાબરના સરદાર છીએ. તમે મહને લડાઈના હુકમ કરો એ તમારા અધિકારની વાત નથી.”

“હું મર્તાબામાં તમારા કરતાં મોટો છું. તમને હુકમ કરવાનો મહને અધિકાર છે.”

એ સાંભળી જઈર સળગી ઉઠ્યો, તેણે કહ્યું :

“વાર ત્યારે, હું આ મામલાને બાહાન સમક્ષ પેશ કરીશ. અત્યારે તો હું મહારો ફર્જ અદા કરું છું, તમે જાણો અને તમારું કામ.

જાજીરે પોતાની ટુકડીને આગળ વધવા હુકમ કર્યો. ઝંજીરોવાળા સિપાહીઓ આગળ વધ્યા. મુકાબિલો શુરૂ થયો. ઇસ્લામી સેનાના મધ્ય ભાગમાં સુનંદા અંત નામવાર લડવાયાઓ હતા. તેમણે અત્યંત જવાંમદીપૂર્વક રમીઓનો સામનો કર્યો, તોય રમીઓએ તેમને પાછળ હટાવી દીધા. જો અમુકિયદદ પીક પાછળ ન હતે તો નિઃસંદેહ તેઓ પારોઠના પગલા ભરતે. પરંતુ અમુકિયદદના લિહાઝના કારણે તેઓ અડગતાપૂર્વક દુશ્મનોના સામનો કરતા રહ્યા. એટલામાં ખાલિદ રમીઓની ડાબી પાંખને મારી હટાવી તેમની મદદે દોડી આવ્યા. સાંકળમાં જકડાયેલા સિપાહીઓ કપાઈ કપાઈને પડવા લાગ્યા. જેત જેતામાં રમીઓની આગેદૂય અટકી પડી અને તેઓ પાછળ હટવા લાગ્યા.

આ લડાઈમાં ત્રણ વાર ઇસ્લામી સેના પાછળ હટી; પરંતુ અવરતોની બહાદુરીના કારણે તેમણે અંતે રમીઓ પર ફટ હાસિલ કરી.

થોડી વારના માટે લડાઈ બંધ રહી. ઉભય સૈન્યો અન્યોન્યનું મોઢું જોવા લાગ્યા.

રમી સેનાને મગતરાં મિસાલ ત્રણ સ્થળે કચરી દરીહાનને કતલ કર્યો એવું જ્યારે બાહાને જોયું ત્યારે તેના ગુસ્સાનો પાર રહ્યો નહિં. તેણે પોતાની સેનાને સખ્ત લાંનત મલામત કરી. એક રમી પહેલવાનને આથી ગુસ્સો ચઢ્યો, તેણે મયદાનમાં નીકળી ભરીફ તલબ કર્યો. તેના સામના માટે અઝદ કવમમાંથી એક પહેલવાન નીકળ્યો. રમીએ પળવિપળમાં તેને શહીદ કરી નાખ્યો. આથી મઆઝ બિન જબલે મયદાનમાં જવાનો સંકલ્પ કર્યો. અમુ ઉબયદહએ તેમને

રોકતાં કહ્યું : “ હે મઆઝ ! તમે નિશાન લઈ તમારા સ્થાને ઉભા રહો. ”

મઆઝે આથી પોતાની કવમને સંબોધી પ્રશ્ન કર્યો :

“મહારી કવમમાંથી કયો ભડવીર રૂમી પહેલવાન સામે બાથ ભીડવાને જશે ? મહને સિપહસાલારે એ માટે મનાઈ કરી છે.”

એ સાંભળી મઆઝના નવજવાન પુત્ર અબ્દુર્રહમાને આગળ તરી કહ્યું :

“પરવાનગી હોય તો હું એ રૂમી પહેલવાનના મુકાબિલા માટે જાઉં.” મઆઝ બોલ્યા :

“જાઓ, બેટા ! અલ્લાહની રાહમાં તમારી જાન નિસાર કરો.”

અબ્દુર્રહમાન મયદાનમાં ઉતરી રૂમી સામે ઝઝૂમવા લાગ્યા. તેમણે ઝનૂનપૂર્વક રૂમી પર તલ્વારનો વાર કર્યો. તલ્વાર ઢાલને કાપતી તેની ખુદ પર પડી. રૂમીને એથી કાંઈ હાનિ ન પહોંચી. રૂમીએ લાગ જોઈ અબ્દુર્રહમાનના ખભા પર તલ્વારનો વાર કર્યો, અબ્દુર્રહમાન ઝખ્મી થઈ વાપસ ચાલ્યા આવ્યા. રૂમી આથી મગરૂર થઈ ઘોડાને મયદાનમાં ફેરવવા લાગ્યો અને તેણે ઇસ્લામી સૈન્ય પર હુમલો કર્યો; પરંતુ અઝદ કવમે તેને નસાડી મુક્યો. રૂમી પુનઃ મયદાનમાં આવી ગર્જવા લાગ્યો. અબૂ ઉબયદદ્દ એ નિહાળી બોલ્યા :

“કયો જવાન એના મુકાબિલા માટે જઈ એના ગર્વનું ખંડન કરવાની હામ ભીડે છે?”

આમિર બિન તુફયલ એ સાંભળી મયદાનમાં ઉતર્યા; અને તેમણે રૂમી પર નેઝાનો વાર કર્યો. નેઝો કુટી ગયો. આમિરે નેઝાને

હાથમાંથી ફેંકી દીધો. રૂમીએ આમિર પર વાર કર્યો. આમિરે તેને ઢાલ પર રોક્યો, સાથેજ તેમણે રૂમી પર તલ્વારનો ધા કર્યો. તલ્વાર રૂમીના ખભા પર પડી અને બખ્તરને કાપતી છેક આંતરડાં લગી ઉતરી ગઈ. રૂમી મૃત થઈ ઉંધે માથે ઝમીન પર પડ્યો. ઇસ્લામી સેનામાં ‘અલ્લાહુ અકબર’નો નારો ગુલંદ થયો. આમિરે ઘોડાને મયદાનમાં ફેરવી દુશ્મનોને પડકારતાં કહ્યું :

“રૂમીએ મહારો મુકાબિલો કરી સકે એમ નથી. બની ગસ્સાન-માંથી કાંઈ વીરલો હોય તો મુકાબિલા માટે નીકળે.”

એ સાંભળી સ્વયં જબલા એ બખ્તરો પહેરી નખથી શીખ લગી લોઢામાં મઢાઈ મયદાનમાં ઉતર્યો, તેણે આમિરને પુછ્યું :

“તમે કયા કબીલામાંથી છો?” આમિર બોલ્યા :

“ હું અવસ કબીલામાંથી છું. :

“ તમે મહારા સગા છો, એટલે મયદાનમાં જઈ કાંઈ બીજાને મહારા મુકાબિલા માટે મોકલો.” આમેરે પ્રશ્ન કર્યો :

“તમે કયા કબીલામાંથી છો?”

“બનીગસ્સાન, મહારું નામ જબલા છે અને હું ગસ્સાનનો બાદશાહ છું.”

“સાવધાન, હું વાર કરું છું.”

જબલાએ સાવચેત બની તલ્વાર ઉપાડી. બંનેના વાર સાથે પડ્યા. આમિરની તલ્વાર જબલાના બખ્તર ઉપર કાંઈ અસર ન કરી સકી; પરંતુ જબલાની તલ્વાર આમિરના બખ્તરને કાપતી તેમની કમર સુધી ઉતરી ગઈ. આમિર શહીદ થઈ ઝમીન ઉપર ઢળી પડ્યા.

એ નિહાળી આમિરના પુત્ર જન્દબ પિતાના બદલો લેવા મયદાનમાં નીકળ્યા. જબ્બલાએ પુછ્યું :

“તમે કોણ છો ?” જન્દબે કહ્યું :

“હું આમિરનો પુત્ર છું. મહારા પિતાના ખૂનનો બદલો હું તારાથી અવશ્ય લઈશ યા તારે હાથે શહીદ થઈ જઈશ.”

“તું હજી બાળક છે, પાછો ચાલ્યો જા. અને કોઈ ચુનંદા ખેલાડીને મહારા સામના માટે મોકલ.”

“અમો મુસલમાનો મયદાનમાંથી પાછા કદી ફરતા નથી.”

અને સાથેજ જન્દબે જબ્બલા પર હુમલો કર્યો. જબ્બલાએ મુશ્કિલીપૂર્વક વારને રોક્યો. તે સાવચેત બની લડવા લાગ્યો. જન્દબ તેની આસપાસ વર્તુલ બાંધી વાર પર વાર કરવા લાગ્યો. થોડાક સમય લગી ઉભય વચ્ચે ઝપાઝપી ચાલતી રહી. અંતે જન્દબે અધીર બની એક સખ્ત ધા જબ્બલાના સિર ઉપર કર્યો. જબ્બલાનું આખું બદન થરથરી ઉઠ્યું, પરંતુ વાર કરવામાં જન્દબે એક ગંભીર ભૂલ કરી. તેઓ જબ્બલાના છેક સમીપ આવી ગયા. જબ્બલાએ લાગ જોઈ એક આડો હાથ જન્દબ પર માર્યો. જન્દબ બે ટુકડા થઈ શહીદ થઈ ગયા.

જન્દબના વારે જબ્બલાના બદનમાં સનસનાટી ઉત્પન્ન કરી દીધી હતી. તે વધુ વાર મુકાબિલા કરી સકે એમ ન હતું. એટલે તે પાછો ફરી ગયો.

પોતાના બે ભડવીરોને શહીદ થતા જોઈ અવસકવમનો ગુસ્સો મર્યાદા ઓળંગી ગયો. અઝદ કવમે પણ સાથ પૂર્યો. ખાલિદ—જે

મને આમિર અને જન્દખની શહાદતથી ખુબ રંજ પહોંચ્યો હતો—
પોતાની સેના સહિત તેમની સાથે થઈ ગયા. સૈન્યે બનીગસ્સાન પર
હુમલો કરી તેમને તલ્વારને ઘાટ ઉતારવા માંડ્યા. બનીગસ્સાનનો
ઝંડાધારી કતલ થયો અને ઝંડો તેના હાથમાંથી પડી ગયો. બનીગસ્સાન
ઝંડો લેવા આગળ વધ્યા. ત્યાં અરબોએ ઝંડા પર હાથ માર્યો.
ધમસાણની લડાઈ થઈ. જોતજોતામાં બનુગસ્સાનના સૈનિકોએ
નાસવા માંડ્યું.

સૂર્યાસ્ત થવાને ઝાઝી વાર ન હતી. ઉભય સૈન્યો થાકીને
લોથપોથ થઈ ગયાં હતાં. એટલે તેઓ પોતપોતાની છાવણી તરફ
પાછા ફર્યા.

૧૨] ‘યવમુત્તા’વીર .

ખીજી સવારે ઉભય પક્ષની સેનાઓ સુસજ્જ થઇ અન્યોન્યના મુકાબિલા માટે મયદાનમાં આવી ઉભી રહી. સૌથી પહેલાં રૂમીઓના એક સરદારે દસ હજાર સૈનિકો સહિત ઇસ્લામીઓની જમણી પાંખ પર હુમલો કર્યો. ઇસ્લામી સેનાની જમણી પાંખ પર અમરૂ બિન આસ અલમ લઇ ઉભા હતા. રૂમીઓના સખ્ત હુમલાને લઈ પ્રથમ તો મુસલમાનો પાછળ હટ્યા; પરંતુ અમરૂ બિન આસ અને તેમના સાથીઓ અણુનમ થઇ રૂમીઓનો સામનો કરવા લાગ્યા. તેમની દૃઢતા અને વીરતાએ થોડાજ સમયમાં રૂમીઓને પાછા ધકેલી દીધા. ખીજી તરફ જજીરે ત્રીસ હજાર જવાનો સહિત શર્હબીલ બિન હસ્નાની ટુકડી ઉપર હુમલો કર્યો. થોડાક સમય લગી તો શર્હબીલ બિન હસ્નાના સાથીઓ દૃઢ થઇ રૂમીઓ સાથે લડતા રહ્યા; પરંતુ ધીમે ધીમે તેમણે મયદાન છોડવા માંડ્યું, અહિં લગી કે શર્હબીલ સાથે કેવળ પાંચસો સાથીઓ રહી ગયા. તેમણે અત્યંત જવાંમદી-પુર્વક રૂમીઓ સામે ટક્કર ઝીલી તેમની આગે-દૂરને થંભાવી દીધી. મયદાન છોડી ગયલા સાથીઓ, પોતાના સરદારને દ્રઢતાપુર્વક ઝઝુમતો જોઇ ગયરત ખાઈ પાછા ફર્યા. શર્હબીલે તેમને સખ્ત ઠપકો આપ્યો. સાથીઓએ મયદાન ન છોડવાના આકરા શપથ લઇ રૂમીઓ પર જુરસા અને ઝનુનપુર્વક હુમલો કરી તેમને પાછા હટાવી દીધા.

ખાલિદ બિન વલીદે રમીઓના પહેલા હુમલાને નિષ્ફળ ગયલો. જોઇ તુર્તજ ઝહફ કવમ સાથે રમીઓની જમણી પાંખ પર હુમલો કર્યો. બીજી તરફ કયસ બિન હુબીરહએ રમીઓની ડાબી પાંખ પર આક્રમણ કર્યું. ઉભયે રમીઓને એવા દબાવ્યા કે તે તેમને પાછળ ધકેલતા ધકેલતા કેંઠ બાહાનના શામિયાના લગી લઇ ગયા. બાહાન એ દેખી ગભરાયો અને તેણે તીરંદાઝેને તીર ચલાવવાનો હુકમ કર્યો. તીરંદાઝીમાં ભારે નિષ્ણાત એવી આર્મેનિયન કવમે તીરોનો વરસાદ વરસાવી મુસલમાનોને પાછળ હઠાવી દીધા.

ઉભય સૈન્યો થોડી વારના માટે પોતપોતાના સ્થાને ઉભા રહી થાક ખાવા લાગ્યા. એટલામાં રમી સેનામાંથી એક કદાવર અને ભીમકાય પહેલવાને મયદાનમાં ઉતરી હરીફ તલબ કર્યો. અબુઉબય-દહની સુચનાથી ઝૂલકલાહ હમીરી તેના સામના માટે ગયા. પ્રથમ નેઝાઓ વતી બંને એક બીજા ઉપર વાર કરવા લાગ્યા; પરંતુ કોઇ ફાવ્યું નહિં. અંતે બંને જણે વિખુટા પડી થોડીક વાર થાક ખાધા. પછી બંનેએ નેઝા ફેંટી તલ્વારો ખેંચી. બંનેના વાર એક સાથે પડ્યા, ઝૂલકલાહનો વાર બેકાર ગયો; જ્યારે રમીના વારથી ઝૂલકલાહનું આવડું ઝખ્માયું. ઝૂલકલાહ તુર્તજ મયદાન છોડી પોતાની સેનામાં આવી ભળ્યા. તેમનો ઝખ્મ—જેમાંથી ખુબ લોહી વહી રહ્યું હતું—ઘોષ ઘોષ બાંધવામાં આવ્યો. ઝૂલકલાહના પડકારવાર્યા હમીરી કવમના એક બખ્તરધારી જવાને વિજળી વેગે મયદાનમાં જઇ રમી પહેલવાન પર નેઝાના વાર કર્યો, નેઝો તેની પીઠની પાર થઇ ગયો. બીજો રમી પહેલવાન હમીરીના મુકાબિલા માટે નીકળ્યો. તેને પણ હમીરીએ કતલ કર્યો, ત્રીજો નીકળ્યો; તેના પણ એજ હાલ થયા. અંતે ચોથા

પહેલવાનના હાથે હમીરી શહીદ થયા. તુર્તજ હમીરી કવમના એક પહેલવાને આગળ વધી એવું તાકીને તીર માર્યું જેણે તેની છાતી વીંધી નાખી. રમી શહીદ થયલા હમીરી પહેલવાન પાસે ધાબલ થઈ ઢળી પડ્યો. મુસલમાનોમાં તકબીર અને હર્ષના પુકારો થયા; જ્યારે રમી સૈન્યમાં ફફડાટ મચી રહ્યો. રમીએને એક અતિ સુનંદા અને નામવર પહેલવાનની ખેટ ગઈ હતી. થોડીક વાર લગી તો રમીએમાંથી કોઈ બહાર નીકળ્યું નહિં. અંતે સાહસ કરીને તેમનો એક મોટો સરદાર મયદાનમાં ઉતર્યો. તેણે કહ્યું :

“હું એક સરદાર છું, મહારા મુકાબિલા માટે અરખોનો કોઈ સરદાર આવે.”

એ સાંભળી રસૂલુલ્લાહ (સલ.)ના કાતિબ શર્હખીલ બિન હસ્ના નિશાન હાથમાં લઈ મુકાબિલા માટે નીકળ્યા. અબુ ઉબયદહના કહેવાથી નિશાન એક માણસને સ્વાધીન કરી શર્હખીલ રમી સરદાર સામે થયા. ઢંઢ યુદ્ધનો આરંભ થયો. બંને કુશળ લડવૈયા હતા. તેમની કળાએ દોસ્ત દુશ્મન ઉભયના મુખેથી શાખાશીની ખેડણી વુસૂલ કરી. રમી કોઈ રીતે કાબૂમાં આવતો નથી; એમ જ્યારે શર્હખીલને લાગ્યું ત્યારે તેમણે નાસવાનો ઢોંગ કર્યો. હરીફને નાસતો જોઈ રમીએ પીછો પકડ્યો. થોડે દુર જઈ શર્હખીલે પાછા ફરી રમી પર હલ્લો કર્યો. રમીએ થોડો કુદાવી વાર ચુકવ્યો. તે બોલ્યો :

“તમે લોકો યુધ્ધ કળામાં ભારે નિપુણ છો. ખાંડાના ખેત્ર સરસ રીતે ખેલી બાણો છો; પરંતુ તમારા દાવે તમને કોઈ લાભ પહોંચાડ્યો નહિં.”

બંનેની તલ્વારો દુટી ગઇ ત્યાં લગી ઉભય અન્યોન્ય પર વાર કરતા રહ્યા. પછી તલ્વારો ફેંકી એક બીજને વળગી પડ્યા. રાત્રિ-જાગરણ અને રોજા રાખવાના કારણે નંખાઇ ગયલા દેહવાળા શહબીલ સશક્ત અને કદાવર દેહવાળા રમી પહેલવાન આગળ કંઇ વિસાતમાં ન હતા. બંને એક બીજને પટકવાની કાશિશ કરવા લાગ્યા. રમી પહેલવાન શહબીલ પર ગાલિબ આવી જશે એમ જ્યારે ઝરાંરે જોયું, ત્યારે તેમનાથી; રસુલુલ્લાહ (સ.)ના કાતિબને રમી પહેલવાન શહીદ કરી નાખે એ ન સહેવાયું. તેઓ ઘોડો દોડાવી મયદાનમાં પહોંચ્યા. રમી પહેલવાન શહબીલને ઘોડા પરથી ઉંચકી ઝમીન પર પટકવાની તૈયારીમાંજ હતો એટલામાં ઝરાંરે તેને પડકાર્યો. રમી શહબીલને છોડી ઝરાંર તરફ ધસ્યો. ઝરાંરે આગળ ધસી રમી પર ખૂબ ઝોરથી બંજરનો ધા કર્યો; જેના કારણે રમીના બે ટુકડા થઇ ગયા. ઇસ્લામી સેનામાં હર્પના પુકારો બુલંદ થયા. રમીઓના સંતાપનો પાર રહ્યો નહિં. ઝરાંર અને શહબીલ લશ્કરમાં પાછા ફર્યા. પોતાના પહેલવાનના બે ટુકડા થતા જોઇ એક બીજને પ્રખ્યાત રમી પહેલવાન ક્રોધિત થઇ બહાર નીકળ્યો. ઝુબયર બિન અવ્વામે મયદાનમાં ઉતરી તેને કતલ કર્યો. બીજો નીકળ્યો તેનેય કતલ કર્યો. આમ એક પછી એક ચાર રમી સરદાર ઝુબયરના હાથે કતલ થયા. એ નિહાળી ખાલેદે અમુકેબયદલને કહ્યું :

“ઝુબયરે ખરેખર આશ્ચર્યકારક વીરતા દાખવી છે. તેઓ લાગલાગટ ચાર પહેલવાનો સાથે બાથ ભીડવાના કારણે ઘાટી ગયા હશે તેમને તેડી લો, નહિંતર તેઓ સ્વંય હરગિઝ પાછા ફરશે નહિ.”

અખૂ ઉબયદહની આગાથી ઝુબયરને પાછા ફરવું પડ્યું. ત્યાર બાદ એક અત્યંત સુવિખ્યાત રમી પહેલવાન બહાર પડ્યો. ખાલિદે તેમના મુકાબિલામાં જઈ પળવિપળમાં તેને કતલ કરી નાખ્યો.

પોતાના ચુનંદા પહેલવાનોને એક પછી એક કતલ થતા જોઈ બાહાનના સંતાપનો પાર રહ્યો નહિ. તેણે કહ્યું :

“અરબો નેઝાકે તલ્વારની લડાઈમાં પરાજિત થવાના નથી. તેમના પર આક્રમણ કરવાથી પણ કાંઈ વળે એમ નથી.”

તેણે તુર્તજ તીરંદાઝેને મુનાસિબ અંતરે રહી તીર ચલાવવાનો હુકમ કર્યો. એક લાખ તીરંદાઝેએ આગળ વધી એક સામટા તીર છોડ્યાં. મુસલમાનોને આથી પુષ્કળ નુકસાન થયું. સાતસો મુસલમાનોએ પોતાની એક આંખ ગુમાવી સંખ્યાબંધ ઘોડા ઝખ્મી થઈ એમ્બેર નાહા. મુસલમાનો પર ભયંકર મુસીબત નાઝીલ થઈ. તેમની ગભરામણનો પાર રહ્યો નહિ. તે દિવસનું નામ તેમણે ‘યવમુત્તા’-વીર (કાણા થવાનો દિવસ) રાખ્યું છે. આવો મુસીબતનો સામનો તેમને કદી કરવો પડ્યો ન હતો. બાહાને મુસલમાનોમાં ગભરાટ પ્રવર્તરેલો જોઈ તીરોનો વરસાદ વરસાવવા હુકમ કર્યો. મુસલમાનો ગભરાઈ ક્યાંક મયદાન છોડી નાસવા ન માંડે એ બીકે ખાલિદે તીરંદાઝે સુધી પહોંચી તેમને વિખેરી નાખવા સરદારોને સુચના કરી. એ સાંભળ્યાંજ ખાલિદની સંગાથે અમર બિન આસ. ઝુબયર બિન અબ્વામ, શહીબીત્ર બિન હરના, ઝરાર બિન અઝવર અને અન્ય સરદારોએ પોતાની સેના સહિત તીરોની વરસતી ઝડીએ વચ્ચે પોતાના ઘોડા વહેતા મુકી તીરંદાઝે પર હલ્લો કર્યો. કતલનું

બાઝાર ગર્મ થયું, તીરંદાઝોનો ઘાણુ નીકળી ગયો. તેઓ વિખેરાઈ ચોમેર નાસકાગ કરવા લાગ્યા. ખાલિદના હાથે તે દિવસે નવ તલ્વારો ટૂટી. સેંકડોની સામે તેઓ એકલા ઝઝૂમતા રહ્યા. ઝરાર બિન અઝવરે પણ કાળો કે'ર વર્તાવી મુક્યો. ઝુબ્યર બિન અબ્વામ અને અન્ય સરદારોએ અપ્રતિમ શુરાતન દાખવી રૂમીઓને ભાન-સૂના બનાવી મુક્યા. ચાલીસ હજાર રૂમી તીરંદાઝો તલ્લ થયા. બાકીના નાસી પોતાની સેનામાં જઈ બળ્યા. આમ, મુસલમાનોનો ભયંકર આફતથી છુટકારો થયો. ઉભય સૈન્યો પુનઃ પોતપોતાના સ્થાને ખડાં થઈ ગયાં. ખાલિદ હજી ધરાયા ન હતા. તેમણે મયદાનમાં નીકળી હરીફની માંગણી કરી. એક રૂમી પહેલવાન મુકાબિલા માટે નીકળ્યો. ખાલિદના પહેલાજ વારે તેનું કામ તમામ કરી દીધું. પછી રૂમીઓને ઘણાય પડકાર્યા છતાં કોઈ પહેલવાને તેમના સામનાની હામ બીડી નહિં. અબૂ ઉબયદહએ આગ્રહ કરી ખાલિદને પાછા તેડી લીધા. સૂર્યાસ્ત થવાને ઝાઝી વાર ન હતી. રૂમીઓ આજના યુધ્ધમાં ભયંકર હાનિ સહન કરી પોતાની છાવણીમાં પાછા ફર્યા. મુસલમાનોએ પણ પાછા ફરી ઝખ્મીઓની સારવાર કરવા માંડી. અબૂઉબયદહ લશ્કરમાં ચોમેર ધુમી કહેતા હતા :

આજ તમને ઘણું વેઠવું પડ્યું છે. પરંતુ દુશ્મનોનું તમારા કરતાંય અતિ વધુ તુકસાન થયું છે.”

તે રાત્રે સરદારો ખૂબ થાકેલા હતા એટલે રક્ષણનો સંઘળો ભાર અબૂઉબયદહએ પોતાના ઝિમ્મે ઉપાડી લીધો. રાત્રિના સમયે તેઓ છાવણીની આસપાસ ગસ્ત લગાવી રહ્યા હતા; એટલામાં એ

સ્વારોને તેમણે પોતાની આગળ જતા જોયા. તેમણે હાક મારી તેમને યોલાવ્યા. તેમણે ત્યાં જઈ જોયું તો તે સ્વારો ઝુબયર બિન અવ્યામ અને તેમના પત્ની અસ્મા બિન્તે અબીબક છે. અબૂહિમયદ્દએ ચકિત થઈ પૂછ્યું :

“અત્યારે ક્યાં જઈ રહ્યા છો ?” ઝુબયરે કહ્યું :

“આજ મુસલમાનો થાકીને લોથપોથ થઈ ગયા છે એટલે નિગહ્યાનીનું કામ અંજામ આપવાનું મુનાસિબ ધારી અમે પહેરો ભરી રહ્યા છીએ.”

અબૂહિમયદ્દ એ સાંભળી ખૂબ પ્રસન્ન થયા. તેમણે તેમના હકમાં દુઆએ ખયર માંગી, પછી અબૂહિમયદ્દએ તેમને કહ્યું :

તમે પણ આજની લડાઈમાં ખૂબ થાકી ગયા છો. જલ્દી આરામ કરો. હું નિગહ્યાની કરું છું.

“અમારે આરામ કરવો નથી; અમને નિગહ્યાની કરવા દો.”

ઝુબયર પોતાના પત્ની સહિત આખી રાત ઇસ્લામી છાવણીની આસપાસ ગસ્ત લગાવતા રહ્યા.

x

x

x

માહાન ચિંતાતૂર વદને પોતાના તંબૂમાં દાખિલ થયો. તેણે કારીર અને જજીરને તેડી કહ્યું :

“હવે તમે શી સલાહ આપો છો ? આપણો એ કે પ્રયત્ન કારગર થતો નથી. અરબોના સાદસ, દ્રહતા, શૌર્ય અને મરીશીટવાની લગન્તા આગળ આપણા ચુકતે પ્રયત્નો એળે ગયા છે.

આજ તીરંદાઝોએ તેમને ગભરાવી મુક્યા હતા, મહેને આપણા વિજયની લગભગ ખાત્રી થઈ ચુકી હતી, પરંતુ મુસલમાનો તીરોના વરસના વરસાદને અવગણી આપણા તીરંદાઝો પર દૂડી પડ્યા અને તેમનો કચ્છર ધાણ વાળી નાખ્યો. કાલે અરબો હુમલો કરે તો આપણું સૈન્ય ભાગી છુટશે એવો મહેને અંદેશો છે.” કારીરે કહ્યું :

“ઇસ્લામી સેનાના સિપહસાલારને થોડાક દિવસ લડાઈ મવકૂફ રાખવાનું કહેણ મોકલે. એ અરસામાં આપણું સૈન્ય થાક ઉતારી લડાઈ માટે તૈયાર થઈ સફરશે.”

... જૂની ...

... જાણીતી ...

... પ્રખ્યાત ...

ઈસ્લામી અલ્લાહવાલી હોટલ

માં

દરેક જાતનું ચોકળું અને લઝઝતદાર ખાવાનું માલિકની ઝાતી દેખરેખ હેઠળ તૈયાર થાય છે અને દરેક વખતે તૈયાર મળે છે.

તમને સંપૂર્ણ સંતોષ મેળવવો હોય અને તંદરૂસ્તી સાચવવી હોય તો આ હોટલની એકવાર મુલાકાત લઈ ખાત્રી કરો.

ઠેકાણું નોંધી રાખો :—

ઈસ્લામી અલ્લાહવાલી હોટલ

ચોક બજાર, મુરત.

[પ્રા. હા. નુ.]

[૧૩] બાહાનનો નિર્ધાર

વૃહલી સવારે બાહાને બની ગરસાનના એક સમજદાર માનવીને અબૂહિબયદ્દ કને મોકલ્યો. તેણે ત્યાં જઈ નીચે મુજબનો સંદેશો પાઠવ્યો :

“લડાઈનું કાંઈ કહેવાય નહિં. વિજય અનિશ્ચિત છે. બે ચાર દિવસ તમારી તરફેણમાં બાઝી રહી તેથી તમારે મગર થવાનું નથી. હજી રૂમી સેનાની સંખ્યા લાખોની છે અને તેમાં મોટા મોટા રણવીરો મવજૂદ છે. પરિણામ રૂમી સેનાના વિજયમાંજ આવશે. તમે વધુ સમય રૂમી સેના સામે ટક્કર ઝીટી સકશો નહિં. સમાધાનનો કેાઈ માર્ગ નીકળે એટલા ખાતિર લડાઈ થોડાક દિવસ મુલતવી રાખવી એવી બાહાનની ઇચ્છા છે. બાહાને આ પુર્વે પોતાની મર્યાદામાં રહી તમારી સાથે સમાધાનની વાટાઘાટ ચલાવી, તમે તેનો અસ્વીકાર કર્યો. હવે તે બાદશાહ સાથે સંદેશો ચલાવી સંભવિત હોય તો તમારી સાથે સુલહ કરી નાખવા ઇચ્છે છે. અગર બાદશાહ રાઝી થઈ જાય તો પછી તમારી મોંમાંગી મુરાદ બર આવ્યા વિના રહેવાની નથી.”

અબૂહિબયદ્દએ ખાલિદને તાબડતોબ બોલાવી તેમને બાહાને મોકલેલા સંદેશાથી વાકિફ કર્યા, અને સાથે સાથે તેની દરખાસ્ત મંજૂર રાખવા પોતે તૈયાર છે એ પણ સૂચવ્યું. ખાલિદ એ સાંભળી બોલ્યા :

હે ઉમ્મતના અમીન ! આ પહેલાં પણ જાહાને સાત દિવસ લગી લડાઈ મુસ્તવી રાખવા સંદર્શો મોકલ્યો હતો. મહારા વિરોધ છતાં તમે તેની માંગણીનો સ્વીકાર કર્યો હતો. તેનો બદલો એ આપ્યો કે, આપણી અસાવધ સ્થિતિનો લાભ લઈ તેણે આપણી સેના પર અચાનક છાપો માર્યો. તે સમયે અગર આપે મહારં કહેવું માન્ય રાખ્યું હતે તો તેથી અવશ્ય આપણને લાભ થયા વિના રહેતે નહિ. હું એમના છળકપટથી ખૂબ વાકિફ છું. અત્યારે પણ તેઓ કોઈ દાવ ખેલવાની વેતરણમાં હોય એમ લાગે છે. જાહાનની માંગણીનો આપણે હરગિઝ સ્વીકાર કરવાનો નથી.” અબૂઉબયદદએ કાસિદને કહ્યું :

“જાહાનને જઈ કહો કે અમે તેની માંગણી મંજૂર રાખી સપ્તીએ એમ નથી. આ પહેલાં પણ તેણે અમારી સાથે વિશ્વાસઘાત કર્યો હતો. હવે અમે તેમના ફરેબમાં આવી લડાઈ મુસ્તવી રાખવાના નથી. અમે તૈયાર થઈ મયદાનમાં આવીએ છીએ; તમેય લશ્કરની સજ્જવટ કરી મયદાનમાં આવો. અમે કોઈ પણ ભોગે આ લડાઈનો અંત લાવવા માંગીએ છીએ.”

જાહાનનો હુત માયૂસ થઈ પાછો ફર્યો. તેણે જાહાનને અબૂ ઉબયદદના પયગામથી વાકિફ કર્યો. જાહાન એ સાંભળી અત્યંત ખિન્ન થઈ કહેવા લાગ્યો :

“અરમો મહારી માંગણીને મંજૂર રાખશે એવું હું તો ધારતો હતો, પરંતુ તેઓ તો ગમે તે નિર્ણય કરી લેવાના અભિલાષી છે. તેઓ સાથે લડ્યા વગર છુટકો નથી. લશ્કરને તૈયાર કરી મયદાનમાં આલો. અંજામ જે આવવાનો હશે તે આવશે. આજ હું પોતે લડાઈમાં ઉતરીશ.” જજીરે કહ્યું :

“અમારા હોવા છતાં આપે લડાઈમાં ઉતરવાનું કાંઈ પ્રયોજન નથી. પહેલાં હું મયદાને જંગમાં નીકળી અરખોના સિપહસાલારને દંડયુક્તનું આજ્ઞાન આપીશ. અગર તેને કતલ કરવામાં હું ફળિભૂત થયો તો અવશ્ય આપણી જીત થયા વિના રહેવાની નથી. હવે સરદારો વચ્ચે દંડયુક્ત ખેલાવું જોઈએ. આમ લડાઈનો સત્વર અંતમ આવી જશે.” બાહાન બોલ્યો :

બાલિદ અને તેની પંકિતના બે ત્રણ સરદારોને કતલ કરવામાં આપણે સફળ થયા તો તેથી અવશ્ય આપણને લાભ થયા વિના રહેશે નહિ. વીરતા અને અડગતાપુર્વક આપણી સામે ઝઝુમે એવા અરબ સેનામાં આ બે ત્રણ સરદારોજ બાકી રહ્યા છે; અગર એમને મારવામાં આપણે ફાવી સકયા તો પછી વિજય મેળવતાં કશી વાર લાગવાની નથી.”

અને બાહાને ભરકરને મયદાનમાં ફૂચ કરી જવાનો હુકમ આપ્યો.

[૧૪] મુસલમાનોનો જવલંત વિજય

ત્યાં અબૂ ઉબયદુલ સવારની નમાઝથી ફારિગ થઈ લશ્કરને લઈ મયદાનમાં ઉતર્યા. જર્જર નખ શીખ લોખંડના શણુગાર સજી મયદાનમાં ઉતર્યો. તેણે મુસલમાનોને લલકારતાં કહ્યું :

“હું રૂમી સેનાનો એક મોટો સરદાર છું. મહારા મુકાબિલા માટે અરબોનો સિપહસાલાર આવે; હું કોઈ અદના સરદાર સાથે લડવા માંગતો નથી.”

ઉમ્મતના અમીન અબૂઉબયદુલએ જેઓ અલમ લઈ લશ્કરની મધ્યમાં ઉભા હતા. જર્જરનો પડકાર ઝીલ્યો. તેમણે ખાલિદને તેડાવી કહ્યું :

“હે અબ્બા સુલયમાન ! રૂમી સરદારે મુકાબિલા માટે મહેને આવ્દાન કર્યું છે. આ અલમ તમે તમારી પાસે રાખો, અગર હું સહીસલામત પાછો ફર્યો તો અલમ તમારી પાસેથી પરત લઇશ; નહિંતર, અમીરલ મુઅમિનીન જ્યાં લગી કોઈ હુકમ ન ફરમાવે ત્યાં લગી, તમે ઈસ્લામી સેનાના સિપહસાલાર રહેજો.” ખાલિદ એ સાંભળી બોલ્યા :

“હે ઉમ્મતના અમીન ! આપ રોઝા રાખી અને રાત્રિ-જાગરણ કરી છેકજ નિર્બળ અને અશક્ત થઈ ગયા છો. ખાસ કરી આજ આખી રાત લશ્કરની નિગહ્યાની કરી આપે જાગરણ કર્યું છે. તમે

અલમ તમારી પાસેજ રાખો, અને રૂમી સરદારના મુકાબિલા માટે જાઉં એ માટે મહત્તે પરવાનગી આપો.”

“રૂમી સરદારે મહત્તે તલખ કર્યો છે. હું તેના સામના માટે જાઉં એ મહારો ફર્જ છે.” બીજા સરદારો એ સાંભળી વચ્ચે પડ્યા તેમણે કહ્યું :

“જ્યાં લગી અમે મવજૂદ છીએ ત્યાં લગી આપ શા માટે મયદાને જંગમાં ઉતરો? પહેલાં અમને કુર્બાન થઈ જવા દો, પછી આપની મર્જીમાં આવે તેમ કરજો.”

“જ્યારે હરીફ પાસ મહત્તેજ તલખ કર્યો છે ત્યારે જવા વગર છુટકો નથી. તમે એ માટે મહત્તે મજબૂર ન કરો; હું મુકાબિલા માટે અવશ્ય જઈશ.”

એ જવાબ સાંભળી સઘળા ખામોશ થઈ ગયા. ખાલિદે અલમ તેમના હાથમાંથી લઈ લીધો. અબૂઉબયદહ બખ્તર પહેરી અને હથિયારો સજી જજીરના સામના માટે મયદાનમાં ઉતર્યા. જજીરે પુછ્યું :

“શું અરબોના તમે સિપહસાલાર છો?”

“ધસ્લામીઓ મહત્તે પોતાનો સરદાર લેખે છે. તમારા તેડવાથી હું મુકાબિલા માટે આવ્યો છું.”

લડાઈ શરૂઆ થઈ. લાંબા સમય લગી બન્ને અન્યોન્ય સામે ઝઝૂમતા રહ્યા. મુસલમાનો અબૂઉબયદહ તરફથી ચિંતાતુર થઈ તેમની સલામતી માટે દુઆ માંગતા હતા. પોતાનો હરીફ કાબૂમાં આવે એમ નથી એવી પ્રતીતિ થતાંજ જજીરે અચાનક મયદાન છોડી નાંઠો. અબૂ ઉબયદહ તેની પાછળ પડ્યા. થોડેક દુર જઈ જજીરે પાછા ફરી અબૂઉબયદહ પર અણધાર્યો ઘા કીધો. અબૂઉબય-

દહએ કુર્તિપુર્વક ધા ચુકવી સામે તસ્વારનો એક ઝબરદસ્ત ધા કર્યો. તસ્વાર જર્જરનું બખ્તર કાપતી પોતાનું કામ કરી ગઇ. જર્જર ધરતી પર ઢળી તરફડવા લાગ્યો. અબુઉબયદદએ અદલાહુઅકબરનો નારો બુલંદ કર્યો. મુસલમાનોએ પણ હર્ષાવેશમાં આવી તકબીરના પુકારો કર્યા. અબુઉબયદદ વિજયી થઇ સૈન્યમાં પાછા ફર્યા અને અલમ લઈ પોતાને સ્થાને જઇ ઉભા.

જર્જરને કતલ થતો જોઇ બાહાનને ખૂબ લાગી આવ્યું; તે બોલ્યો :

“અફસોસ ! મહારો જમણો હાથ મયદાને જંગમાં કતલ થઇ ગયો. હવે હું પોતે મયદાનમાં ઉતરું છું; અગર મર્યો તો આ સઘળા સંતાપનો અંત આવી જશે; અગર બચ્યો તો બાદશાહના હુન્આમનો મુસ્તહક થઇશ.”

એ સાંભળી એક બહાદુર પહેલવાને બાહાન પાસે આવી કહ્યું :

“મયદાનમાં જવાની મહેને ઇજાજત આપો. હું મુસલમાનો કનેથી જર્જરનો બદલો અવશ્ય લઇશ.”

“તું પણ મયદાનમાં જઇ કિસ્મત આઝમાવ.”

એ પહેલવાનનું નામ સરજસ હતું. તે જર્જરનો સગો થતો હતો. તેણે મયદાનમાં ઉતરી અશ્વને ચનગનાવવા માંડ્યો. ઇસ્લામા સેનામાંથી માલિક હિસ્તર તેના મુકાબિલા માટે નીકળ્યા. થોડીકવાર બન્ને બરાબર લડતા રહ્યા. સરજસના દેહ પર કોઈ વાર અસર કરતો નથી એવી ઝાંખી થતાંજ હિસ્તરે તાકીને રાંગ પર નેઝાનો ધા કર્યો; નેઝો સરજસની જાંઘ પર લાગવાના બદલે ઘોડાની પાંસળાઓમાં ધુસી ગયો. ઘોડો સ્વાર સહિત ઝમીન પર ટુટી પડ્યો. સરજસ

ઝીન પરથી અલગ થાય તે પ્રહેલાં માલિકે પ્રતિધી તેનું કામ તમામ કરી દીધું.

આ હાલત જોઈ બાહાનના રોષનો પાર રહ્યો નહિં. તેણે સ્વયં મયદાનમાં ઉતરવાનો નિશ્ચય કર્યો. હાથ તળેના સરદારોએ આવી કહ્યું :

“જ્યાં લગી અમે હયાત છીએ ત્યાં લગી તમારે મયદાનમાં ઉતરવાની ઝુઝર નથી.”

“હું હવે છેકજ કંટાળી ગયો છું. મ્હારો સખતો પયમાનો છલોછલ થઈ ગયો છે. હું હવે આ ખેલને ખતમ કરી દેવા માંગું છું. લડાઈ લંબાય એ હું હરગિઝ સાંખી સકતો નથી. હાઈં યા જીતું એની હવે મહત્તે પર્વા નથી. તમે પોતપોતાના સ્થાને થોભો. હું મયદાનમાં જાઉં છું.”

બાહાન સશસ્ત્ર થઈ એક વઝનદાર ગુરજ લઈ મયદાનમાં નીકળ્યો. બાહાન અતુભવી, ખડતલ અને વીર લડવૈયો હતો. અરબો તેના ગુરજનો વાર સંભળી સકશે નહિં એવો તેને યકીન હતો. માલિક ઉસ્તર સરજીસને કતલ કરી મયદાનમાં વીરહાક વગાડતા ઉભા હતા. ખાલિદે બાહાનને મયદાનમાં નીકળતો જોઈ અબ્બ ઉબયદદને કહ્યું :

“ખુદ બાહાન મયદાનમાં ઉતર્યો છે. અગર માલિકના બદલે હું મયદાનમાં હતો તો લડાઈનો સત્વર ફેસલો આવી જતો.”

બાહાને મયદાનમાં આવી માલિકને પૂછ્યું :

“તમારું નામ ખાલિદ છે ?”

“નહિં, મ્હારું નામ માલિક ઉસ્તર છે.”

ખાલિફ સાથે જંગ ખેલવાનો મ્હારો ઇરાદો હતો; પરંતુ વાંધો નહિં. હું તને કતલ કરી પછી ખાલિફને પડકારીશ.”

“તમારી ઇચ્છા પૂર્ણ થવાની નથી. તમે મ્હારા હાથે કતલ થશો.”

“હું તમારા સૈન્યના તમામ સરદારોને વીણી વીણી કતલ કરીશ. સાવધાન !”

લડાઈનો આરંભ થયો. થોડીકવાર લગી બંને ઝઝૂમતા રહ્યા. બંનેમાંથી કોઈ ફાવ્યું નહિં. અંતે મવકો જોઈ ખાલિફને ઝોરથી ગુરજનો વાર કર્યો. માલિકે વારને ઢાલથી રોક્યો. ઢાલ પરથી છટકી ગુરજ માલિકના ખુદ પર પડ્યો. અગર ગુરજનું ઝોર ઢાલે લળવું કરી નાખ્યું ન હોત તો માલિકના ખુદ પર પડી તેણે માલિકના મસ્તકના ચુરેચુરા કરી નાખ્યા હોત. તોય ગુરજના ધાગે માલિકનો ખુદ તેમની આંખો ઉપરના હાડકામાં ઘુસી ગયો. હાડકું બહાર નીકળી આવ્યું. ધામાંથી લોહીનો ઘોધ છુટ્યો. ખાલિફ હરીફ કતલ થઈ ઘોડા પરથી ટૂટી પડવાની અણી ઉપર છે એમ માન્યું ત્યાં માલિકે અદ્વાહ પાસે ફાટની દુઆ માંગી અને રસૂલ (સ.) ઉપર દુરૂદ પઞ્હયું. એજ ઝખ્મી હાલતમાં માલિકે ઘોડાને વિજળી વેગે કુદાવ્યો અને ખાલિફ પર ટૂટી પડી બળપૂર્વક તલ્વારનો ધા કર્યો. ધા જોઈએ તેવો કારગર તો ન થયો; પરંતુ તેના કારણે ખાલિફનો હાથ ઝખ્મી થઈ ગયો. પોતાના હાથને ઝખ્મી થયેલો જોઈ ખાલિફ ઘોડો દોડાવી લશ્કર તરફ નાઠો. માલિક ઇસ્લામી સેનામાં પાછા ફર્યા. તેમનો ઝખ્મ બાંધી દેવામાં આવ્યો.

ખાલિફને પીઠ ફેરવતો જોઈ ખાલિફે અબુઉમયદફને કહ્યું :

“હવે લાગ છે. હલ્લાની પરવાનગી આપો. આજે અવશ્ય આપણો વિજય થશે.”

અમુકિબયદહએ તેજ સમયે હલ્લો કરવાનો હુકમ આવ્યો. મુસલમાનો અલ્લાહુ અકબરના ગગનભેદી પુકારો કરતા રૂમી સેના પર દુટી પડ્યા. રૂમી લાશોના ઢગના ઢગ ખડકાવા લાગ્યા. રૂમીઓ અડગતાપૂર્વક ઝઝૂમી રહ્યા હતા, પરંતુ અરબોના જીવલેણ હલ્લા આગળ તેઓ ફળિભૂત ન થઈ સક્યા. સાંજ પડી, સૂર્યાસ્તને ઝાઝી વાર ન હતી. રૂમીઓએ અરબોના મુકાબિલાની તાબ ન લાવી ભાગવા માંડ્યું. અરબોએ તેમનો પીછો પકડ્યો. યરમૂક નદીએ હઝારો નાસતા રૂમીઓનો ભોગ લીધો. ખાલિદ પોતાની ઝહફસે ના સહિત બાહાન અને તેની સેના પાછળ પડ્યા. થોડાજ ફાસલા પર તેમને આંતરી લીધા. બાહાન આ ધીંગાળામાં કતલ થયો. તેના સંખ્યાબંધ સાથીઓ પણ તલ્વારને ઘાટ ઉતર્યા. બાકીના વિરવિખેર થઈ ચોમેર ન્હારી છુટ્યા.

અરબોના જવલંત વિજય થયો. જંગે યરમૂકમાં કાસન ડી પરસ્યુલના કથન મુજબ એક લાખ ચાલીસ હઝાર રૂમીઓ કતલ થયા. નદીમાં જે હુખી મૂતા તેમનો પાર નથી. ઇસ્લામી સેનામાં ઝખ્મીઓની સંખ્યા વિશેષ હતી. પરંતુ કાસન ડી પરસ્યુલના કથન મુજબ માર્યા ગયલાઓની સંખ્યા કેવળ ત્રણ હઝારની હતી.

રૂમીઓનો ખેશુમાર માલ મુસલમાનોને હાથ આવ્યો. કેવળ બાહાનનો સરસામાન સાઠ હઝાર દીનારનો હતો.

આ મહાન યુધ્ધ, હિજરી સન ૧૫ ના રજબ માસમાં ખેલાયું હતું; જેણે શામની કિસ્મતનો ફેસલો સુણાવી દીધો.

જંગે યરમૂકના વિજયે મુસલમાનો માટે શામ અને ફઅસ્તીનના દરવાજા ઉઘાડી નાંખ્યા.

ખઝમે ઈકબાલ ગ્રંથમાળા

એશિયાના મહાકવિ ઈકબાલ [મહૂમ મગકૂર]
ના આદર્શોને પોષે એવા, પ્રાણુવાન ઈસ્લામી
સાહિત્યનું સર્જન કરતી, મુસ્લિમ-ગુજરાતની પહેલી
ગ્રંથમાળા.

વાર્ષિક લવાઝમ :

સ્થાનિક : રૂા. ૨-૦-૦

હિન્દ : રૂા. ૨-૮-૦

પરદેશ : રૂા. ૩-૦-૦

આફ્રિકા : શિલિંગ પાંચ

અલ્પ લવાઝમમાં ૬૦૦ પાનાના લગભગ છ થી
આઠ પુસ્તકો આપતી મુસ્લિમ-ગુજરાતની આ પહેલી
ગ્રંથમાળાના ગ્રાહક બની ઉત્તેજન દ્વારા તેની સફળતા
ધરિછો !

લવાઝમ મોકલવાનું ઠેકાણું :

ખઝમે ઈકબાલ

કઠોર Kathor

(Via : Sayan)

ખઝમે ઈકબાલ ગ્રંથમાળા

પહેલાં વરસના પુસ્તકો

પ્રગટ થયેલાં

૧ થોડાંક ચરિત્ર-દર્શનો	મૂલ્ય	૦-૫-૦
૨ જંગે યરમૂક	”	૦-૫-૦

[પોસ્ટેજ એક આનો વધુ. ખર્ચા દોઢ આનો.
આફ્રિકા ખાતે દરેક પુસ્તકના ૬ પેન્સ પોસ્ટેજ
સહિત.]

- ૩ સમારતનો કયદી
- ૪ આગા મકબૂલ
- ૫ પઠાનનું વૈર અને ખીજી વાતો
- ૬ વતનની વેદી
- ૭ શેરશાહ
- ૮ ઈકબાલની નઝમો

[ગુજરાતી તર્જુમા સહિત]

એક વાર પધારી ખાત્રી કરો.

* મુઅલ્લિમ કેપ માર્ટ *

અમારે ત્યાં કુશળ કારીગરોના હાથે, દરેક શેપની ટોપીઓ કિફાયત ભાવે અને સંતોષકારક રીતે વખત સર સીવી આપવામાં આવે છે. સાથે દરેક જાતની ગોલ, લૂઝ તેમજ મિસરી શેપની તુર્કી ટોપીઓ તૈયાર મળશે યા બનાવી આપવામાં આવશે.

ઉપરાંત—

અમારે ત્યાં તુર્કી ટોપીઓ ધોવાનું તેમજ નરમ ટોપીઓને કમ્પ્રીટ ફીટીંગ કરી આપવાનું કામ મશીન માર્ફતે સારા કારીગરની દેખરેખ હેઠળ કરી આપવામાં આવશે.

તેમજ

રાંદેર, સુરત, મદ્રાસ, સિંગાપોરની બનેલી જાત જાતની રેશમી તેમજ સુતરાઉ લુંગીઓ, બચ્ચાંઓના ફેન્સી ફરાક, બાળા સૂટ, ગંજીફરાક તેમજ હોઝયરીને! માલ પણ મળશે.

બહારના ઓર્ડર ઉપર પુરતું ધ્યાન આપવામાં આવે છે.

મુઅલ્લિમ કેપ માર્ટ,
ભાગાતાલાબ રોડ, સુરત.

કારવાં સચિત્ર ગુજરાતી માસિક

* ગુજરાત અને મહાગુજરાતના જાણીતા હિંદુ-મુસ્લિમ લેખકોના સહકારથી કારવાં નિયમિત રીતે દર અંગ્રેજી મહીનાની ૧૫ મી તારીખે અનુક્રમણિકા બહાર પડે છે.

* કારવાંનાં કેટલાંક આકર્ષણો :

* બેકારની રડીયો ટોક, વણગુજરાતી પોઠ, ત્રિમાસિક મેહફિલ તથા રાજદ્વાર કાર્ટુનો એ એની ખાસ વિશિષ્ટતા છે.

* કારવાંના ઇતિહાસિક લેખો ખાસ અગ્રયાસી દૃષ્ટિએ લખાયેલા હોય છે.

* કારવાંનો કાવ્ય વિભાગ સમૃદ્ધ હોય છે.

* કારવાં શિષ્ટ અને ઇષ્ટ સાહિત્ય પીરસે છે.

* ખાતરી માટે નમુનાનો અંક સાત આનાની ટીકાટ મોકલાવી મંગાવી લો.

તંત્રી :—વહશી રાંદેરી, સહતંત્રી :—‘બેકાર’

લગભગ રૂ. ૪) બરમા રૂ. ૫) પરદેશ શિલીંગ ૮

લખો :—‘વહશી’ સાહિત્ય કાર્યાલય.

કથુપીઠ-સુરત.

હવે પછી દુકમાંજ પ્રગટ થશે

અઝમે ઇકબાલ અંથમાળા :

પુસ્તક ત્રીજું

ઈર્ફાના મશ્હર નવલકથાકાર

મીરઝા અદીબ કૃત :

સમારતનો કયદી

(વીરરસ અને પ્રેમશૌર્યથી ભરપૂર એક વાર્તા)

એક અવરતા પ્યારમાં અકસુર બનેલા માનવીને જ્યારે ફર્જનું જ્ઞાન થાય છે... પોતાની માતૃભૂમિને પરદેશીઓની ઝુંસરીમાંથી આઝાદ કરવા, સમારતના વતન-વીર જવાનો જનને હથેલી પર લઇ, દુશ્મનોની રાક્ષસી તાકતો સામે ડેવી વીરતાપૂર્વક ઝઝૂમે છે. વગયરહ અનેક જીવલેણ, અદ્ભૂત અને રોમાંચક પ્રસંગોથી જ્યોજ્ય, હાથમાં લીધા પછી છોડવાનું મન ન થાય એવી સુંદર, રસદાયક અને દર્દનાક નવલકથા.

મૂલ્ય ૦-૪-૦ (પોરટેજ સહિત)

આફિકા છ પેન્સ

..

આજેજ ટિકિટો બીડી આહક તરીકે તમારું નામ અગાઉથી નોંધાવો

મળવાનું ઠેકાણું :—

અઝમે ઇકબાલ

કઠોર KATHOR (વાયા સાયણ)

